

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

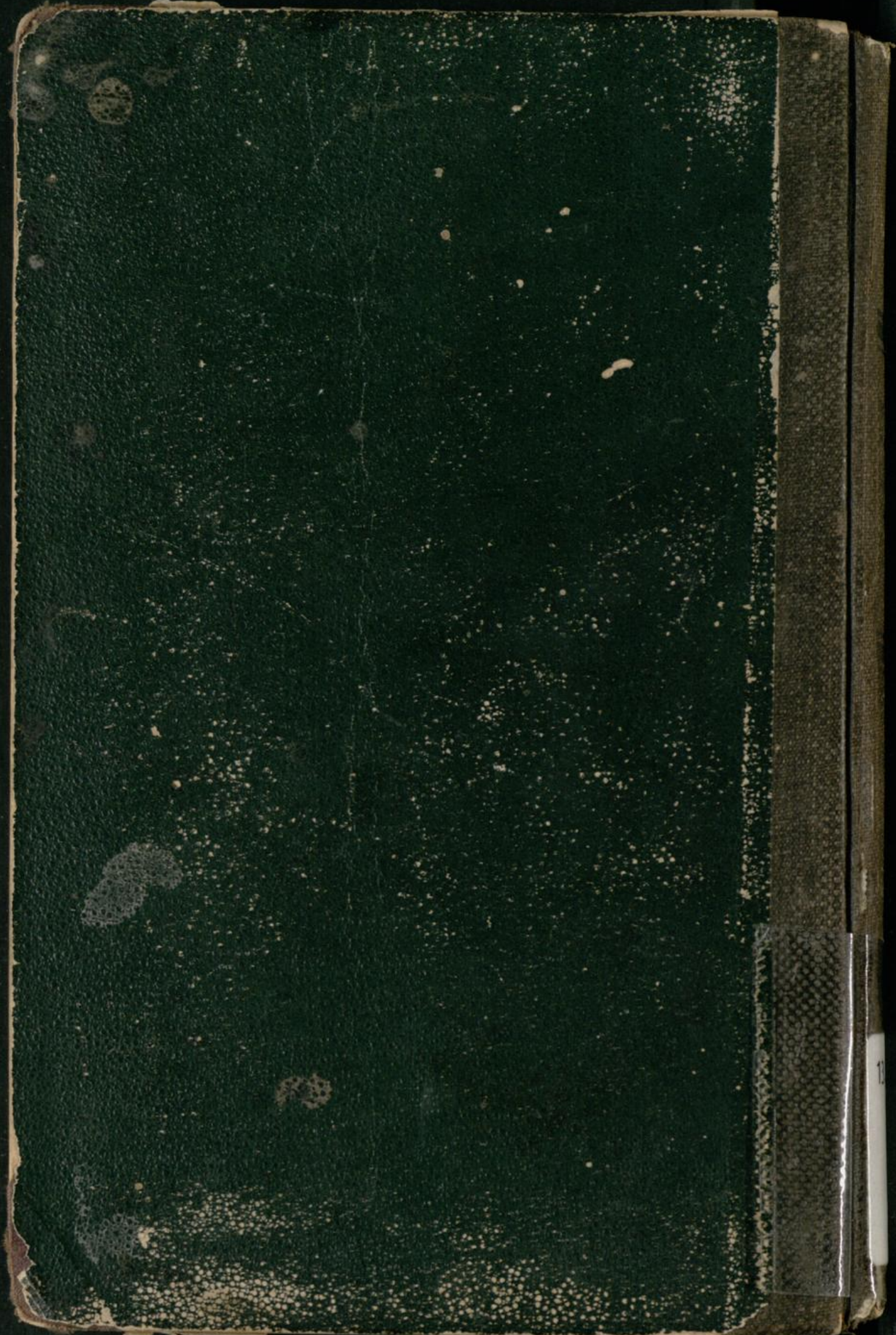
Toldot ha-g. Sh. Y. L. Rapoport

Poryes, Aharon

ןרהא, סעיראפ

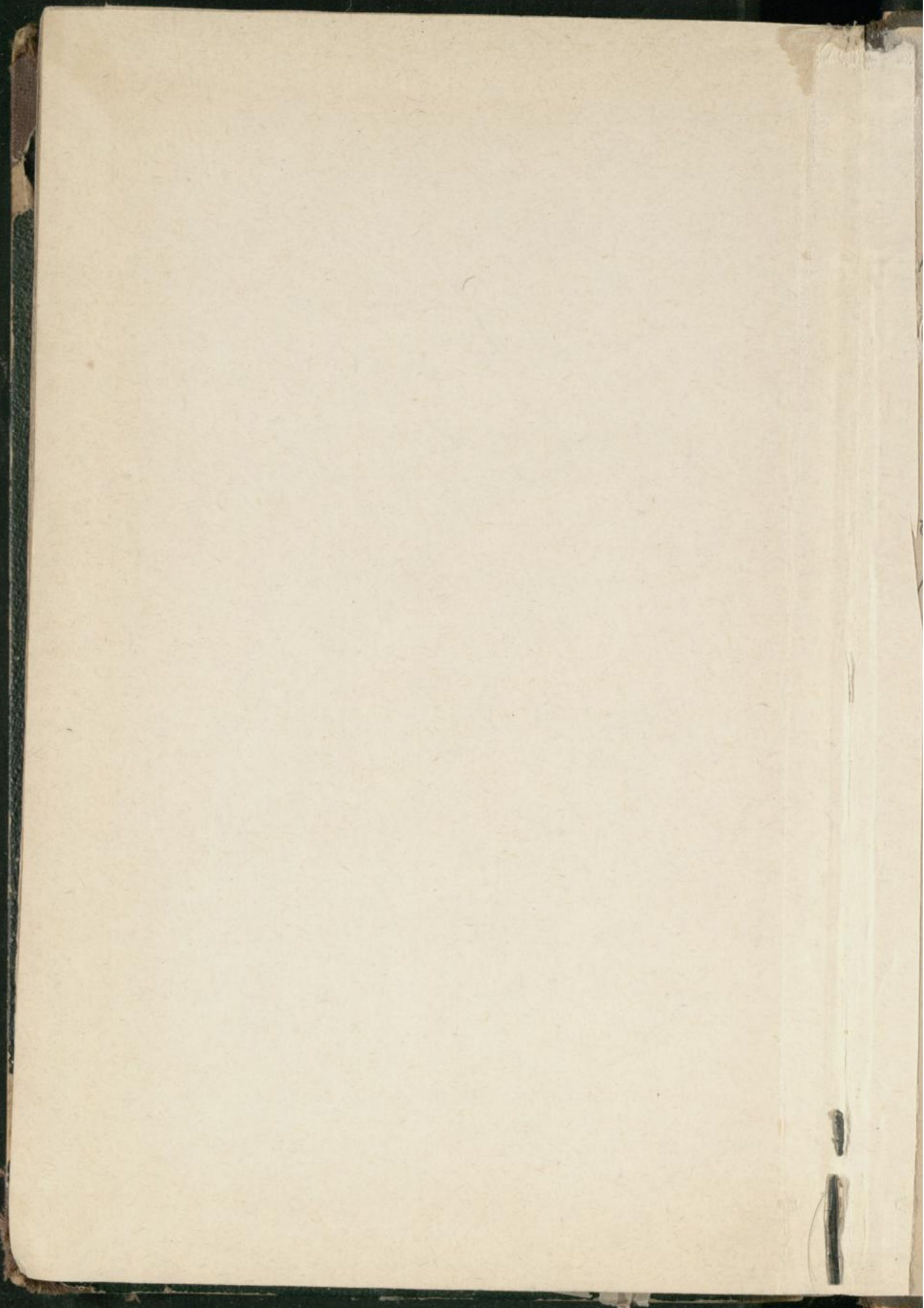
Ṽin, 630 [1869 oder 1870]

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9450](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9450)

1. תולדות העם ליל - האסטרטגיה
2. ס. תולדות היהודים ולחם האם והאב
3. ס. התולדות או אחרים - האבות
4. ס. תולדות ישראל בספרות נבחרת
5. ס. תולדות ישראל בספרות נבחרת
6. ס. תולדות ישראל בספרות נבחרת
7. ס. תולדות ישראל בספרות נבחרת
8. ס. תולדות ישראל בספרות נבחרת

Erworben mit Unterstützung der
Fritz Thyssen Stiftung

7 2800, 1/2

8 1500

1/2

1/2 1500
1/2 1500
1/2 1500

תולדות

הג' שי"ל ראפאפארט

עם

שימת עין על חכמי דורו אשר באו עמו בכרית אהבה ואשר החליפו
אתו מכתבים גם על כל תהלוכות ותהפוכות הדור ההוא

מאת

אהרן הכהן פאריעס מלבוב

Stud. Med. in Wien

כמש"נ בהשחר היוצא לאור על ידי מוהר"פ סמאלענסקי.

ר"ק

בשנת תר"ל לס"ק

בדפוס של יאזעף האלצווארטה.

MADE IN AUSTRIA

UNIVERSITÄT POTSDAM

VERLAG

VERLAG

VERLAG

VERLAG

VERLAG

UNIVERSITÄT POTSDAM

Den Manen

seiner

unvergesslichen, leider allzufrüh dahingeshiedenen
Mutter

Frau Rebekka Mindel Porjes,
geborenen Spiel,

in wehmuthsvoller Erinnerung und kindlicher Dankbarkeit

gewidmet

vom Verfasser.

Ben Maren

sein

unvergesslichen, leider allzufrüh dahingegangenen

Mutter

Frau Rebekka Mindel Porjes

geborenen Spiel

in wehrhaftester Erinnerung und kindlicher Dankbarkeit

gewidmet

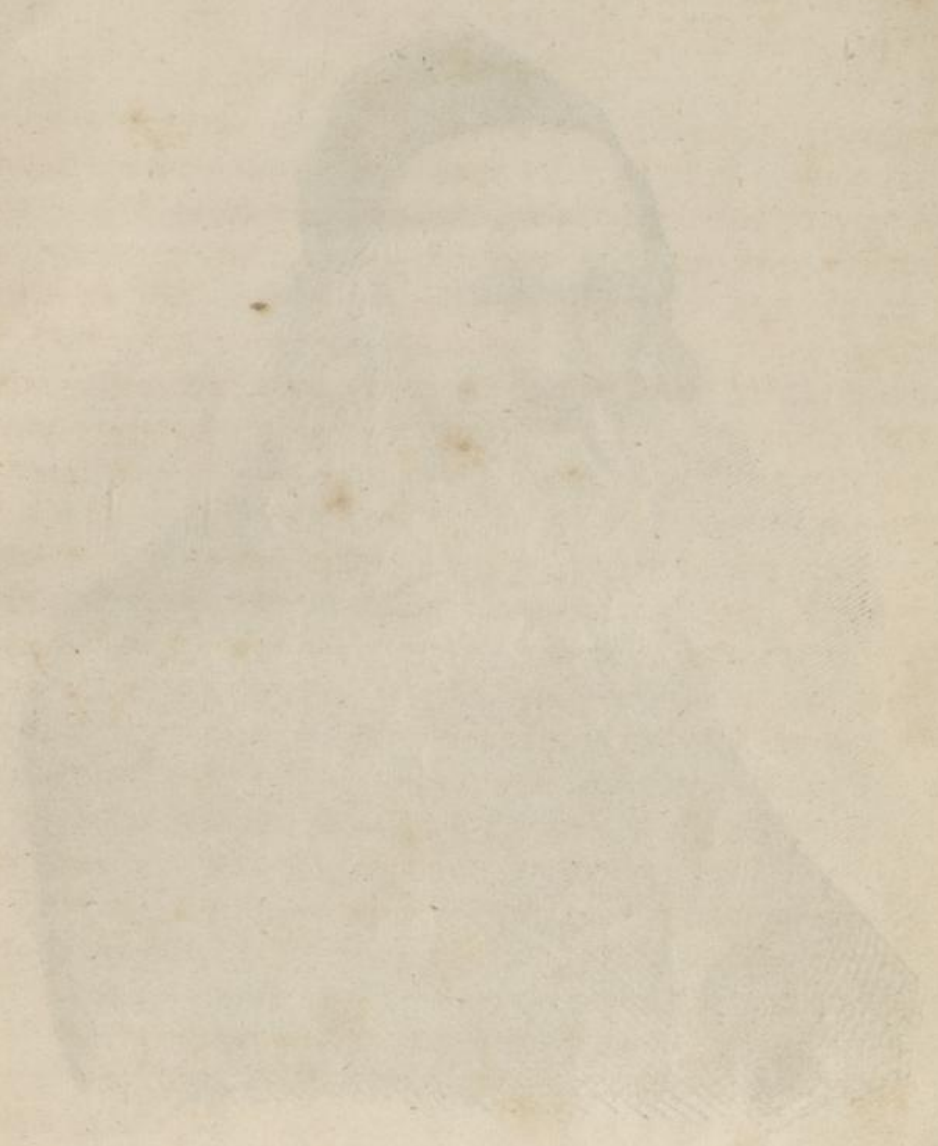
von Verleger

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

תמונת הרב הנאון החוקר
מ"ה שלמה יהודה ליב הכהן ראפופורט נ"ע.
שהיה רב בעיר טארנאפל ופראג.

Faint, illegible text or markings, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

תולדות הרב הגאון החוקר והמבקר בחכמת ישורון מו"ה שלמה יהודה
ליב הכהן ראפפארט זצ"ל.

מ א ה

אהרן הכהן פאריעס מלכוב

Stud. Phil. et Med. in Wien.

בארץ השכים ואין נוגה, בארץ צלמות ולא סדרים בכל מעשיה ותהלוכותיה
כמו זאת הבת פולין בשנים עברו, אשר כל אנשיה היו פסחים — ורגלים למו,
עורים — ועינים יש, בארץ כזאת אם יקום איש אחד גדול העצה ורב העליליה
והתהלך בחוץ על משענתו, משענת החכמה והדעת, בלי משען ומשענה
אחרת — לא משען לחם ולא משען מים תתמכהו החכמה אחותו, לא בנדי
כבוד לא הוד ותפארת תלבישהו, לא במרומי קרת בין נדיבים תושיכהו כמו
בארצות אחרות, ונהפוך הוא צרות רכות ורעות ימצאוהו לרגלה, שונאים
ושוננים, מקנאים ומנגדים מכל עבר ופנה יסוכבוהו, מנוחה ירדפוהו, יום ולילה
לא ישבתו לשום את חלקו לשמה, את שמו לשמצה ואת כל חיתו למרה, ואם
בכל אלה הוא באהבתה ישנה תמיד, יחזיק בה ולא ירפה, ישקוד על דלתותיה
יום ויום וברוחב בינתו אשר חנן אותו אלהים לב לדעת וימלא אותו רוח חכמה
ותבונה, יגלה לנו עד מהרה שפוני שמוני מדע, יסול דרך חדש לא שערום
הראשונים, ויאיר נתיב לכל הכאים אהריו — הלא יהיה זה לפלא בעינינו? הלא
ישתאה לבנו עלי איש כזה ושמה ורחב וכפה מלא נאמר עליו: הוא הוא האיש
מורם מעם, רגול מרכבה, בו כחר ה' להיות המשרה על שכמו, להורות הדת
והדעת בישראל, להביע אומר לבית יעקב ובו גם גוים יתהללו? —
האיש הזה הוא רבינו שלמה יהודה לייב הכהן ראפפורט אשר היה רב

וראש הדיינים בעיר פראג ואשר תולדות ימי חייו נספר פה.

שנות מאות עוד יעבורו ירדו ויצללו בתהום הנשיה, פעמים אין חקר תלך
תסוב האדמה על חונה מרם יולד איש כזה בבני ישראל, הוא היה אחד מן
השרידים אשר ה' קורא למו — להאיר לארץ ולדדים עליה, לפקוח עינים עורות
ולאמור לאסירים כלואי חושך, צאו!... הוא היה העמוד החזק אשר עליו נשען
כל בית ישראל, בריח התיכון המקשר מעדנות את החדש עם הישן, דורות
ראשונים עם ימים יאתיו, לא על רוחב חכמתו ועומק בינתו לבד אנו מתפלאים
כחיום הזה — ישנם גם היו אנשים גדולים חקרי לב אשר העמיקו הרחיבו מאוד
בדעה והשכל וילמדו דעת לכל ההולכים אחריהם, אף כי לא רבים יחכמו כמוהו,
אולם על תכונת נפש האיש הלזה הזכה כספיר למוחר מאוד ישתומם לבנו,
איש אשר הכל יכיל כאחת ודברים שונים כמעט מתראים כהפכים, אשר לא
יתאחדו אצל אחרים, אצלו יתלכדו והיו אחד, איש אשר ידו האחת תכיל את
כל רחבי ים התלמוד עם כל ההולכים סביבותיו, קדמונים ואחרונים ואחר מהם
לא נעדר, וידו חשנית תחבק חכמה, תחפש ספרי דעת כלשונות שונות, לתורה

יאמר "אמי היי לי ברוכה! אל תיראי! אף אם רגע אעוכך חלא עד מהרה
אשוב אליך אף אחדש כנשר נעורכי!" ולחכמה יאמר: אחותי את! גם אותך
כימי עולם אהבתיך, גם ממך אל תנח ידי. איש אשר אהבת עמו ודתו כאש
יוקדת עצורה בעצמותיו, אולם אהבת האמת תגבר אף ממנה וידבר לעמו דברים
נמרצים, יגיד להם פשעם על אשר שונים ינהגו, על הפרדם לכת זה מזה ואך
ריב ומצה יאהבו מימי קדם קדמתה; איש מהור עינים לראות היטב את
כל אשר יחטא האחד בזדון או בשגגה ולא אל האמת ישים פניו, והוא לא
יתנשא אף לא יתגבר עליו בארי רק ישמיע בנחת קולו להעיר אוזן בלימודים
או גם עוצם עיני מראות ברע אם ידע מראש אשר דבריו ישבו ריקם ולא
יפעלו מאומה רק אש מרוכה יציתו איש אשר תורה עם חכמה, אמונה
ודעת, ענוה עם גדולה, אומץ רוח, העשוי לכלי חת עם אהבת
שלום ולכת נחת כלם כאחד חברו בו יחדיו ויענדו עמרות לראשו איש
אשר כל אה בו לא ימצא עד מהרה. — ועל כן יהיה האיש הזה לאות ולמופת בישראל;
לאות לכני מרי, הם המה שועלים הקטנים המחבלים כרמים וכרם ה' צבאות
אשר עוד טרם באה חכמה בלבם ולא נודע עוד אם גם תבוא אל קרבם אף
בימים הבאים, עוד טרם ידעו ראשית לימודים, ומאסו את תורת קדשו ותחו
להם ראשית חכמה — לא יראת ה' — ואחריתם — דרכי מות יורדות שאל,
ללכת חפשי אחרי שרירות לבם הרע, לשבור כל תאות נפשם ולעשות כל דבר
פגול אשר לא ירצה; ולמופת — לאנשי מופת, אלה הקדושים אשר בארץ
חמה, אשר באפלות יגששו באור הצחרים, אלה הם הצבועים המתחסדים
והחנפים למיניהם ולמשפחותיהם וגם כל הסרים למשמעתם, אלה הם העוכרים
את ישראל באמת, כי כאשר יעצרו בעד הנער ללמוד חכמה עוד בימי נעוריו
ויסכינו אותו להאמין בכל דבר הכל ומעשה תעתועים כי קודש הוא להם והיה
כאשר יגדל הנער ויקר לו כאשר יקרה לכל איש שוכן בהושך ימים רבים ואהרי
כן לפתע פתאום יביט אור שמש: עינו כהתה וגם כל ליה וריח תורה ינוס
ממנו עד ארגיעה. —

אמנם לשמוע תולדות אדם רם ונשא כמנהו ודעת את כל קורות ימי
חייו את כל התלאה אשר מצאתהו טרם גדל והיה לאיש בארץ, גם כל
המקרים והפנעים אשר כתרוהו סכבוהו גם אחרי כן מחמת מקנאיו שוטניו
ומנדיו ואת כל מעשה תקפו וגבורתו במלחמתו עמהם. הוא דבר גדול מאוד
ורב התועלת לכל איש יודע ומבין מעט בתהלכות התבל, ומלטד אותו דעה
להיטיב ולהשכיל דרכו ומעשיהו בחיים. ישנם אנשים אשר כמו מימי השלוח
ההולכים לאט לאט, כן עתות חייהם בנחת ילכו יחלופו למו, לא יראו רע, כל
יראון חת לא כמתשך ולמדו חכמה, ובקשו דעת ויחי חי שובה ונחת, גם לא
יבצר מהם את כל אשר זמנו לעשות, לא בסופה וסערה דרכם, לא ילפתו ארחות
חייהם, דרך המלך ילכו, בקטון יחלו ובגדול יכלו, ילכו מעלה מעלה עדי וגבורו
יעליחו אף יעשו פרי, כי זרע תבונה יוציא פרי תבונה, אף יארכו ימים
בארץ, אולם תולדות אנשים כאלה, אף אם רבות יפעלו בחכמה, לא

תועיל לנו מאומה או רק מעט מזעיר לא ככיר. ותהי גם להפך אשר כמעט רוח
קנאה לא נדע מה תעבור את מחבואי לבבנו ונחי כמתאוננים באוני אלהים
על רוע מצבנו ועל נחלת שפרה להם, על קומן ערכנו ורב גדלם בארץ.
כי מי זה האיש אשר יקרא קורות אדם גדול בישראל או בעמים ולא ידמה
אותם עד מהרה ברוחו אל קורות עצמו? — או אז עשתונות לא מהורות יעלו
על מעלות רוחו וזממו יעבר סיו לאמור: לוא במצב האיש הלזה הייתי גם אני
כי עתה לא גדל שמי בארץ? כי עתה לא הרביתי לעשות חיל בכוחי ובחכמתי
כי נבנתי? — ואם מחשבות כאלה יעברו משכיות ללב, הלא נפשנו תשתוחח
ונלך אחורנית, לא נשאב עוד בששון ובתקות לב ממעיני החכמה וכאשר
נוסיף דעת נוסף מכאוב — לא כן תולדות אנוש חכם לבב ואמיץ כח אשר
סופה וסערה דרכו בחיים, אשר המון מכשולים רבים לאין חקר לרגליו ישתרעו
על כל צער וצער בלכתו הלאה, אשר פחד ופחת ופח יעמדו לשמן לו על אם
הדרך! פחד מתחסדים אורבים לו מסכיב ושומרי צעדיו מעבר מפה, ופחת עוני
וחוסר כל מעבר מפה, ועליהם מסכיב — אופל ישים סתרו, כי כל הארץ, ארץ
מולדתו! לומה בעלטה, אימה וחשיכה תשתדר שמה גם השתרה, פה אין חכמה
ואין תבונה אין מורה יעה, ואין מבין שמועה ומבלי מורה דרך ומאיר גתיב ימצא
לו מסילה ייעף אף יגע רבות בשנים עדי ישגה חיל ויעלה מעלה — קורות
אנשים כאלה אשר כדם לבם וכשקוי עצמותם כתבו שמותייהם עלי לוח
התולדה, המה ילמדונו רב דעת להועיל, להיטיב ולהשכיל אף נפשנו תשבע
עונג ופחד ושמח לבבינו בקראנו הדברים האלה בספר. פה נראה אומץ רוח אשר
לא ישוב מפני כל, פה נראה אהבת התורה והחכמה למענה ולמען האמת עצמה
ולא למען עשות שם בארץ ותת לו יד בין הגדולים — כאשר יעשו אנשים
למכביר אשר אמונתם אומנתם וחכמתם תחיה אותם — וקול
דממה דקה ישמע מבין קירות לבבנו כאשר תמנו לקרוא את כל הכתוב בספר
לאמר: דרכיו ראה והכס. — ואם גם רוח לב ותבונה הרבה מאוד לא לך
מידי הטבע נתנו כאשר חננת את האיש הלזה, הלא גם אורכים ומכשולים כאלה
לא לך מסכיב, אף לא עליך המלאכה לגמור, המסילה ישרה — לך הלאה! —
גם זה שלמה האיש אשר קורותיו נחל עתה לספר היה כאחד מאלה
האנשים אשר דברנו מהם, לא שושנים פָּזְרו לעקבותיו על דרכו על פני תבל.
עד היותו בן המשים שנה — כמעט ימי חיי גבר אחד — מרם נקרא נקרא
לעיר פראג המהוללה להיות שם רב ומורה בישראל, לא מצא מנוח לכף רגלו
ממצוקות הזמן אשר אפסוהו מכל פאה ויהי כל ימיו מכאובים אין נחת. לחמו
אכל לחם צר ומימיו מים לחץ עם בני ביתו הרבים אשר סביב ישבו לשולחנו.
כל היום עמד על משמרת עבודתו ויהי סופר ומונה וכותב דברי מסחר ומלאכה
כאחד האנשים אשר אין בהם לא תורה ולא חכמה, ואנשים אשר רק הכסף
מנמטם משלבו ויתנו עליו בקולם, ועם כי נצר נחמד מגזע היחש ביה ומשפחתו
משפחה יקרה ומפוארה מאוד בישראל, לא כוש ממלאכתו זאת ויש שכמו לסכול
למען יוכל הביא לביתו לחם הקו, אך הלילות או עתותי שבת ומועד היו לו

לשלל לשקוד בכל אות נפשו על דלתי התורה והמדע ולהגות בספרי מחקר
חדשים גם ישנים כתובים עברית, ארמית צרפתית או אשכנזית מן כל הכא
כידו, כי אין לבחור. או התננב ג"כ כפעם בפעם — כמו איש בעשותו נבלה —
אם רק לשעה אחת נתנה לו חופשה, אל בית עקד הספרים וישב שם עד כי
פנה יום, כי בחפשו חפיש מחופש אחרי מקור דבר אחד מדברי תולדות ישראל
או מטשפת חוקי הלשון בספרים מספרים שונים זאת הנה וזאת הנה, יעבור עליו
זמן רב ולא ידע מה וישכח כי עבד לעבדי כסף הנהו. ויהיו בעיניו הימים האלה
באהבתו את החכמה וברוב השקו בה כרגעים אחדים, רק לעתות כאלה היתה
לנפשו הרוחה, כי זאת עבודתו לכדה מנוחתו וזה חלקו מכל עמלו, אך מי
זה יחזור תוך חדרי לב איש כזה פנימה כהפנותו שכמו ללכת, בהפרד נפשו מן
אלה הספרים מחמדי לבו, כי אין עליו העת, או כי רעב ללחם או כי שערו בית
העקד סגרו מבלי הפתח עד ליום המחרת? איזה זמן יוכשר עוד לפניו לסוד
מטלאכתו ולפנות הלום? האם כיום שבת ומועד? — חם ושלום! ומה יאמרו
ההמון? ועם כל זה הלא נחוק לו מאוד לחקור עוד מעט כדבר אשר החל
למען יוכל בצע זממו ולהשלים מעשיהו, למען יראה ידע אם השערותו נכונה
אם אין? — מי יודע אם לא זעם ועברה הוכנו לו כשובו הביתה, כי יקצוף
אדוני המסחר ויתמרמר למאוד על כי בושש לבוא, או כי יפגשו איש אחד
קרוש מן המתחסדים כארץ, בדרכו על מפתן הבית ללכת החוצה. והוא יראה
יביט בעינים חודרות תחת כנפי בגדיו גליונות כתובים משני עבריהם עברית
ואשכנזית, אשכנזית ועברית, או יחוק בו ולא ירפנו ויצעק בקול גדול על פני
חוצות: שומו שמים על הנבלה הנעשה בקרב ישראל, עברית עם אשכנזית
חבורות אשה אל אחותה? מי ראה כזאת? מי שמע כאלה? ומה זה למטא את
הטהור? — ותקמן אז בעיני המתחסד ללכת רכיל, לגלות סוד ולהשמיע קול
בכל מחנה העברים כי ראה איש יהודי אחד הולך לבית, עקד ספרים של נכרים
וכתובת אשכנזית בידו, ותהי גם הנקלה בעיניו להשבע לשקר בשם אלהי
ישראל בתוך קהל ועדה. אשר ראה האיש הלזה אוכל נבילות ושריפות, ועושה
המזמתה, למען יתן את שמו לשמצה, ואת נפשו יצדיק בסתר לאמור: הלא
לשם שמים עשיתי כל אלה ומתשבת י טובה מאוד אף כי שבוועתי לשקר —
אולם גם אנשים טובי לבב ואנשי מידה ישרה אשר דבר אין להם עם המתחסדים
ויהפכו לשנאה אותו ולעמוד נגדו, כאשר לא טובה השמועה מעבירים עליו בכל
מחנה ישראל, וכי יפגשו איש אחד תמים הולך נכוהו ולא ידע בין ימינו
ושמאלו, כי מעולם לא חזו עיניו אור תורה או חכמה ועם הארץ הנהו אף כי
איננו — חסיד, והוא גם הוא ידע להוקיר חין ערך שלמה כי ידיו רב לו
בתלמוד בפלפול ובסכרא, או ידבר אליו דברי מוסר: איעצך בני ויהי אלהים
עמך! חדל נא חדל לרוש בספרים כאלה וספרי חכמה יקראו — הכל המה
מעשה תעתועים כלם, האמינה לי ידי, כי ישחיתו את נפשך הטובה זאל אלהים
ידע! אולי גם כעת רוחך תבלה, הלא תשמע את הדבה רעה מוצואים עליך
וסכיב עליך יתלחשון לאמור: אסיקורם אתה, לא אאמין באלה! אך שובה נא מחרה

שוכה למלאכתך ואל תשעה אל דברי הכל. עוד תוכל עלות גם עלך על במתי
 התלמוד ותהיה רב וגאון ונשיא בישראל. הוא שמע רבות כאלה מאנשים נאמנו
 לו עד כה וידום. כזאת וכזאת היו חיי גבר אשר הפליא עצה הגדיל תושיה
 בדברי תולדות ישראל וחכמת הבקורת. שלושים שנה עמד על מצבו זה וילחום
 בזרוע עוז נבונה נגד כל מציקיו אשר סביב שתי עליו. כי זאת ארץ גאליציא,
 היא ארץ אוכלת חכמיה, תקיא נבונה וכלה גרש — תגרש אותם. סורו ממאים,
 תקרא למו. אל תגעו בנו כי קדושים אנחנו" והם יצאו ויתהלכו באשר יתהלכו
 לארץ אשכנז צרפת או לקצות הארץ הרחק מאוד רק לא אל ארץ מולדתם
 ישבו לעולם. רק אחרי כן כאשר יגדל שמם ותפארתם בקרב הארץ ובם ישראל
 יתפאר גם בין חכמי הגוים ונכונתם, כאשר ישנו בהשקט וכבטחה על מכוון
 שבתם אשר הקרתה החכמה, אחובתם מנוער — לפניהם, והימים הראשונים ימי
 ענים ומרודיהם, יפלו אז ישבו יראו אנשי גאליציא את דרכם כסל למו ויזעקו
 בקול גדול לאמור: מה זאת עשינו כי שלחנו את האיש הזה מעל פנינו בשצף
 קצה? כי דברנו תועה על קדושי ישראל אשר לבו תמים עם אלוהיו ועם עמו? —
 אך מענת לא יוכל לתקן. הישישים אשר הכירוהו מנוער ואשר ידעו את עניו
 ואת לחצו מקדם שמחו על גורלו אשר נפל לו כנעמים, ושונאיו ומקנאיו
 בושו נסוגו אחור, והכסילים — בדרכיהם יאחזו כבראשונה ומה שהיה
 הוא שיהיה.

א. ימי עלומיו.

הרב הגאון ר' שלמה יהודה לייב הכהן ראפאפארט נולד בעיר לבוב היא
 לעמבערג בירת גאליציא בשנת תק"ן בתשעה עשר לירח סיון (למספרם 1 יוני
 1790). אבותיו היו ישרי לב ותמימי דרך ודבר אין להם עם אדם. לא חסידים
 ולא מתחכמים, לא מקנאים הרודפים בלי חשך את כל איש שונה מדעתם
 האוחז מחקר ושוקד על ספרים מחוכמים הכתובים בשפת עבר, ולא מתנגדים
 מחרחרי ריב ומדון, רק אנשי הבינים העומדים בתוך הרחק מאוד מקצה מזה
 ומקצה מזה. שם אביו ר' אהרן חיים. בעת הולדתו את שלמה גם ימים רבים אחרי
 כן גדל מאוד בעושר ובנכסים ויהי בעירו זקן נכבד ונשוא פנים כאחד טובי
 העיר ואציליה, כאשר למדן עשיה ומנוע היחש היה, גם מגיד תורה במקהלות
 כיום שבת ומועד בחבורת שומרים בעיר מגורתו. אולם בימים האחרונים לימי
 חייו ננעה בו יד ה' ויתרושש מאוד וילך הלך וחסור עד להפליא (*). אז לקח
 לו אביו עול פקודה אחת על שכמו אשר לא רב עושר ולא רב כבוד להגליה
 יאתיו. שומר היה, אשר פי העם בשם "שמאי" או "סמאי" יקבנו. איש כזה הפקד
 בימים ההם מפקדי העיר (מאניסטרט) להודיעם מצב כל איש ואיש ברכוש
 מקנה וקנין למען ידעו המיל עליו מכס כפי ערכו אשר יושט עליו. ועם כי מצב
 שוטרים כאלה ומנת כוסם בארץ איננה טובה מאוד, כאשר אנשי העיר יתקוממו

(* כלם מכתב שלי אל אחד מיועדי אשר הלך למחקים בשנת סק ע"ז יזכר עם גם
 סוף בלשון סוס, ראו כפי העצום זמנתי האחד האצטח הזאכרה לכן הולדתו

נגדו תמיד, מנוחה ירדפוהו, ויום ולילה יבקשו ממנו להשיב את מכסם עשר מעלות אחרונת, ואם לא ישמע לקולם אזי גזלן יקראוהו. קללות נמרצות יקללוהו וכל מדוי מצרים וגם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה עליו ראשו ישימו. עם כל זה לא כוּש אבי שלמה בכל אלה ויעמוס עול כבוד על צוארו למען החיות את נפשו ואת נפשות אנשי ביתו. גם זה בנו שלמה עשה כן אחרי שנים ויעבוד עבודת עבד אצל מוכסי הנשר והנרות השנואים בעיני כל העם, רק למען יוכל הביא טרף לביתו, ובלי תפונה אמרו אז שונאי שלמה: רוח האב נוחה על הבן, כי כמעשהו יעשה גם הוא, וחסידי הדור היו אומרים: יפה כח הבן מכה האב.

משפחת שלמה היא משפחת כהנים והיא גדולה ונכבדה ורבתי שריגים. שלוחתיה נמשו עברו כמעט את כל רחבי ארצות איירופא וסעיפים רבים ממנה ימצאו בארץ ישראל, במדינות הגר, פולין, גאליציא, מעהרען, ובארץ אשכנז הדרומית. רבנים רבים וגדולים מורי דת בישראל ויושבים על כסאות למשפט מחלציה יצאו, וגם כל כהניה יתאמרו לאמר, אשר שורש גזעם הולך תמים בלי שמץ דופי עד אבי כל הכהנים הוא אהרן הכהן — ובנאוה ובגודל לכב יאמר איש ואיש יולד בה: כהן ראפאפארט אנכי! — וכאשר החל שלמה להפיץ מעינותיו חוצה ויגדל שמעו בקרב בית ישראל, אז חקרו אנשי דעת כמו החכמים פירסט ושטיינשניידער אחרי מקור מחצבת המשפחה הגדולה הלזו והחכם כרמולי כתב ספר שלם על אודות יחוסה, אבל המה כלם שונים כדעתם זה מזה וילאו לעמוד על נכון דבר, גם בכתובת שם המשפחה שונים מאוד ינהגו. זה יכתוב ירו ראפאפארט וזה יכתוב ראפעפארט וזה יחתום ראפאפארט ומהם אשר יהפכו הקערה על פיה ויחתמו פארטראפע ואת מי הצדק? — בראשונה חשבו כי היא משפחה פארטוגיזום ואכיה הראשון לבית אבית היה רופא נכבד בעיר פארטאָ או אפארטא במדינה ההוא אשר על שמו תקרא כל המשפחה: ראפעפארט, לאמור: רופא פארטא. אולם החכם כרמולי הראה בספרו לדעת אשר מקור מחצבת המשפחה היא בארץ אשכנז ומשם בניה נדרו הלכו למו לארץ איטליא הצפונית לעיר פארטא גם שם (סמוך למבצר וועראָנא), ועל חותם המשפחה היה תמונת עורב (בלשון אשכנז "ראכע") ועל כן שם ראפאפארט הוא כמו "ראכע-פארטא" — ועוד דברים רבים כאלה, ואני אין דעתי להכניס ראשי בין הרי המחלקות התלויים בשערה או בהשערה, כי דברים כמו אלה לא יתנו ולא יוסיפו לנו מאומה ומה כצע אָם שם אבי אביו פרץ או זרח? — על איש כזה נוכל לאמר בפה מלא: יחש המשפחה יחל ממנו ואם כל יוצאי חלציה על שמו יקראו — דים.

בבית אבותיו גדל הנער שלמה וילך הלוך וגדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים. שם ראה חיי השקט, חיי שובה ונחת, חיי מנוחה שאננה, חיי הכטחון על האלהים והסתפק במעט אשר יש; שם למד עוד באביב ימי חלדו לאהבה את עמו ואת דתו תכלית אהבה מבלי לשנוא עבור זה אנשי דעות ודתות אחרות, וכל התכונות הטובות האלה נשאר בלבו נצח, וגם אחרי כן כאשר

עלה מרום על במתי המדע והחשכלה כאשר הכימו עיניו אור חדש ותבוא
חכמה כשמן בעצמותיו לא בזה ליקחת אם הישנה ותחי אמונת אומן ליות חן
להאשו כל הימים כי כן המעשים אשר יעשו סביב עלם קמן ורך בשנים רבות
יפעלו על דרכיו ותהלכותיו בחיים בימים הבאים ואשר יחנך לנער על פי דרכו
גם כי יזקין לא יסור ממנו אבות שלמה ומרבית אנשי משפחתו היו מן הכת
הנקראה גם היום בפי העם: כעלי בתים, המה יראים את ה' באמת ובתמים
אוהבים את התורה ולומדיה בכל לבב ונפש שלמים המה עם השולחן ערוך
לכל משפטי וחקותיו ואף דין אחד מכל הדינים הערוכים שם למרבה לא יפלו
ארצה אך לא כשנעון ונהנו ובדרכי החסידים לא ילכו המה לא התקצפו קצף
אם קמנת מדת הפאה רבע טפה אחד המה לא התרגזו אף לא נתנו עליו בקול
אם בספר מחקר אחד כמו ספר מורה נבוכים וכדומה העמיק מזמותיו אחרי למדו
למככר ספרי ש"ס פוסקים ועל כן התורה והחכמה — חכמת דם ישראל
ותולדותיו על כל פנים — תאומים היו אתו מימי נעוריו צמדים התהלכו ולא
התפרדו — ראשית לימודים חיתה לו בבית החדר אשר שם יקחו להם לקח
נערי בני ישראל בארץ פולין מפי מלמדים נלעני לשון אין כינה המצפצפים
והמהגים כל היום עם צערי תלמידיהם בהלכות חמורות ובפלפול עקום כנודע
ובהיותו בן שתים עשרה שנה והוא כבר אסף מלא חפניו סוגיות והלכות
חילוקים ודרשות גדולות ורחבות מני ים וידע לפלפל בטוב גימין וקידושין
אירוסין ונשואין ודבר משפטים את הרמב"ש — הוא ראשית הזבח לכל בעלי
החילוק עליו יברכו בתחילה וממנו יצאו ואליו ישובו בכל הכלי פלפוליהם —
ויישב את קושיות המהרש"א וכיון לדעת הפני יהושוע כאשר הלומדים
המופלגים המצויינים בהלכה כי חריף גדול היה וחד השכל מאוד קולע אל
השערה ולא יחמיא גם כה זכרון נפלא מאוד חננה אותו הטבע ולעתים לא
רחוקות ראה מעשה ונזכר הלכה ויגד כהרף עין את אשר נלאו גם מוריו והוריו
למצוא במשך שעות אחדות ויחכם שלמה מכל רעיו בפלפול ובסברא המלמדים
כלם אהבוהו כנפשם ויקראוהו בשם עולם לאמור: נעלה הוא מעל כל בני
גילו! — מן בית החדר הלך לו שלמה אל בית המדש אשר בעירו ללמוד לברו
בלי מורה רק עם חבר אחד אשר בחר לו כי כן משפט הכחורים שמה פה
העמיק הרחיב מאוד בלימוד התלמוד וילמוד בתשוקה רבה ובשקידה נפלאה את
כל ספרי גפ"ת אשר היו לפניו עם כל פירושיהם ופרושי פירושיהם ועד מהרה
גדל שמעו בכל העיר לאיש יודע דת ודין וכפי בפלפול ובהוראה וכל הלומדים
אשר הכירו כי ברכה בו התנבאו עליו כי הוא יהיה בקרב רב וגאון בישראל וגם
כל הנשים הצדקניות אשר יתנו יקר לבעלי תורה ובחורי חמד וושכי בית
המדרש נתנו עדיהן עליו ויגדו לכל כי הוא עושה נמרות ומסכתות חדשות
ויקנאו באמו בעבורו — רק מעשה אחד מימי נעוריו נספר פה וממנה נראה
ונדע איך גדל אז שמו כעירו ואיך נכבד היה מכל הכחורים בני גילו על גודל
חריפתו ובקיאותו בתלמוד גם הוא יפיץ אור על דרכי האנשים כדור ההוא
אשר התהלכו עמו — איש אחד בעיר לבוב נבאי וראש קהל באחת החבורות

קחמנות אשר למאות ימצאו שמה, נכסף מאוד לדרוש פעם אחת דרשה ברבים.
ביום השבת אחר הצהרים בהתאסף ראשי העם יחד עם כל בני העדה אל בית
התפלה לשמוע דבר ה' מפי מורה, אז אעלה אנכי על ראש הבימה — כן חשב
האיש הזה בלבו — מעושר בטלים גדול אדרוש בקול חזק חוצב להבות אש
דרשה גדולה ונפלאה, למען יראו ידעו אנשי עדתי אשר גם ממני לא יבצר
מאומה וכי לא נופל אנכי מאחד הלומדים אשר ברום אפס ובגודל לבם יתפארו
לאמור, כי להם לברם נתנה התורה למורשה ואין לזר חלק אתם. — לאיש
עשיר אשר כיסו מלא וגדוש עובר על כל גדותיו והוא נכאי וראש הקהל, אף
אם לחבורה קטנה, רבים אוהבים ועוד רבים מהם החונפים — ומלמדי העיר
אשר באו אליו כפעם בפעם בעתותי שבת ומועד עם תלמידיהם למען נסות
אותם, הבטיחו אותו על דברתם כי למדן גדול הוא וכי ירו רב לו לאמר חילוק
ולדרוש דרשה לכל אות נפשו, אך לב יודע מרת נפשו — והוא גם הוא ידע
בנפשו כי הוא ריק מתורה וחכמה לדבר במקלות לפני עם ועדה, בימי נעוריו
זה רבות בשנים למד איזה דברים קלי ההבנה כמו חומש עם רש"י, ושפתי חכמים או
גם קצת גמרא עם תוספות, אך לדרוש דרשה ברבים לא דבר קטון הוא —
להקשות ולפרק, לבנות ולהרוס, לקשר בשכל גבוה מעל גבוה את אשר לא
הברו או לקבץ ביד חזקה ובזרוע נמויה דברים רבים מספורים ומפורדים ברחבי
ים התלמוד, ולהביאם אחת אל אחת ולעשות מהם מגדל גדול בנוי לתלפיות
על קוי בוהו ואבני תוהו, כאשר יעשו הדרשנים הגדולים אשר בארץ המה —
לבנות דמים כמו אלה, לא נסה עוד כל ימי חייו, כי כאשר יאמר משל החמון
גם אבותיו ואבות אבותיו לא ידעו מזה מאומה, ובנס זה הנולד אחריהם את
אבותיו ואבות אבותיו היה נמנה, כי גם הוא בור היה, והבור ריק אין בו
מאומה, ומה זה יעשה? ונפשו אותה לדרוש פעם אחת — רק פעם אחת
בימי חייו — דרשה ברבים? — אך אין בור ירא חטא להתלכש בטלית שאינו
שלו — אלכה לי אל אחד הלומדים אשר בעירי — אמר בלבו — ואשתר
את פניו כי יתוב לי דרשה גדולה ויעשה מטעמים כאשר אהב העם, ומכ"ס
אחד חדש חמור מאוד, עם קושיות והפירוקים, תחתים שניים ושלישים, ואנכי
אלמוד הדרשה הזאת על פה מתחילתה ועד סופה — גם אוסיף נוסף קטן
משלי לכל תהי גנובה אתי, ומה מאושר אהיה! בעמדי שם על ראש הבימה
ביום השבת אחר הצהרים, סביבותי דממה וכל העם יקשיבו רב קשב ויתפלאו
מאוד על מדברותי הנעימים ואנכי מעושר בטלית גדול ועטרה רחבה אמתים
וחצי, זקני הגדול יורד על פי מדותי וקולי ערב ונעים גם חזק כקול השופר
ישמע למרחקים ועל כל העם אככה, בלם כאחד יענו ויאמרו לו: יישר כחך!
יישר כחך! ואף אני אענה אחריהם: ברוך תהיה! ברוכים תהיו! —

כאשר חשב כן עשה, וילך האיש הזה אל הבחור שלמה לייב ראפאפארט,
וידבר אליו ברברים האלה, גם השביע השביע אותו לבל יגלה סודו לאחר.
והוא נעתר למבוקשו ולא ארכו הימים ויבא אליו מגילה עפה כתובה מכל
עבריה ויאמר לו! הנה הדרשה, למוד אותה על פה חרבה פעמים, אולי בין

תבין מאת אשר לפניך גם את כל הכתוב בתוכה או שמץ מנהו כי דברי
 פעם הם וראוים לאמרם כרבים.
 שבועות עברו, יום הדרשה הולך הולך וקרבו ביגיעה רבה ועמל נפש
 למד האיש את כל מלות הדרשה על פה, בראשונה מלה מלה לברה, אחרי כן
 כל מאמר ומאמר ואחרי כן כל הדרשה כלה מראש ועד סוף הרבה הרבה
 פעמים, — עד אשר היה לבו נכון וכמוח כי יאמר את כל החילוק בלי מכשול
 ובלי ערבוב דברים כיאות, וכאשר בא יום הדרשה ויתחזק האיש ויעמוד על
 ראש הכימה, ובשפתים דולקות ובקול גדול ולא יסף פתח לדבר: אמר רבה בר
 בר חנה אך מי זה יאמין לשמועתנו? — האם אימת הציבור נפלה
 עליו? או נישמע קול מאחוריו, קול אחד מכיריו מני אז, לאמר: הדרשה הזאת
 בלי תפונה גנוכה היא אתו כי לא לגדולות כאלה נוצר! וזאת מסכה בקרבו רוח
 עושים? או עשתונות מהורות עלו על מעלות רוחו ויך לבו עליו על אשר
 אותה נפשו להתפאר במעשה אחרים? — אלהים יראה ללבב, אך זאת נדע
 אנחנו נאמנה, כי אחרי דברו שנים שלשה מאמרים מן הדרשה, מפתחות שפתיו
 סגרו על מסגר ויאלם, וכאיש נדהם עמד כרגעים אחדים ויכח שמאל וימין,
 פנים ואחור מבלי דעת מה לעשות — אך עד מהרה שבה רוחו אליו, ויחפש
 חפש מחופש בצלחתו אחרי הכתב יד אשר הניח שמה מרם עלה לדבר —
 אולם מה גדלה עתה מבוכתו בראותו כי נאכז מאתו ואין כל, או גנב אחד גנבה
 מן הגנב וכאשר עשה כן שלם לו אלהים — אמנם לא חסר תבונות מכל וכל
 היה האיש הזה, כי התחזק כרגע, למען לא יהיה ללענן וקלס בעיני כל אנשי
 עיר לבוב, ויען ויאמר אל שומעיו בבני עדתו אשר השתאו איש אל רעהו
 רבותי! צר לי מאוד כי לא אוכל לבצע את כל הדרשה, אף כי טובה היא
 מאוד מאוד, כי רוחי חכלה ונפשי מבוהלה באשר לא הסכן הסכנתי מנעורי לדבר
 במקלות, ומה גם לפני אנשים נכבדים כמוכס היום, שאו נא לי! אך לא על
 חנם באתם הלום, הנה פה עמנו בתוכינו עומד בחור מרם מעם הלא הוא שלמה
 יהודה ליב ראפאפארט, הוא יגיד לכם על הענין הזה גם הוא חילוק יפה אף
 נעים, כי למדן גדול הוא גם איש דברים ויודע דבר. — הזקן ירד מעל
 הכימה והנחור עלה תחתיו ויפתח את פיהו לדבר גם שכל את ידיו בדברו,
 כדרך הלומדים, וכל העם התפלאו מאוד על נעים מדברותיו וכלם פה אחד ענו
 ואמרו לו: יישר כחך! יישר כחך! (*).

דרשות כאלה וכאלה רבות דרש אז על שדה הפלפול בשקדו יום יום על
 דלתות בית המדרש ובהתהלכו תמיד עם הלומדים בעלי החילוק אשר רק בתלמוד
 ובחונים עליו מעינם, ואל חכמת התבל ותהלכותיה ואל משמרי הארץ לא
 ישימו עין, אך גם תשוקת המדע כבר עברה גם היא את משכיות לבו ותחל
 לפעם את רוח שלמה, ובישבו לבדו בסתר אהלו ואין איש אתו, הרחק
 מתשואות בית המדרש והמון צוחת הפלפולים חשב מחשבות, וספיקות גדולות
 (* הסמך הזה לקום, מזכונות הכז ט"ז אשר כחז הסכס סלכסון ד"ר יעלליכעק
 במ"פ ניולייט".

ועצומות התעוררו בקרבנו על דבר הפלפול ומעשה תעתועיו בארץ. בשכלו הזך והישר אשר שנא כל מעקשים ואשר אהב רק את האמת לאמתו דאה והבין עד מהרה כי כל החילוקים והדרשות האלה שעמל ויגע בהם עד הנח הם מגדלים הפורחים באוויר ראשם מניע השמימה ורגליהם לא על הארץ המה. כי שקר אין לו רגלים; ואם רוח בקורת יבוא ויגע בארבע פנות המגדל הגדול הזה — יחרם עד היסוד בו כרגע — והחכמה הזאת באה בלבו ממעט הדעת אשר קנה בשפת אשכנו בימים ההם ומספרי המחקר בשפת קדשנו אשר הגה בהם למכביר בעת הזאת. באשר אכותיו לא חשכו אותם ממנו וביחוד ספר מורה הנבוכים להרמב"ם זצ"ל הניע את רוחו ויהפוך לו לב אחר.

אמנם! זה הספר מורה הנבוכים הוא ספר יקר הערך ונפלא עד למאור. לא על חנם השיגו עליו כל מורדי אור וירדפוהו עד חרמה ויאמרו לגנוזו ולשרפו ולקברו, לא על חנם ייראו יפחדו כל המתחסדים עוד כהיום הזה לשים עיניהם בו או לנגוע אף בקצהו, ובגחלת בווערה כן יבער במ עת יבוא מבלי משים בכפס. כי כאשר מרשעים יצא דשע כן תצא חכמה מחכמים. לכן יפחד המתחסד האויל להביט בו פן תאורנה עיניו ותסור ממנו אולתו ושב מדרכו דרך כסל ורפא לו —

הספר הזה היה למורה הרך ומאיר נתיב לרכנו משה כן מנחם ז"ל באביב ימי נעוריו וילמדוהו דרך תכונות גם עורר חשק בלבו לבקש חכמה ולתור דעת, ולא לפי אלפים רבים וכן שלמים מבני עמנו אשר ברכות הימים גדלו והצליחו וגם עשו פרי בכל מדעי תכל ויעשו להם שם כשם הגדולים אשר בארץ, לולי הוא לא ידע איש את שמם כי בחושך היו יושבים ובפלפול הכל היו מבלים כל ימי חייהם. וגם לרבינו שלמה יהודה ראפאפורט היה המורה למורה הרך והסיבה הראשונה אשר הניעתהו לבקש את החכמה בכל נפשו ובכל מאורו. ולהפרד כדעתו מאחיו יושבי בית המדרש בעודו יושב בתוכם ולתור לו דרך חדש לא שערום כל אלה המתהלכים אתו תמיד, בחכמה ובמדע וגם בלשון, כי יותר מאשה ילמד המורה — דעת לכל באי שערו ויורם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, יעורר את לבב הבחורים ההונים בו בראשונה אחרי מלאו כריסם בתלמוד ובפלפול ובחילוקים ואשר לא ידעו אף שמץ מני דרך המחקר הפלסופי. ההולך ישר בלי עקש ופתלתול ובבלי בלבול הפלפול אל מטרותו, ללכת גם המה בדרך הזאת ולבקש להם גדולות ונצורות לא ידעום עד הנה, ויפית שלהבת התשוקה בקרבם ללכת הלאה מבלי הביט אחריהם ולחקור ולדרוש אחרי חכמה ולשון ולחפשם כמטמונים. וכאמת הספר הזה כשמו כן הוא! בראשונה יעורר מבוכה בלבב ההונים בו. ספיקות גדולות ועצומות, עשתונות חרשות ורעיונות אין קץ והוא גם הוא יורה אותם אחרי כן הדרך לצאת ולהמלט מהן. אולם טובה המבוכה אשר יסב להם בראשונה מן החכמה והמדע אשר יורה אותם כאחרונה, כי שיטות הפלסופים היונים אשר ממקורם שאב הרמבם מי חכמתו והציען בספרו לארכן ולרחבן כבר עלה רקב בהן מדוב ימים ונשכחו כמת מלכ, וחמכוכה לא תסור מהם עד מהרה ותגדיל

תשוקתם ללכת הלאה לרוח העת אשר הם חיים בה, וכאשר עשה הרמב"ם ז"ל בזמנו ובדורו ללמוד חכמה מן כל העמים אשר היו אז סביבותיו כן יעשו גם המה בזמנם ובדורם. —

ואלה המה הדברים אשר כתב הרב רש"ל בימי נעוריו אל אחד מירידי ותלמידו אשר הלך למרחקים על אודות הרמב"ם ז"ל וספרו, בחתעמף נפשו עליו ובהשתפך כל רגשי לבו אל חיק הידידות ידבר בדברים האלה :

„ולא * ממקור לבי שאבתי המים החיים ההם ולא בעוצם ידי מצאתי כל הפנינים הצפונים במעמקי אמונתנו קטונתי מכל אלה! אכן המאיר בחושך הגלות לכל עדת ישורון, הוא רבינו משה בן מיימון נ"ע. הוא היה לי למורה דרך. עין ראתה אור בהיר בספריו, לא תרא הושך עוד לעולם, באשורו אחזה רגלי ולא תמוש מנו כל ימי צבאי.“ — (**)

ובאגרת אחרת ביעצו עצה לידיד אחד לבל יפול במהמורות החסידים וישמור את רגלו מנפך, יאמר: „גמיה מני דרך לא סלולה דרכת עליה זה מעט, סורה מני אורח מעוקל! שמה מעליו ועבור, ואחזו בדרכך הראשון! ואם לא ייטב בעיניך גם הוא (מסיבות אשר כתב למעלה) צא לך בעקבות מוליך תועים בדרך, הוא רבינו משה בן מיימון נ"ע. ודע כי גם בדורו נחלק עם בני ישראל לכתות רבות, עד אשר בנונה ברקיו האיר על כלנה, ואין נסתר מאורו. לך יאתה לעשות כמעשהו . . . שקוד על חבורי הרמב"ם ז"ל, למוד פרושו על המשניות, עם הקדמותיו לכל הסדרים, הגה בכל ספריו הנפלאים ושמע בקולם, כי כולם ישלימו את נפשך ויורוך איך תוכל להיות אור גדול לבני עמך ומופת לדור אחרון“ —

ואהבתו זאת את הרמב"ם לא סרה מאתו כל ימי חייו כאשר נראה עוד. —

עתה נשימה עין בוחן גם על המעשים אשר נעשו אז בקרב בית ישראל ובקרב העמים במדנות גאליציא, וגם על תחפוכות העת ומקרי הזמן בימים ההם בכל מדינות אייראפא, ונביטה לראות איך פעלו גם המה על רוחו ומעשיהו, על דרכיו ותהלוכותיו בימי נעוריו. לא ביום אחד אף לא ביומים יתהפך בחומר חותם לבב אנושי, לצאת בפעם אחת חוץ לגדרו, להביט בפתע פתאום אור חכמה ומדע מבינות לעבי הסכלות אשר סביב יתנשאו עליו, לגבר חילים על כל המכשולים ואבני הנפך אשר יעמדו לשמנה לו באם הדרך ולרדוף בלי חשך בתשוקה גדולה ונפלאה אשר אין ערוך אליה אחרי המחקר והחכמה אשר לא כבוד ולא עושה, לא גדולה ולא תהלה הנחילה את מכבדיה, בימים ההם, רק משנה בוז וקלון, צרות רבות ורעות קנאה ושנאה באו לרגליה. — לא ביום אחד יולד כל אלה בקרב איש ולב עמוק, גם לא מקרה אחד וסיבה אחת תהיה לכלנה. אולם הימים ההם ימי ראשית בכורי החכמה היו להעת החדשה והרוח החדש, אשר פרש כנפיו אז על כל רחבי ארצות איירופא גם עד ארץ גאליציא הגיע ויחל לגלות מעט מעט את פני הלומט הלומט על כל העמים, ואת מסכת

(* כלה נכתב ע"י זה צמונכס ג', ממכתבי בני קדם" של עס"ל וסוף נכתב בשנת תקע"ז, ולא"כ היה אז בן כ"ז שנה. — (** כלה קשר כולם יסודם אשר ילא מקצוע לאור ע"ז בנו יסודו מכתב ראשון, סוף נכתב בשנת תקע"ס.

האולת ואמינת שוא ותפל הנסוכה על כל יושבי חלה, כנוים כיהודים כעם
כנסיכים, כמורים כתלמידים, והאנשים השרידים אשר ה' קורא למו ככל דור
ודור ואשר הרבו אז עשות חיל על כל אשר לפניהם שמחו לראות אור חדש,
אור יקרות וככל מאמצי כחם עזרו איש את אחיהו ואיש לרעהו אמרו: חזק! —
בארץ אשכנז החלו אז אנשי דעת מבני עמנו להפיץ מעינותיהם חוצה, וקרית
מלך רב היא בערלין המעמירה היתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים, מליצים
ומשוררים, רופאים נכבדים ופלוסופים נשואי פנים ככלוב מלא עוף. המונים
המונים בחורי חמד צמאי העת ותאיבי תבונה נהרו אליה מכל עבר ופנה, לדלות
שמה פנינים ממצולות ים הדעת ולשכור את צמאונם, וגם מארצות פולין
וגאליציה לא מעט היו הכאים, אשר אחרי ימים שבו אל ארץ מולדתם וימכרו
שם בלא כסף מדע ובלי מחיר חכמה ודעת. * החכם רבי מענדיל לעפין,
המכונה גם כן סאטאנב על שם עיר מולדתו, איש יקר ורב תבונות, תלמיד
הרמבמן ומורה להנסיך הפולני משארטאריסקי היה הראשון אשר שב אל ארץ
מכורתו ארצה גאליציה מעיר הבירה בערלין, אחרי ארחו שם לחברה שנים רבות
את גדולי חכמי אשכנז ומליציה, את החכמים: לעססינג, ענגעל, ריימארוס,
מעללער ורבים כמותם וקבץ מלא חפניו מדעים ולשונות שונות. מהונו הרב
אשר הביא אתו פזר נתן לאביונים, כי את אשר למד למד גם הוא לרבים. הוא
ירח בראשונה זיקי תשוקה אל החכמה ואל המדע בלבב כל הצעירים אשר
התהלכו אתו תמיד, ואלה הזיקים בערו עד מהרה ויהיו לאש להבה האוכלת
שמיר ושית, שוא ותפל, הבל וכזב ומעשה תעתועים גם יחד. האומנם לא ביום
אחד נעשה כל אלה! — אולם ידידו ורעהו הלא המה החכמים המפוארים:
ר' בנימן גינצבורג, ור' נחמן קראחמאל בעיר בראדי, וביחוד החכם השר הנדיב
ר' יוסף פערל בעיר מארנאפאל. איש אשר בו רוח עזו העשוי לבלי חת ולא
ישוב מפני כל, המה עברו חמשים לפני אחיהם ויקדישו את כל כחם, את עתם
ואת עטם, את הוגם ואת כבודם אל עבודת הקודש הזאת לבער את ענני
האולת ועכי החסידות משמי ארץ מולדתם ולהרבות מדע ולשון בקרב אחיהם.
בארצות אסטריוך כבר החל הקיסר החסיד הצדיק והישר באדם, הוא
יאזעף השני לתת חוקים טובים ומשפטים ישרים לכל בני ממשלתו, ובתוכם
גם לבני ישראל. הוא צוה לבער בחזקת ה' את הסכלות מן הארץ, לקחת
בחזקה את נערי בני ישראל ללמדם לשון וספר ולהורותם דעת בחוקי ונימוסי
המדינה, למען ידעו להלך נגד החיים לרוח העת החיה. ואף כי עם בני ישראל,
עם קשה עורף מנעוריו אשר גם את המוב גם את הרע לא יקבל ולא יעזוב עד מהרה
מהרו וירבו בשוחר ויתנו כסף מלא בעד כל בני ביתם למען יוכלו לעבור
על דת המלך ותנתן להם החפשה לשבת בחושך כל ימי חייהם בלי מפריע, עם
כל זה גמצאו גם אז אנשים בתוכם אשר לא שמעו לקול אוילים ויתנו את
בניהם ללכת אל בית הספר, וגם אחרי כן באשר נתבטלו החוקים הטובים האלה

* ראה חולות ס"ר בקילוב נמנן מאה מ"ל בלשון אשכנז (א"ס איזנברג'יעסען יאשכנז,
ווינן 1857)

לא רפתה רוחם ויוסיפו ללמוד בגלוי ובסתר חכמה ודעת. גם בין תופשי התורה וגדולי החש נמצאו אנשים כאלה ונצר אחד מנזע ראפאפארט. הלא הוא החכם הרופא דר' יעקב ראפאפארט היה הראשון מכל בני עמו בעיר לבוב אשר שקד אז על דלתות בית מדרש החכמה (אוניווערזיטעט) בעיר הזאת ללמוד חכמת הרפואה אחרי למדו למכביר תלמוד ופוסקים, וכרבות הימים היה הרופא גדול להלל מאוד בכל ארץ גאליציא. המרידה הגדולה בארץ צרפת וכל המבוכות הנוראות אשר באו לרגליה בימים ההם, ואחרי כן המלחמות הגדולות והעצומות בימי נאפאלעאן אשר פשטו עברו את כל ארצות אייראפא וגם על שררה גאליציען חללים הפילה. גם המה פעלו לא מעט לעורר גם רבים מבני ישראל מתרדמת אולתם כי מלבד אשר מבוכות גדולות כאלה יעוררו את רוח כל איש ואיש אשר לו רק מעט מוח בקדקדו, לשים — גם נגד רצונו — עין פקוחה על כל המעשים אשר יעשו תחת השמש, ולחקור ולדרוש אחרי הסיבה שסיבה בכל אלה, הנה גודע זאת מני אז אשר עם בני ישראל הוא *) אוהב חדשות מאוד מעודו, וגם החסידים אשר יתחבאו תמיד בחורים ולא יביטו חוצה, לא עצרו אז כוח מלשאול את כל איש יודע לשון וקורא ספרי עת בשפות הארץ על דבר החדשות שנעשו בכל יום; ובבית המקוה טרם שעלו מן הרחצה, ובבית המהרש אחר התפילה, וקודם השיעור ואחר השיעור, ובשכנם ובקומם ובלכתם ובכואם היו מספרים תמיד בחדשות לבקרים, בפולטיק ובמלחמת נאפאלעאן, כי רעש גדול היה אז ברקיע לפי דעתם, ושחי מעלה עם שרי מטה יחדיו יצאו לקרב, ואם גבר נאפאלעאן היה רבי החסידים על צדו ואם גבר מלך עסטרייך כבר פנה הרבי לו עורף ויצא לעזור את שונאו, וכאלה רבות, כי "עקבא דמשיחא" היתה העת הזאת אצלם ומלחמת נאפאלעאן את מלך עסטרייך הוא מלחמת הלוייתן עם השור הכר אשר בקרב הימים יחדיו יפלו וישכבו למעצבה ויחיו מאכל לשיני החסידים ורביהם — בעתות מבוכות ורעש כמו אלה ובין המות גלי הזמן והמון משבריו, אשר לקולם גם החסידים ישיגי עולם הקיצו משנתם ויניעו בחזקה את קווצות ראשם וידברו נפלאות ויגידו האותיות לאחור, נראה גם אנחנו את הבחור שלמה יהודה באביב ימי נעוריו בראשית לכתו אל באר החכמה לשבור שמה צמאנו הרב, והוא עודנו חנוה ונבוכ בדרך ידע ולא ידע דרך תבונות. אזניו פתוחות תמיד לשמוע גם הוא יום יום את כל החדשות לבקרים ואת כל הגדולות והנצורות אשר נעשו אז בארץ, וגם עיניו צופיות ומבקשות הבין ודעת את כל הנעשה לפניו. אולם כאניה בלב ים בעת הסעה, כן נוע ינוע גם הוא כשבור ולא ידע דרך נכונה. פעם חזקה עליו יד אחבת עמו ודתו, ויזכור את כל העמל והיניעה שעמל ויגע עד הגה לשמוע בלימודים, לאמור חילוקים ולפלפל בתלמוד כדרך הלומדים הגדולים, ועוד מעט — וגם הוא עשה יעשה לו שם בארץ ושמעו ילך בכל

*) ספר חזן ישראל ("דער ידעטע טעאס") עמ' 103. הדפסן דר' יעלליטעק מדבר חודות זם בארבעה — ונכלות ס' אה דרכי אהתיק חת הספר הזה על פני כלו לשפה עברית, כי הוא ספר יקר מאוד וכן הערך. —

המדינות ויהיה גאון גדול בישראל, כאשר כבר התנבאו עליו כל מכיריו, כמבינים
כאשר אינם מבינים, אז יזרה בחמת אפו את כל ספרי המחקר אשר לפניו
ויאמר בלבו: מה לי ולחקירות כאלה? — המה לא יתנו ולא יוסיפו לי מאומה,
אין טוב לי כי אם ללכת בדרכי אבותי וכמעשיהם אעשה גם אנכי, ללמוד
תלמוד נוצרתי, ובו אהנה כל ימי חיי ולא אלך בנדולות ונפלאות ממני —
אולם עודנו מדבר על לבו כדברים האלה, ורעיוניו ישובו כקרו עד מהרה עשר
מעלות אחרונית, ויזכור את דרכי ההיקש וההניון אשר למד כבר בספרי
הרמב"ם וישוה אותם בדעתו אל מעקשי הפלפול ותחתית החילוקים אשר אין
להם שחר; — ואזניו תשמענה מאחריו קול המולה גדולה, קול רעש ושאוץ,
קול מבשר חדשות, משמיע גדולות ונצורות אשר נעשו בארץ, לאמור, הצרפתים
יבכורו, "הרוסים ינוסו", העסטרייכים יפנו לעזרה, וכאלה רבות, ונפשו תכסוף
מאוד לדעת מה הנה המחזות הגדולות האלה אשר יום יום על פניו יחלופו? —
בספר יד החזקה יראה יביש בהלכות קידוש החודש מבלי הבין עד מה, והוא
יערוג ללמוד גם את חכמת החשבון והתכונה, אשר גם הרמב"ם למד אותה,
הוא הוא הרמב"ם אשר היה ויהיה לאבן פנה וליתד נאמן לכל בעלי החילוק
לתלות בו כל ילידי מחשבותם הצאצאים והצפיעות מקמן ועד גדול — שמע
הגדולים אנשי השם אשר היו אז בארץ ישראל ובעמים במדינות אשכנז
וצרפת יגיע לאזניו, וכל אלה חברו להם יחדיו בעת הזאת לחזק את רוחו ולאמץ
את לבבו, לעזוב את התוהו ולבקש את הישר, לחפש חפש מחופש אחרי חכמה
ומדע, למרות רוח החסידים אשר שננו לשונם נגדו ויחפאו עליו דברים אשר
לא כן. את הרמב"ם יקח לו למורה דרך והוא יאיר לו נתיב בדרכיו ובמעלליו.
את התורה אשר למד ויאהבה מעודו ואשר גדל על ברכיה לא יעזוב, וגם
מחקר בחכמה כל תנח ידו. אמונה ודעת לא יתיצבו עוד בקרבו להלחם יחדיו,
רק יתלכדו והיו אחד. בדעת ילמוד תלמוד, ובאמונה יבקש דעת ולא יפריד
בין הדברים, יתבכר כארי ויתקומם נגד כל מנהגי הבל, ורעות רוח, גם אם ישנים
ונשונים הם ונשרש בעם גזעם מימי קדם קדמתה, אולם ידבר משפטים גם הוא
את אלה הצעירים המתחכמים העוזבים אמונתם מכל וכל וילכו בתוהו לא דרך
אחרי שרירות לבם הרע. כזאת וכזאת היתה תכונת נפשו מיום עמדו על
דעתו עד קץ ימי חלדו. כי גם בקרבו היתה בלי תפונה מלחמה ארוכה בין
שתי אלה אשר גם תופשי תורה גם רוב מבקשי דעת יכשלו בהנה, באחוז רק
באחת וישליכו את השנית אחרי גיוס. אולם הוא, אשר אותו חנן הטבע כשרונות
נפלאות גם לשתיהן, אשר נתן בו לב מהור מלא רגש אהבה וחומלה וגם רוח
חזק ואמיץ העשוי לבלי חת, הוא עמד על מעמדו בתוך מבלי התנודד כקנה
במים אחח הנה ואחת הנה, הוא לא הרס את הישן, לא נתש בכח את האלונים
הנכוהים והישנים כימי עולם, רק נטע נטעי נעמנים על תלמי המדע, בידע
נאמנה כי האמת לעולם תעמוד והקשר מאליו יקרע גם מבלי ננוע בו יד.
מראשית ימי נעוריו שם לו זאת לחק עולם ולא יעברנהו, וזאת נקח לנו גם
אנחנו ליסוד מוסד לחרוץ משפט על כל פעלו ומעשהו בארץ עדי הובל לקברות.

ולמען תדע הקורא ! כי לא מלבי הוצאתי את כל הדברים האלה ולא בתכונות כפי עשיתי לי יצור דמיון אחת כלול בהדרו ואצנוף אותו צנוף תפארה ואענדהו חלי כתם ועדי ואציגהו על מצבת האדם הגדול הזה ולמען תדע כי לא כן דברו אלה אשר אמרו כי גם הוא הלך בימי נעוריו בשרירות לבו ורק בימי שיבתו בעת אשר כתר הרבנות נתנה על ראשו הפך לבו וילך בדרך חונה* קרא נא קצה אגרת אחת אשר כתב רש"ל בעורו באבו בשנת תקע"ז אל אחד מידידיו אשר היה לו תלמיד חבר בימים ההם. האגרת הזאת תהיה לו לעדה ולחותם אמת על אמונתו והגיון לבו ושוהר רוחו עד העולם. בו יגיד לך את כל לבו וכמו מי הנהר העצומים והרבים כשטפס שטף ועבור על כל גדותם כן ישתפכו לפניך כל דגשי לבו המהורים בעצם תקפסם הולכים לתומם ממעמקי לבבו מכלי כוונה אחרת וכמו בראי מוצק ממורט תראה פנימה קרב איש ולב עמוק. ידירו זה אשר אתו התהלך רש"ל ימים רבים וילמדהו דעת בספר מורה הנבוכים ובספר חובת הלבבות וכאלה הלך אז נדור מעיר מולדתו לבוב אל מדינת בריטאניא לערוך מערכו ולסחור שמה. וירא העם כי בושש האיש לשוב אל עירו ואל ארצו ולא נודע מה היה לו ויוציאו עליו דבתם רעה כי המיר כבודו בעיר לונדון וארח לחברה למסיתים ומדיחים. וער מהרה קמו אנשי בלעל חסירי הדור, ויאמרו כי רש"ל הסיתו ויריחו מן הדרך הטובה והוא סבב לו בכל אלה כאשר למד אתו תמיד ספרי אפיקורסות ויהפך את לבו לחלל כבוד אמונתו אז ערך הרש"ל את המכתב הזה: —

”מדי תאחו בעט ידי חיל ורעה יאחזוני; מדי יבקשו רעיוני לצאת ממסגרותם, יחרד לבי ממקומו, אזכרה למי אשלח מדברותי ואהבל: לאיש נחשב בין אנשי שלומי בימים עברו, על סף ביתי כביר דרכו רגליו, ובכל עת דלתי לו פתחתי, ואם בקש תורה ספי לא מנעתי מאתו ואף כל אשר שאלו עשתנותיו לא אצלתי ממנו. כי בריתי נאמנת לו היתה, ועתה אהה, מה נפרדנו! מה רב הדרך בין שנינו: רחוק ממצב רגלי הובילוך רגליך, אך רחוק רחוק עוד ממצב נפשי — ישמיעוני אויבי — הוליכך ריחך. מה היה לך מאז ועד עתה? כמה קורות כמה עתים, כמה מסיכות מתהפכות עברו עליך, כפי אשר יאמרו לי, למן היום ההוא ועד הנה; אשיחה אל לבי ורוחי תתעמף: היש אמן — ח”ו — בשמועה הרעה שמעתי מעכירים עליך צנוררי הרבים? הן! אם כה הוא אקוב לימים מקדם, יאבד יום בו הכרתיך ואל יחד בימי שנותי, ולוא הניע בו קץ וסוף לימי חלדי, או היותו אז כחרש אלם בלי יכולת לשפוך שיה בחיקך, כי עתה שקטתי וחדלתי רוגזי ובכל זאת, אף גם היום נוחם לא יסתר מנגד עיני, אל אלהים הוא יודע וישראל הוא ידע עוד, כי לא בראשי האשם; לא בידי נטעו הזמורות הזרות אשר פרחו בקרבך והיו לראש וללענה. האח! חופש אשלח לך בזה מכל עבותות יקר ומעלה, יקושר בם כל תלמוד נגד מורה אגולל מעליך מעמסת כבודי, אם תרכיץ עוד תחתיה. הא לך רשיוני כי תוכל דבר עלי וממני ככל אשר עם לבבך. קרא איפוא בזכרוני ימי הסתופף בצל קורתני ואמור נא,

(* עיין הערה ס"ל בסוף הסולמות)

הראית או האזנת ממני דבר קטון או גדול חלילה נגד עיקר או חוק אחד
מדתנו הנאמנה ומושכלת לכל דורשיה באמת? אם שמעו אזניך לענן או
לזות שפתים על איזה מאמר או ענין הנובע ממקור נביאינו הקדושים או חכמינו
הנאמנים בקבלתם? הגד אם ידעת כלה מאומה אל תכחד תחת לשונך, אל
תחוס עינך על כבודי או על כבוד משפחתי, לכה והודע בשער בת רבים, הרץ
אגרות בכל קצוי ארצותינו לאמור: האישי הזה כזה וכה למדני, הוא הסיתי
והדיחני, מעשי ומעללי עתה המה פרי מעלליו שתל אז על תלמי לבי" — לא!
כצור וכחלמיש אישים פני נגד בני עמי ואדע כי לא אבוש, הודות ליוצר לכבי
וידע יצרי! עת אפקוד נה שאנן עשתנותי מימי נעוריי, אחפש כל
יגיע מחשבותי מאז ועד עתה, לא אמצא כם גם רעיון אחד דע או מכאיב
לתורתנו התמימה ומתאימה עם כל שכל הישר הולך. ונהפוך
הוא, הבט אחרך לעתים חלפו, אז תזכור מה רבו פעמים השכלתיך בם והראיתיך
לדעת קדושת ויתרון ערך דתנו על כל זולתה, באשר היא קרובה יותר בכל
דרכיה לשכל אנוש וכל אדם מבין יחזה בה פלאות האמתיות מאירות
ומאשרות כל איש מתרועע, לא הגיעו אלימו החוקרים רק אחרי חקירה
רבה ועמוקה" —

ובסוף האגרת אחרי שפכו גם הוא את כל שיח לבו אל חיק ידידו ואחרי
ספרו את כל התלאות המוצאות גם אותו מאז ועד עתה, תשאב נפשו מעט
תקוה, ויצר לבו סמוך ובטוח כי שקר וכזב דברו בו דוברי עתק להבאיש את
ריחו בעיני עם הארץ, ויזהיר אותו לבל יאמר עבור זה נואש לכל טוב ונאה"
ובלב טהור ורוח נכון יעמוד כצור חזק על משמרתו ולבל ינוע ממקומו עת
תקום סערה לדממה, ויחתום בדברים כאלה:

"החזק בצדק אל תרף! שבולת מים הרעים, אשר יביעו דוברי עתק, אל
תשטפך! ממני ראה וכן תעשה, די חרפה ישבעו מכינו אם נתן להם לחי
ובדומיה נסכול מכותם על חנם. הדור האחרון וגם בני יולדו
עתה כי יגדלו יקראו להם: בוערים אכזרים, ואנחנו תחת כלימה משנה כבוד
גדש. ככה אדבר אתך ואחברך אלי ואל גורלי, אם עוד לא סרת מני דרך.
האח! מה נעים לי רעיון נוחם הלוז! מה מתוק לנפשי העצבה! —
אכן אם חלילה אין אמת בכולו תקותי תראה אמת בקצחו! אם עוד לא
הבישות את פני אויבינו עוד פעם יחדו ויבושו רגע, היום שהוא קרוב מאודו
בעיני יום בו יראה כי לא לעולם ימוט איש שכל, ואם שבע יפול מבין וקם,
ואחרי כן יכונן אשוריהו על הסלע. — אהח! נכסף אנכי עד מאוד לשמוע
אותך בקרוב מקים באנרותיך את כל דברי אלה, הה! מה הגדלת אז את
שמתתי! רב מאוד אולי משמחת הוריק, כי הם הרכיבו רק את גויתך, ואנכי
כללתי את רוחך, מקור המדות בלנה, ואיכבה אוכל לראות באכדן עמלי" —
כה דבר אז מורנו רש"ל מתוך אש שרעפיו בימי שחרותו כהחם לבו בקרבו
ואשר יש לו עינים לראות ולב לדעת, יראה כי בדרך הזה התהלך גם כל ימי
חיו ולא סר ממנו ימין ושמאל. —

נשובה נא עתה נראה את שלום שלמה ומה יעשה עמו בימים ההם
 אחרי אשר דברנו בארוכה אודות תכונת נפשו והראנו לדעת איך הסכינה
 מעט מעט להביט אור שמש, איך פעלו עליה כל המעשים והתהפוכות אשר
 היו אז בתכל. ואיך רעיוניו בקרבו כביר לחמו יחד ערי תום ואמת בו נפגשו.
 תורה וחכמה בנפשו נשקו ויחדיו כל בו כרתו ברית אהבה ואחוה עד עולם.
 נראה נא עתה מה פעל ועשה שלמה בימים ההם? אנה הלך לרעות בננים
 וללקיט שושנים? איפה שתה לרויה ממנועי מי הדעת? — מקרה אחד קטן היה
 לו אז לעזר לא מעט ללכת הלאה בדרך אשר החל. מורה אחד הקרה אז אלהים
 לפניו אשר למד אותו את השפה הצרפתית. והמורה הזה לא מורה תלמידים
 ומלמד בשכר היה ולא מלמד ומורה יושב „בחדר“ ותופש מקל ומטה זעם בידו
 להורות בו את בני הנעורים, רק — מורה חצים ותופש חרב: שר צבא (אפפיציר)
 בחיל הקיסר עסטרייך, איש אשר לא מבני עמנו הוא למד אותו דעת. ומעשה
 שהיה כך היה: — שלמה היה אז בן עשרים שנה, והימים האלה ימי בכורי
 הבחורים לצבוא בצבא ולעבוד עבודת המלך כפי חוקי המדינה כנודע. ומשפט
 מיבני העיר ופרנסי בני ישראל, אשר אליהם תבוא הפקודה מדי שנה בשנה
 להרים מספר קצוב מבחורי ישראל למען ילכו בצבא, את העם: כל בחור אשר
 מלאו ימיו והוא בן אחד עשירי העיר ונכבדיה — וימצא בו מום, וגם אם בריא
 אולם היה למראה עינים יחפשו חפש מחופש אחרי מום אחד בחדרי בטנה,
 לפתע פתאום חסרה לו מדת קמתו או חשכו עיניו בארובותיהן ויהי קצר רואי
 או היה דל בשר ומשחת התואה וכהנה, מומים אשר לא תראם עין אנוש אשר
 כל חכמה אין בקרבו, רק עין הרופאים הגדולים אשר שקדו על מדרשי חכמת
 הרפואה ואשר לנונה ברק הזהב התבוננו. אולם אם בן עני הוא, אז אין בו
 מגרעת וינתן אל חיל המלך. על כן התחבאו נערי בני ישראל העניים בעתות
 לצרה כאלה בחורים ובצדיחים כאשר ידעו כי אליהם כלתה הרעה. ומה גם
 בימים ההם, בשנת תק"ע, בימי מלחמת נאפאלעאן הראשון בעת אשר המונים
 המונים בני ארם כצאן הובלו למבח על בלי מה, אז רבתה המבוכה מאוד במחנה
 העברים. ושלמה היה אז במבחר ימי עלומיו. בחור יפה עינים וטוב רואי נכהו
 כארזים וחסון כאלונים, וכל מום אין בו אשר יעצרהו מלבוא אל חיל המלך
 כאשר נטל עליו, גם אבותיו כבר אפס כספם בעת הזאת ואת עשירי העיר
 ונכבדיה לא נמנו עוד זה ימים ושנים. אז ברח לו שלמה אל עיר קטנה אחת
 מערי גאליציא למען התחבא שם עד יעבור זעם. בעיר הזאת היתה אז מצפה
 מחיל המלך וכראשה שר צבא אחד, יודע מדע זגם בשפת צרפת ידיו רב לו.
 אך את מי ישוחח צרפתית? את האכרים כשדה או את עדרי הצאן? — בעיר
 קטנה אשר אנשים בה מעט יכירו וידעו כלם איש את רעהו, כיגם הגדול ונשוא
 פנים יארח לחברה את אנשים שפלי ערך הרחוקים מאוד ממצבו בחברת בני
 האדם, על כן לא נפלאות תהיה בעיננו אם מקרה אחד קטן וקל הערך יוביל
 פה יחד את שר צבא עסטרייך עם אחד בחורי ישראל שוקדי על דלתות בית
 המדרש, לבוש מלבושי יהודי פולין וקווצותיו לו תלתלים משתי פאות ראשו.

בשנתם יחד במלון או בהתהלכם לשוח בשדה לרוח היום ראה שר הצבא הלוח את שלמה אשר הכרת פניו ענתה בו כי חנן אותו אלהים רוחב לב להבין ולהשכיל וכידודי האיש אשר מעיניו התמלטו הגידו לכל רואיו כי רוח דעת ותבונה בקרבו. לא ארכו הימים ושר הצבא התהלך אתו תמיד וישוחחו יחד בדברים שונים וישתומם לראות כי את איש תבונות וחד השכל מאוד ארח לחברה איש אשר דעת בקרבו לדבר ולהתפלסף אתו בדברים העומדים ברומו של עולם, ועד מהרה הכיר לדעת כי נפשו השקט כל תוכל וכאיל תערוג על אפיקי מים כן תערוג היא ללמוד חכמה ולבקש דעת. ויהי היום וידבר אליו שר הצבא בדברים האלה: שמע נא בני, אנכי אלמדך שפת צרפת ואתה תשמע ותקשיב, יש לי רב בשפה הזאת, די והותר להבינך ראשית למודים, כי עיני רואות כי לבת התשוקה בוערת בקרבך לאסוף מדע ולשון מלא חפנך, ואקוה כי ספרי הצרפתים המפוארים מני אז יוכלו למלאות רצונך ולהשלים חפצך. כי הנני הולך במל כל היום ולמוד עם תלמיד כמודך לא ירבה לי עמלי ונהפוך הוא כי נפשי בקרבי תשמח כי על ידי תקנה מדע ובין נבונים תתחשב". — בשפתים דולקות מביעות רגשי לבו הודה להשר על רב טובו עמרו, גם לאל נתן תודה בקרב לבו על המקרה הנפלא הזה אשר הביא לו, כי בעיר קטנה כזאת עם מורה כזה יוכל ללמוד בלי מפריע הרבה יתר מבעיר מולדתו. המורה החל ללמד והתלמיד הקשיב רב קשב, ודבר שפתים אך למותר יחשב להשמיע, כי התלמיד הזה אשר שלש אלה מאת הטבע לו נתנו: שכל זך וישר יודע ומבין כהרף עין, כח זכרון נפלא מאוד ותשוקה רבה ועצומה אל החכמה והמדע, השיג והבין בזמן לא כביר את כל אשר לפניו גם המורה גם התלמיד שניהם היו שמחים וטובי לב על הדבר הנדול הזה, כי שניהם מצאו את אשר לא קוו: שר הצבא מצא איש כלבבו, איש מלא רוח חכמה אשר עמו יוכל להתרועע יחד, להתעלם אתו בכל עניני מדע גם לשוחח בשפת צרפת; ושלמה מצא פה בעיר קטנה איש אחד מחיל עסמרייך אשר יאהבהו כנפשו והרבה יתר יביא מדע בנפשו ויורהו דעת מכל אנשי עירו, עיר גדולה לאלהים המלאה אז אדם ובהמה רבה אשר לא ידעו בין ימינם ושמאלם.

ימי הזעם עברו ושלמה שב הביתה לעיר מולדתו, אחרי השיבו רב תודה למורו ומלמדו ואחרי כרתו שניהם ברית אהבה עד עולם. ממטמוני החכמה אשר הביא עמו בלש ואשר גם מכס לא שלם כעדם כבואם עמו העירה לא הגיד לאיש מאומה ויסתירם בהחבא חדר בחדר תוך חדרי לבו בכסף מלא קנה לו ספרים רבים בשפת צרפת מן כל הכא בידו וילמד אותם בסתר אהלו בתשוקה גדולה וכבכורה כמרס קיץ כן בלעה נפשו כל אלה מגדני צרפת ממרחק באו, ובכל דבר נאה וענין חדש אשר מצא בספרים ההם, ובכל צעד אשר צעד הלאה זכרה נפשו גם את מורו שר הצבא ותביע לו בסתר אלפי תודות, באשר לולא הוא לא בא עד הלום. — שבעות חלפו, ירחים נגזו עברו ושלמה ישב בביתו בשלות השקט ומנוחה שאננה וילך הלוך וגדל בחכמה ובלשון, ויאכל לשבעה מפרי עץ הדעת אשר בתוך גן צרפת ואין איש רואהו או יודע

עד מה, כי כאשר יחבא איש כמסתרים בעשותו נבלה וכל דבר רע, כן התחבא גם הוא מפני חמת המקנאים והבווערים בעם, לולא מקרה אחד בא ויגל לפתע פתאום את המסכה הנסוכה על כל מעשהו במסתרים, ויגד לכל, כי זה הנחוד שלמה אשר ידיו רב לו בתלמוד בפלפול ובסברא ואשר יחדש חדושים וידבר נפלאות כגמרא ובפוסקים קדמונים ואחרונים, הוא גם הוא בילדי נכרים ישפיק כסתר מחבואו, וגם את נכרים, את גוים — הו! שומו שמים! השתעשעו וישעו אתם רעיו מקדם בני „חדר“ אחד! על זאת הנבלה הנעשה בקרככם — את גוים אוכלי בשר החזיר וישקץ ופגול וטמא גם יחד, התרועע שלמה זה ימים כבירים ויהי אוהבם, וזה דבר המקרה; שר הצבא אשר הורה לשלמה בא אל רחוב היהודים בעיר לכוב וישאל למקום משכן ראפאפורט, האנשים ראו השתוממו, כי מה לאיש מלחמה ולאיש תם יושב אוהלים, אך לא דברו מאומה ויראו לו את בית מגורו, כפתחו הדלת מצא שם את אמו יושבת בבית, וישאל אותה לאמור: „היש פה האדון שלמה לייב ראפאפורט?“ — פלצות אחזה את האם וכל עצמותיה רחפו ממגור כי אמרה בלבה: זה יקח את בני לעבוד עבודת הצבא וליסרהו על אחת שכנע על אשר הסתתר עד כה — ותען ותאמר: „לא אדוני!“ — אין פה איש, גם בכל הבית הזה לא יגור איש אשר שמו ראפאפורט.“ — שר הצבא הלך לו בחשבו כי משנה היה את האנשים אשר הורו לו את הבית, או אולי תעה הוא בדרך, אולם אחבתו לתלמידו ורעו מקדם גדלה מאוד בקרבו ובחשקו מאוד לראות אותו ולהתעלם אתו עוד הפעם, שאל שנית את היהודים ברחוב הזה על מקום משכנו, ולמען לא ילך תועה גם בפעם הזאת הגיד להם באר היטב את תואר האישי אשר הוא מבקש, את גכה קומתו ומראהו, אולם הם השיבוהו דבר כבראשונה, הוא הלך שנית אל הבית הראשון ויוסף לשאל את אם שלמה על דבר ראפאפורט, אולם עודו מדבר עמה, והדלת תסוב על צירה והאישי אשר הוא מבקש בא הביתה, כאשר ראה שר הצבא את שלמה וטרם נתקו כפות רגליו ממפתן הבית לבוא החדרה וירץ לקראתו ועד מהרה אחז את יד ימינו — „האח!“ דבר אליו בפנים צוהלות, „באתי לראות את פניך ולשאל בשלומך, כי זה ימים נפרדנו איש מעל אחיו.“ אם שלמה לא הבינה דבר כי בשפת צרפת דבר אליו שר הצבא, אך כאשר פתח שלמה גם הוא את פיו לענות אותו בשפה הזאת ויספר לו בלב מלא רגשי תודה את כל אשר פעל ועשה מיום הפרד מעמו ועד עתה, כי כביר מצאו ידיו בלשון הזה, אז זעקה מרה „אל אלהים! שלמה בני, בן יקיר לי, בן שעשועים מלא תורה ומוסר השכל ידבר בשפה זרה?“ — ויהי כאשר עזב שר הצבא את הבית ועוד לא הרחיק ללכת, ותמהר אם שלמה ותחפש חפש מחופש בכל פנות הבית, כאשר יהפשו בני ישראל אחרי שאור וכל דבר מחמצת באור לארבעה עשר, ותבער כל טמא וכל ספר לועז מקרב ביתה וכל ספרי שלמה בשפת אשכנז וצרפת אשר עד כה סגרו על מסגרי, הוצאו ממקום מחבואם והיו לשריפה מאכולת אש. — אמנם אלה המטמונים אשר כבר היו ננוזים ונאצרים בזכרון שלמה לא השיגה יד אמו גם לא יכלו להשרף, על כן לא רפתה רוח שלמה ולא נסוג אחור

מלשקוד עוד על כל ספרי צרפת ואשכנז אשר באו לידי. בין המון הספרים השונים, אשר בשקידתו הרבה עד מהרה חליפות באו גם יצאו מתחת ידו, בא לידי גם ספר המלים הגדול מן החכם הצרפתי ביילע (Bayle's „Dictionnaire historique critique”) המדבר ברוח בקורת נפלא מאוד על אודות רבים אנשי השם מתולדות דברי הימים, ובשום שכל ובטוב מעם יראה שם לדעת, כי רבים מהם הנבוכים והנשאים בעיני החמון וקדוש יאמר להם, אם נביאה כל מעשיהם פה עלי אדמות בכור הבחינה, נראה כי מתוהו המה יחד ומאפע פעלם, ואולם שם רבים וכן שלמים אשר באמת כביר מצאה ידם ואשר הרבו עשות חיל היה עד עתה בטמון ולא יצא לאור יומם. הספר הזה עורר רוח חדש בלב שלמה, עשתונות חדשות ורעיונות אין קץ עלו על לבו ואש להבה נפחה בעצמותיו ללכת גם הוא בדרכי הצרפתי הלזה, לנסות את כחו ולבקר הדק היטב בכל הדברים הנוגעים לכלל תולדות ישראל בין טוב לרע, בין אמת לשקר, בין דבר הבל ורעות רוח אשר רק החמון יאמין בו לדבר יש בו אמון, וכמעשה הצרפתי הלזה לאנשי השם מקרב העמים, כמתכונתו יעשה גם הוא, לבער קוצים משרה תולדות ישראל, להסיר כל מכשול וחרק ואמונת שוא ותפל ולעבור ברוח משפט וברוח בער בין שפוני טמוני קדם וכל מעשה ישראל וגדוליהם מימי עולם ומשנים קדמוניות. — עצור במלין פה לא אוכל, להעיר על דבר אחד אשר מצער וקל הערך ידמה לנו בראשית השקפה, אך רב וגדול מאוד בפעולתו עלי חלד. בקראנו תולדות אדם גדול בישראל או בעמים, איש נעלה ונשגב בדבר מה על כל בני דורו, אם משורר ומליץ גדול אשר כח בו לשיר בשירים ולחבר רעיונות נשגבים, אם בעל חשבון ותוכן מפואר, אם מבקר גדול אשר לו יד ושם במלאכת הבקורת, אזי עד מהרה נמצא בקורות ימי חייו מקרה אחד קטן אשר עליו נאמר, הוא הוא הביאו לידי כך, הוא עורר את רוח הזמרה בקרבו, הוא נתן לו מקום לבקש ולמצוא חשבונות רבים, וכנהנה רבות, ולולא המקרה הקטן הזה שמו בתוהו עלה, זה שלמה האיש מקרה קרה לו, וימצא בין המון ספרים שונים צרפתים אשר שקד עליהם למען בין יבין דרכי השפה הצרפתית ספר אחד ממבקר גדול אשר הניע את רוחו, ובקראנו את תולדות החכם התוכן המפואר מוהר"ר חיים זעליג סלאנימסקי, נמצא כי רוקח אחד שכנו בהכירו כי שאר רוח להנער הזה וגם נפשו תתאוה להקשיב לקח וללמוד חכמה, למד אותו קרוא ספר אשכנזי, ועפ"י מקרה היה הספר הזה — ראשית לימודי חכמת האלגעברא מן החכם הגדול איילער, אשר על ידו התעורר גם הוא להעמיק בחכמה הנפלאה הזאת, ובקרב שבועות אחדים השיב לו את הספר הזה כתוב פנים ואחור מכל עבריו עם הערות רבות ומחכמות גם על שגיאות הדפוס אשר נפלו בו גם על אודות הספר בעצמו, וכנהנה רבות מאוד נמצא בקורות חיי אנשים מפוארים, גם בישראל גם בעמים, אולם המקרים האלה לא המה ומתוהו המה יחד, כי אל כל אשר יהיה שם רוח האדם ללכת, שמה ילך ולא יסב בלכתו, ואיש איש אל עבר פניו ילכו, דברים כאלה, אשר בשם מקרה נכנה אותם, הלא גם המה רק אצל אנשים

כאלה ילכו בקרי, ועל כן נדע נאמנה כי לא המקרה הביא את האדם לידי כך ולא על ידו פעל מה שפעל ועשה מה שעשה בכל ימי חייו. רק רוחו בקרבו הוא עוררו והוא הכינהו להחזיק בידיו המקרה הקטן הלזה אשר אנשים אחרים אשר כל רוח אין בקרבם לא ידעו ולא יבינו מה הוא וכמה גדול כחו. נשימה עין על "המקרה" הנ"ל מקורות ח"י סלאנימסקי, לוא למד אדם אחר אשר תכונת נפשו איננה נומה אל החשבון גם כשרונותיו לא לזה מאת הטבע הוכנו. קרוא אשכנזית בספר הלזה מן התוכן הגדול איילעה, הלא בקראו בספר הזה — רק קול דברים היה שומע וכל תמונה לא ראה וכל תבונה לא באה בקרבו, ורק קרוא אשכנזית למד מתוכו, האם למקרה תהיה זאת לו? לא! ימים יעבורו והוא לא ידע באיזה ספר למד קרוא ספר. רק אצל איש כמו סלאנימסקי, על דבר רוחו בקרבו, נהיה למקרה. וגם לוא למד החכם הזה לא בספר הנ"ל קרוא אשכנזית, הלא עד מהרה בקשה לו נפשו ספרים אחרים המדברים מענין זה. כי המקרים ישנם ונכונים המה לפעול בכל עת, רק נאחזים וסכוכים המה זה בזה ולא כל רוח אדם מוכשר לקבלם ושוה להשיגם. אך זאת חבל איש גדול ונעלה בארץ ונחלת זאת שפרה עליו, אשר כמו זאת אבן השואבת, אם נשים אותה בין אלפי אלפים רסיסים ובקיעים קטנים אשר כתוכם רק מעט רסיסי ברזל ימצאו, היא תמשוך אליה בכחה רק את אלה המעטים ותעזוב את כל המון הנשארים, כן יעשה גם הוא אם לעשות גדולות ולפעול חדשות ונצורות בארץ נוצר. על כן איש אשר רוח הזמרה תפעם אותו ומאת הטבע אבי כל חי נתנו לו כשרונות גדולות לשיר בשירים, עד מהרה יבקיע בכחו כל המכשולים ואבני נגף אשר יעמדו למולו וימלא רצון נפשו זה, ובאשר אזניו פתוחות תמיד לשמוע קול זמרה וכל מחשבותיו רק זאת כל היום יחשוב, בזמן לא ככיר — יקר מקרה וישיג את אשר הוא מבקש; ואיש אשר למצוא חשבון בקשה נפשו גם יש ויש יכולת בקרבה גם אם רועה חזירים יהיה בראשיתו — כמו התוכן הגדול ניאומון — אחריתו ישנה מאוד; ואיש אשר רוח בקורת הולדה בקרבו, אשר יש יכולת בנפשו לחדור ברגע אחד בין המונים המונים מעשים שונים, ישנים ונושנים, נאחזים וסכוכים ולמצוא פה דבר דבור על אופניו, להאיר ככרך ברעיון אחד חשכת מאפליה משנות דורות עולמים ולבקר בין הנעשה בימים ההם לאשר לא נעשה, איש בזה אשר לו נתנו רחב לב וחכמה מידי יוצר האדם וכשלמה יהודה לייב הכהן ראספארט הוא גם הוא יאיר לו נתיב בדרכו עלי תכל מן דלתות בית המדרש וכל הסנורות ומסוגרות וכל חכמה וכל מדע לא יוכלו לבוא בתוכן עד באר מים החיים אשר לא יכזבו נצח, מן מעקשי הפלפול וחתחתי החילוקים, אשר גם כמו ידיו לו רב, עד מקום השכל הישר אשר אין בו נפתל ועקש, מבינות לאפי אלפים אנשים, חברים ורעים מורים ומלמדים אשר יקוץ מפניהם ובררכיהם לא ילך, ימצא לו איש אחד כלבבו אשר ילמדוהו דעת ויורהו דרך תבונות אשר במקרה שר הצבא היה, אמנם אנחנו לא נפונה עד מה, כי לולא המקרה הזה היה מקרה אחר ממלא חסין שלמה, ולולא תופש חצים וחרב היה תופש כנור

ועונב או לושש כל חורש נחושת וכרזל אשר למרהו שפת צרפתית או אנגלית
או איזה מדע בו כחרה נפשו, וגם מבינות רכבות ספרים שונים המדברים בשיר,
בחשבון, בתכונה בטבע, וכמה שאחר הטבע יבחר לו רק את אלה הנוטים
לתכונת נפשו ורוחו ביותר עדי ימצא כמקרה ספר בקורת גדול ממבקר גדול,
ונעלה שמו ביילע, והספר הזה יעורר את הכשרונות הנפלאות הישנים ממונים
בחבו מבלי אשר ידע מהם עד הנה, והוא יחל אז לחבר ספר אחד כמתכונתו,
ספר גדול ורחב ידיים הוא הספר „אנשי שם” רב מאוד באיכות ובכמות אשר
ראשית מלאכתו בימי נעוריו היתה ועד קצו לא בא גם בימי שיבתו ואשר ממנו
נדבר עוד הלאה . —

ב.

קורות שלמה וכל התלאות אשר עברו על ראשו מימי היותו לאיש
גם כל מעשה תקפו וגבורתו ומלחמת האמת אשר לחם עדי היותו
לרב בעיר טארנאפאל.

אִךְ מִי זֶה יִתְפָּאֵר
בְּרִית עוֹלָם אֲקִים
עִם פְּקוּדוֹת יִשְׁחָקִים ?
כֹּל פְּמַעַט רָנַע
יִקְרְנֵי פְנַע ?

(הללחם הניס, לפי סיללעכ, נחם סי"ר)

זרע תנוכה כל עת עודנו טמון בחיק האדמה ובארץ מתחת יכה שורש
כל רע ופגע אליו לא יגיעו, מעבה האדמה יסך עליו מכל מקרה ואסוף, חרש
תעבור הטבע עבודתה בלי מסרע, חום ושרב לא יעצרו בעדה, שלג וכפור לא
יורו עמוק לשחת פרי עמלה, גם אבני ברד לא יכו אותו חרם, אולם עת יגדל
הזרע ויעלה נצה, עת יפרוץ עליו פרץ ויבקיע בחוזק יד את רגבי אדמה ונטל
משאם, כי יכבדו עליו, למען התראה החוצה, למען הביט אור פני שמש, למען
הפרה פרי ותת מגדנות טובות משמחות אלהים ואנשים, אז יעמדו רבים לשמן לו,
רבים המה האורבים לו מסביב והמבקשים השחיתו, ואם הזרע הקטן הלוח לא
העמיק הרחיב שרשיו מתחת זמן רב עוד טרם בואו החוצה, עוד טרם ערב את
לבו להתראות על פני ארץ ולערוך מלחמה פנים ואחור עם כל אויביו אשר
סביב ישיתו עליו מרגע גיחו מן רחם האדמה, ואשר כל ימי חלדו לא
ישבותו להלחם נגדו, הלא עד מהרה יבוא קצו, אם נשם סוּחַף יִתֵךְ ארצה יכהו
שאיה, או רוח קדים ישדפהו, או מקרני שמש לוחט אשר אין מרפא
בכנפיו יחרה וכחציר גנות ייבש נדף ואיננו, ורק אם על כל אלה יתגבר
ויעמוד איתן על עמדתו, אם יציץ, יפרח, יגדל, יצליח אף יעשה פרי למורת רוח
כל אלה העוצרים בעדו מסביב, אז נאמר עליו: עץ רענן הוא זה ומתערה,
בצלו נחסה לאורך ימים עלחו לא יבול, אף לא ימיש מעשות פרי.
זאת גם זאת גורל אנוש בארץ אם חדשות ונצורות טמונים בחבו ואם
לגדולות נוצר פה עלי תכל ארצה.

עד כה ראינו את שלמה בימי עלומיו והוא עודנו בחור יושב בכית אבותיו
 בשלות השקט. דאנה לא עברה עלי ראשו, עוני וחוסר לחם לא ידעה עוד
 נפשו, כי מלחם אבותיו אכל ומכוסם שתה לרויה מבלי שאל את סיהם מאומה
 מאין יקחו כל אלה, כי עשירים היו בעת הזאת ועוד לא אול הלחם מכליהם
 והכסף מכיסם וגם כל אשר שאלו עיניו לא חשכו ממנו כי בן יקר היה למו
 וילד שעשועים. בימים ההם שקד על דלתי התורה והחכמה גם יחד באין מעצור
 ובלי טפריע. כסתר אהלו ישב לכרו באין רואהו, או יודעהו, כנפי רוחו התנשאו
 על, וכדבורה מעופפת בין פרחי חמד רבים וגם שונים, כן התעלסה אוז נפשו
 בעניני חכמה רבים מאוד. פעם התעוררה רוח הזמרה בקרבו ויתפוש את קסת
 הסופר בידו ויחרו בחרוזים (1) פעם הטביע מזימותיו בעטקי מחקרים פילוסופיים
 בספרי קדמוניו ז"ל וביחוד בספר מורה הנבוכים אשר אהב מאוד (2) פעם הכיטה
 עינו פלאי תבל ומפלאות הטבע בחכמת התכונה ובחכמת הטבע אשר כבר
 גדלה בימים ההם לעץ גדול נחמד למראה וטוב להשכיל, ומדי תחזה נפשו רב
 תשואות הטבע והמון יצורי חלד שמה ורחב לכבו ויתן תודות לאל אשר הפלה
 אותו מכל רעיו ויפקח את עיניו להביט נפלאות כאלה. וגם זאת אשר נאלץ
 ללמוד כל אלה כסתר ובמחבואים מפני חמת המתקדשים והמטהרים בארץ ולמען
 לא הכאיב ג"כ את נפש אמו הצדקנית, הגדילה עונג נפשו ותרבה שעשועים
 לו בעת הצליח להתגנב מן בית המדרש אל תוך אהלו ולהטמן שמה חדר בחדר
 וספר אשכנז, או צרפתי בידו למען מלא תאות נפשו השוקקת לרבר מדע, כי
 אם אמת הוא את אשר אמר החכם מכל אדם, מים גנובים ימתקו ולחם סתרים
 ינעם" נחשוכה נא ונראה מה מתוקה הגניבה אם לא מים יבואו בקרבו רק
 יין ארץ צרפת ואם לא לחם יבש יהיה צידו רק מנדנות מוכות אשר מארץ
 אשכנז ממרחקים יבואו לגנב — כי יגנוב למלא את נפשו —

במכתב אחד שלוח אל החכם התוכן הגדול מו"ה חיים זעליג סלאנימסקי
 ישתפכו רגשי לבבו אל חיק אהובו על זכרון ימי נעוריו אלה וכה יכתוב:
 "זכרתי ימים מנוער עת שקדתי על דלתותיה (מן תכונה ידבר) מה טובה ומה
 יפיה! נפשי נטלאה מגיל אין קץ וכל קרבי רחשו תודה לחכם לב ואמיץ
 כה, יוסד תבל ומלואה בערך נפלא כזה כפי השינוי שמין מנהו החוקרים חדי
 השכל: קעפלער, ניאומין, הירשעל, שרעטסער ובודע, ושכח לחונן לאדם דעת
 ומלמד בינה לאנוש אשר בעפר יסודו לעוף עד שמי שמים ולהבין מה למעלה
 ומה למטה, מה לפניו ומה לאחור — . אך ימי שלווה ועונג אלה לא ארכו
 לו, שלמה בא בעת ההיא בכרית חתנים ויעטוס רחים על צוארו היא האשה
 והכנים, חותנו היה הרב מו"ה אריה ליב נעללער ז"ל, גאון גדול ומפורסם
 בחיבוריו אשר עשו להם שם על פני חוצות, הלא המה ספר קצות החושן וספר

(1) הסירים הנעשים אשר יבואו מננו במחברות בה"ע סנה" יפס וערכים עד מאוד ויעידו
 למדי כי נרחשים ימי נעוריו כבר למד לחם ידיו למדת במחברים.
 (2) כאשר יעידו כל אגדותיו.

אבני מילואים, אשר על זה האחרון שנת שלמה נוספות והגהות בשנת תקע"ה
 עת יצא ראשונה לאור בלכוב גיטו היה אז רב בק"ק וולאדיסלאוו עיר קטנה
 במדינת גאליציא, וכבן בא שלמה עוד הפעם בין גאונים וגדולי ארץ ונאלץ
 ללכת חלקלקות בדרך החלוקים להרבות בפלפולים אשר כבר קצה נפשו במו.
 הימים הראשונים ימי חתונתו וימי שמחת לבו נגזזו חיש ויעופו וימי צרה ומצוקה
 באו תחתיהם. מקרים רבים ורעים עלו על האשו במשך הימים ההם (תקע — תקע"ז)
 וחרידוהו ממנוחתו ויפריעוהו ממעשיו וכמו חומה חזקה עמדו נגדו ויעצרו בעדו
 מלכת הלאה. פתאום נהפך עליו הגלגל וירד מנכסיו פעם אחת. גם אבותיו
 חתרוששו עמו וואבדו כל הוגם בענין רע, ומני אז הלכו יחדיו הלך וחסור עד
 להפליא. אחות שלמה נגדשה אז מבעלה אחרי לקח ממנה את כל רכושה מאתים
 אדומים במספר וילך לו ויעובה גלמורה ושוטמה בבית אביה ימים רבים. חותן
 שלמה אף כי באון גדול היה אך בין עשירי ארץ לא התחשב. הוא היה בתחילה
 מלמד בנים בשכר בעיר לבוב ועליו רבצה הקללה הנושנת מימי יעקב אבינו
 להיות עני כל ימי חיתו. וגם אחרי כן כאשר הוציא לאור את ספרו קצות החושן
 ונעשה רב גדול בעיר הקטנה לא נפל לו גורל כנעמים. העניות הלכה עמו על
 כס הרבנות ותהי שוככת חקו וגרת ביתו כל הימים. שלמה כעצמו נאלץ אז
 ללכת החוצה ולבקש מהף לביתו כאשר אבותיו וחוננו לא יכלו עוד להיות
 בעוריו לכלכל אותו ואת עולליו הקטנים אשר סביב שנתו עליו אחרי אשר
 כבר עברו השנים הראשונות אשר כל מחסורו היה עליהם וארחות ארוחת תמיד
 נתנה לו על שולחנם כמשפט וישיבי הארץ. ומה זה יעשה איש רך ועזוב
 הצועד ראשונה ממפתן ביתו על ארחות החבל המלאה מעקשים, למען החיות
 את נפשו ונפשות אנשי ביתו? — הוא אשר היה ממשפחה יקרה ומיוחסת
 בישראל, אשר הוה חתן הגאון בעל קצות החושן ואשר מעודו הסכן הסכין
 לשנת באהלו במנוחה ולבקש תורה או חכמה, נאלץ עתה לשבת כל היום
 במסחר אחד אצילי העם ולעבוד עבודה עבד, להיות כותב וסופר, לבקש ולמצוא
 חשבונות רבים, לשמוע רוגז קולות רעם וכעס מן אדונים רבים אשר
 יתנו בקולם עליו. כמקרה כל מכקשי חכמה באמת קרה גם אותו: ההצלחה פנתה
 לו עורף ותהי לו לאויב. העבודה הכבודה אכפה עליו כל היום וגם בלילה לא
 מצא מנוח. רעיוניו לחמו אז בקרבו ויגזלו שנה מעיניו ותנומה מעפעפיו. רוחו
 התנשא על ויבקש לעוף כפעם בפעם על גפי מרומי החכמה והמדע, אולם איך יעוף?
 וכנפיו קצוצות והוא אסור בזיקים, ככבלי עבודה כבדה ואינה כבודה, ואיך תשבע
 נפשו עונג ותתעלם בעניני חכמה כמקדם. אם גויתו רעבה וכל בני ביתו שואלים
 ללחם איה? — באגרת 1) אחת בתובה בימים ההם (תקע"ז) אל אחד ידידיו אשר
 הלך למרחקים כה דבר, ואני הנה נמכרתי לעבד לאדונים רבים ומה כבד עמל
 העבודה עלי! אזנים נכרו לי לשמוע רוגז קולות מרעימות ומכעיסות. ואשר יצר
 לי על כל, הלא אבדן הזמן, אתה ידעת איבה היה יקר החפץ הזה בעיני, לא

(1) כלם מכתבי בני קדם לסמטור מה"ל I. 114

יערבהו לי כל הון. ועתה יומם הנני למלאכה, וגם כלילה ננולה שנתי מעיני מעצבון רוחי וגפשי, וכל אשר קריתי ושנתי מימי יחל להטבע מעט מעט בים השכחה. אהה בהעלותי זאת על זכרוני תסמר שערתי כשרי! הלרוח יהיה כל עמלי שעמלתי עד הנה?"

ובאשר יאמר משל המוני: רעה ואסון כי יבואו עליך לא לבדם יבואו גדודים גדודים ילכו, המונים המונים ינהרו עליך מכל עבר ופנה, כי אסון אל אסון קורא ומקרה אל מקרה, עד אשר תכרע תרבוץ תחת משאם — כן היה אז לשלמה; נטעי נעמנים אשר שתל על תלמי לבכו פנימה בראשית ימי עלומיו בימי הטנוחה והמרגעה, החלו לפרוח אף העלו זמורות מעט מעט, התראו החוצה ויתנו ריח טוב, ריח ניחוח גם נהפכו ויהיו לבאשה, לענכי רוש ולאשכלות מרורות לכל אלה אשר אף להם ולא ירחוק, רק — אל כל נמכוה ונמס, אשר ידים להם — ולא יעשון מאומה, רק להכות באגרף רשע את כל איש ישר הולך ואיננו פונה אל דרכיהם ומעלליהם או למחוא כפים בעת רנה ותפלה. רגלים — ולא יהלכו בדרכים טובות ונכוחות רק בדרכים לא סלולות. אלה אשר כל מעשיהם זו מעשיהם רק — לשם שמים, אלה המתחסדים, הצבועים והחנפים מררו את חייהו וישטמוהו וירובו עליו את כל חציהם לפלח כבדו ולהשפיל לעפר כבודו.

עד מהרה נודע שלמה לכל אנשי העיר לאיש מתפלסף, לאיש אוהב חכמה ושוקד על ספרים טמאים הכתובים בלשון עם זה, לאיש יודע לדבר צרפתית ואשכנזית. צעירים רבים מבני ישראל אשר רוח החכמה התנוססה גם במו ויבקשו להקשיב לקח ולשמוע דבר חכמה מפיו, התהלכו אז בנתיבותיו והוא העניק להם מטובו, ויפתח להם את כל אוצרותיו ויראם את רב טוב החכמה ואת כל העונג הצפון בקרבה אם דרוש ידרשוה באמת ובתמים בכל לבכם ובכל נפשם, אז ארח גם לחברה את יתר טובי העיר ומיטיבי לכת את כל ההולכים בעקבותם, הלא המה החכמים המפוארים מו"ה יהודה לייב מיזים בעהמ"ח ספר קנאת האמת, ר' בנימן צבי נאמקיש, הנודע אז לכל אנשי העיר בשם נביא השקר — בלי תפונה על אשר לא היה מאותן אשר נביאתן ניתנה להם אחרי חורבן בהמ"ק — ר' לייב פאסטאר, גם את החכם יצחק ערטער אשר ירד אז (תקע"ו) לגור בעיר לבוב ולמצוא שמה חית נפשו, כל אלה אנשים חכמים ידועים ונקובים בשם ככל תפוצות ישראל. רבים בחורי חמד מיושבי בית המדרש נהרו אחריהם ויחל רוח חכמה לפעם בקרבם, אולם יתר מאשר הואילו אלה התלמידים ללמוד עמלו ויגעו אלה המורים ללמד ולהפיץ דעת בקרב אחיהם. הרבה ספרים קטנים, אגרות ומכתבי ידידות בין איש לרעהו מלאים דברי חן ושכל טוב וערוכים בטוב מעט ודעת נדפסו בלי שם מחברם ויצאו אז מתחת ידם, ובאשר הימים ההם ימי ריב ומלחמה היו בכל ארצות איראפא עם קיסר נאפאלעאן הראשון וגם כל בני ישראל התאוו תאוה לדעת את כל הנעשה אז בארץ ובקרב העמים, עמל שלמה להעריך להם חדשות ומועילות גם יחד למען עורר רוח המדע בקרבם, ואז כתב ספרו הקטן "תכונת עיר פאריס ואי עלבא".

ראשית פרי עמו אשר יצא לאור בלבוב תקע"ד בלי שם מחברו. הספר הזה הוא מעט חכמות גם מעט האיכות לכל איש יודע מדע וראשית לימודים בימינו אלה, אך רב התועלת לצעירי ישראל בימים ההם. בו ארג הרבה ענייני חכמה וסיפורים נפלאים מקורות העיר הזאת גם רמז על איזה ספרי מדע בלה"ק. כמעט מכל שורות הספר הקטן הלזה אשר איננו מכיל אף שני באגנן יצהירו לנגד עינינו חשק שלמה ותאותו הרבה ללמד ולהעניק לאחרים בפעם אחת מאת כל אשר היה באמתחתו ואשר אסף וקבץ כחפניו מזמן כבירה ועל כן הוא כתוב ג"כ מעט בלי סדרים, וכאשר היתה זאת מוסדה כמבצע ומתכונת נפשו אשר יעורר וירמוז במקום אחד על ענינים רבים ושונים יתר מאשר יוכל השלים. ולולא הוצאות הדפוס וטרדות הזמן כי רבו עליו במאוד מאוד, כי אז העתיק והדפיס ספר גדול מלא וגדוש מן כל המדעים אשר ידע אז; אך זאת לא היתה ביכלתו. גם אחשוב כי הספר הקטן הזה עורר אחרי כן את ש"ב המליץ המפואר ר' שמשון בלאך לחבר את ספרו הגדול שבילי עולם. שנה אחת אחר זה כתב (1) אגרת אחת גדולה ורבת מעט אל אחד ידידיו אשר החל להתחסד ונפלאות הוא בעינינו לראות איך איש צעיר לימים כמוהו בן חמש ועשרים שנה כבר ידע לשפוט משפט בלתי מעקל על כל דרכי החסידים ומעלליהם, גם ידבר ברוח בקורת על קורותיהם, איך היו למפלגה אחרת בבית ישראל ואיך פרצו ועברו בזמן לא כביר את כל רחבי ארצות רוסיא ופולין וימשכו רבים וכן שלמים אחריהם, ואיך כל זאת בא לרגל הפלפול של הבל אשר הרבו רבני וגדולי ישראל. — כאלה וכאלה עשו ג"כ ידידיו ורעיו מקרוב ומרחוק, איש איש בעירו ובמקומו וכפי כוחו ויכלתו. החכם מיזים הג"ל השתדל בכל עוז לעזור את כל דורשי תושיה בפעולה ובמעשה. הוא יסד אסיפות חכמים וחבורות רבות ומועילות לתמוך בידי הבחורים העניים דורכי על מפתן הגימנאזיאום, או שוקדי על דלתות בית מדרש הרפואה אשר בעירו ורבים המה החכמים והרופאים הנכבדים אשר רק על ידו גדלו והצלחו ויעשו להם שם בארץ כמו הרופא המהולל דר' ריטטער בעיר Rzeszow, איש חי עודנו בימינו אלה ורב פעלים. החכמים ערמעה, נאטקיש ופאסטאר העמידו תלמידים הרבה בלמדם דעת חנם אין כסף את כל תאבי תבונה. בעיר זאלקווא היה החכם הגדול ר' נחמן קראחמאל אשר בחורים רבים התאספו סביבו לשמוע לקח מפיו ובתוכם גם המליץ המפואר מה"ל. יוסף פערל היה השליט בכל העיר טארנאפאל והמשכיר בר לכל רעבי חכמה. הוא הגדיל לעשות בכחו ובעוזו רצונו וגם בעשרו ובהונו הרב אשר חנן אלהים אותו. ויהי לאל ידו לבצע את כל אשר זמס ולעשות ביד רמה ולעיני השמש ככל הישר בעיניו ולכלתי ירוא מפני כל. בשנה הזאת (תקע"ה) יסד בעירו בית חינוך לנערי בני ישראל גדול ומהולל מאוד אשר עורנו עומד על תלו כיום הזה. —

כל אלה עוררו רוח קנאה ושנאה ומשטמה בלב כל מורדי אור אשר כחשיכה יתהלכו וירגנו באהליהם ויקומו יחדיו פה אחד להלחם את מתי מספר אלה דורשי תושיה ושוחרי הטוב בעד עמם ולעשותם כלה. ולא לכד המתחסדים

(1) כחם ספר נמלה יסודם ח'.

אשר מני אז כמחשך מעשיהם קמו להלחם נגדם בחזק יד, אולם גם הלומדים
 בעלי הפלפול והחילוקים אשר ריב עולם להם עם החסידים מימי קדם קדמתה נהפכו
 עתה לאוהבים להם ויהיו בעוזרם. האומנם! לא מאהבתם את החסידות רק משנאתם
 את החכמה. — כתבי שטנה ופתקי אוילים נשלחו עתה מירי החסידים ועוזריהם
 בכל עבר ופנה, שקרים רבים אין מספר ודברים אשר לא כן אשר לא עלו
 מעולם על לב החכמים ההם ולא ידעו מהם טאוטה חפאו עליהם, ויספרו
 במקהלות באזני כל העם למען הכלימם ולהבוזותם בעיני כל יושבי העיר. ובאשר
 גם הרב ר' יעקב ארנשטיין בעהמ"ח ספר ישועת יעקב וראב"ד בעיר לכוב, חריף
 גדול ונכבד מאוד בעיני העם אשר לכל דבריו המו אוון קשבת ואמינו כו
 כבמלאך האלהים עמד בראש הלוחמים האלה ויתמוך בימין צדקם — נהפכו
 להם עתה לאויבים גם רבים מדלת העם ומעם הארץ אשר אין להם חלק לא
 בתלמוד ולא בנסתרות, היושבים שלווים ושקטים, הולכים לתומם וריב אין להם
 עם אדם, וילחמו גם המה בשצף קצף ובתגרת חימה נוראה מול החכמים האלה.
 אולם ביתר שאת וביתר עז חרה אפם על שלמה. הוא שלמה אשר היה ממשפחה
 יקרה ומיוחסת מאוד, כהן צדק לאל עליון — כאשר יאמינו זאת כל בני משפחת
 ראפאפארט באמונה שלימה אשר הם לברם הכהנים ההגונים מזרע אהרן
 הכהן — ואשר היה חתן הגאון בעל קצות החושן, והוא גם הוא ידיו רב לו
 בתלמוד בפלפול ובסכרא בנקיאות וחריונות כאחד הלומדים המופלגים יושבי
 עירו, כאשר הראה זאת לעיני כל פעמים אין מספר, ואשר כבר התנבאו עליו
 עוד בימי בחרותו אשר בלי תפונה יעלה בזמן קרוב על גפי מרומי הרבנות
 ויהיה רב גדול בעיר ואם כישראל, כי שקד יום ולילה על דלתות התלמוד וחרב
 ספרים גדולים ורחבים מלאים פה אל פה פלפולים וחלוקים נוראים אשר אין
 ערוך למו — זה שלמה נהפך פתאום לאיש אחר וילך אחרי חכמת העמים
 לאהבה אותה ולדבקה בה, ויהגה עתה כספרים לועזים אשר אין להם חלק
 ביעקב ולא נחלה בישראל ובילדי נכרים כל היום ישפיק, והאחרון הכביד כי
 ישה לב בחורים רבים אחריו לעשות כמעשיהו גם ידבר דברים נמצים נגד
 הפלפול לאמור, כי הפלפולים והחלוקים הכל המה ואין בהם מועיל. — או
 לה לאותה בושח! אוי לה לאותה כלימה! ואם לא יחרה בו אף הלומדים והחסידים
 וכל עם הארץ גם יחד? ואם לא בצדק קראו אחריו מלא ויבקשו להחרימו
 ולהבוזותו גם לחמיתו או לבלעו חיים לוא רק יכלו לעשות ככה? — בעינינו לא
 יפלא זאת כטאוטה; כמעשה כל העמים אשר סביבותיהם וכמעשי כל אנשי תבל
 מיום ברוא ה' אלהים אדם על פני הארץ עשו גם בני ישראל, אם כל העם יאמינו
 אמונת אומן בדבר אחד תוהו וריק ואיש אחד יבוא בתוכם וירבה בנפשו עוז
 לאמור! לא כן אחי! בשקר אתם מאמינים, הכל הרבר הזה מעשי תעתועים כלו
 ואין בו מועיל — האיש הזה יחרם, וכל אשר לו יחרם וגם כל אלה הנלוים
 אליו ומאמינים לדברי הנביא השקר הזה, הדובר סרה על צבי תפארת אמונתם
 חרם יהיו. כזאת היתה מימי קדם קדמתה וכן יהיה עד עולמי עד. הנה כטה אנחנו
 עומדים על פני האדמה, סביב סביב לה תלך השמש וכל צבא השמים, תלך

תסוב יום יום מבקר ועד ערב וכל העם רואים ואיש אחד יבוא ויאמר: לא כן! השמש עומדת והארמה נוע תנוע וגם אתם גם אנכי המדבר אליכם כעת כשכורים נחוג ננוע, נרקד עם כל צבאות מזרי מעל גם יחד סביב לשמש תחת השמים ואין איש שם על לב — האם לא בנפשו דבר הדברים האלה? — ואחרי כל אלה לא הרבה עוד הרע האיש הזה כי מה לנו ולדבריו? בשגעון דבר הדברים האלה, נאמר בלבבנו, משוגע איש הרוח, לא כן שלמה ומרעיו! המה הרבו מאוד הרע — בעיני החנפים — תועבה עשו בקרב ישראל, להם ולנשמתם אין עוד תרופה, לא כעה"ז ולא כעה"ב וגם כל צרי גלעד לא יגהו מזורם. כי אם הפלפולים הכל המה — אלה המפלפלים למה? ומפריהם העבים והרחבים והרבים כחול אשר על שפת הים מה יעשו כמו? — גאון זה תירץ קושית התו"ם על ק"ן פנים, תלמיד ותיק זה כתב על כל קוץ וקוץ מדברי האחרונים תלי תלים פשמים וחלוקים — ומה גדל עמלו עמהם! כמה לילות שוא מנו לו עבורם! איך גדלם ורבם ומפחם וקבצם יחד כגורן עמיר אל ספר אחד גדול ורחב ידים אשר חשב להוציא אחרי כן לאור למען עשות לו שם עולם לא יקרה — הלחנם וכדי ריק יגע בזה כל ימי חייו? ואם אלה ילדי רוחו, ילדי שעשועיו, יהיו לשריפה מאכולת אש? הלא המה בניו, המה בנותיו היקרים אצלו מפז ומפנינים, האם למולך יקריבם? וגאון זה מה יעשה עם ק"ן אופנים שלו? ותלי תליו הלא יהיו גלים נצים אשר יקוץ כל אדם כמו? ואלה הדרשות אשר ירוש הרב פעמים בשנה אשר כל הלומדים וכל עם הארץ יתאספו יחד וידחקו ויתרוצצו וירצו איש את רעהו למען הקשב קשב רב קשב וכמבינים וכאשר אינם מבינים כלם יחד עומדים באימה וביראה משתאים ומחרישים לשמוע את קול הרב ההולך וחזק — ואם גם אלה הכל המה? האם גם הם אין מועיל? — אוי להם לאזנים שכך שומעות! מוטב שיאברו אלף שלמה ואלפי אלפים ממרעיו המרעים ואל יאבד אות אחת מכל הפשמים והחלוקים האלה. —

ובכן יצא הקצף (תקע"ו) מלפני השליט הוא הרב ר' יעקב ארנשטיין הראב"ד בעיר לבוב — אשר כל בחורי חמד דורשי תושיה כנוהו אז בשם: ראש ושר בית הסוהר למקנאי הדת בלבוב (Grossinquisitor Lembergs) ויכה חרם את ארבעה טובי העיר, הלא המה החכמים שי"ר, נאטקיש, פאסטאר ור"י ערטער וביחוד את שני אלה הראשונים הנקובים בשמותם — בכתב חרם. ובעבור כי מטעם המלך ודתו עוד מימי קיסר יוסף הראשון לא יהינו עוד רבני ישראל להכות את איש חרם, כלתי אם לקחו רשיון מאת שרי הפקודות — ודינא דמלכותא דינא, על כן הדביקו החסידים וכל המקנאים את קנאת ה' צבאות באשון לילה ואפלה כתבי חרם רבים על כל כותלי בית הכנסת וגם על קירות הכתים למען תת את שם החכמים הנ"ל לשמצה בעיני כל העם, כי בעת אשר החסידים לא יראו חתת ובטוחים המה מעונש אין דינא דמלכותא דינא. ואלה דברי החרם (1):

(1) לפי העתקם משכנזים אשר מלא החכם ד"ר וואלף זאככיף של סקילעווס מוניקטעעווס צוויי. —

אחינו בני ישראל! גלוי וירוע לכם אשר זה מזמן קרוב החלו ידיעות
וחכמות העמים גם לימוד לשון אשכנז לפרוץ בתוכינו. הקולר תלוי בצואר ידני
אנשים צעירים לימים ומפורסמים לגנאי, שלמה ראפאפארט והערש נאמקיש.
הם סבבו ככל אלה וידם היתה ראשונה במעל הזה. הם מעתיקים בפרהסיא את
את תורתנו הקדושה ללשון אשכנז צח ולומדים הביאור של משה מדעסויא.
גם יתנו עצה לכל רעיהם ומכריהם אשר ילמדו חכמות ולשונות שונות. ובכן
אנו גוזרים עליהם בגזרת עירן קדישין וכפתגמי אורייתא, כי האנשים האלה יהיו
בחרם הגדול ובשמתא רבתא, הם ותלמידיהם וחכריהם וכל הנלוים אליהם ושומעים
לקולם. אנחנו גוזרים ג"כ חרם על כל האנשים אשר ילמדו לשון אשכנז, ואסור
לדבר עמהם ולילך בד' אמות שלהם. וכו' וכו'. הכוקר אור ותהום כל העיר לאמור:
האנשים הכו חרם, חרם הם על פי הרב ומצותו וכל אשר להם חרם, הושב
גמולם בראשם, עתה נראה אם ישובו לכסלם או יעשו תשובה ויבקשו מחילה
סליחה וכפרה. — לקול השמועה העליזה הזאת צללו עתה שפתי החסידים בכל
מקומות מושבותיהם שמחה וגיל ויתעוררו גם כיתר ערי גאליציא לצאת
לקראת נשק. בעיר זאלקווא הקטנה אשר לא רחוקה היא מלכוב קמו נגד החכם
נחמן קראחמאל אשר נר שם בעת הזאת וימרו את חייהו ויעללו עליו עלילות
ברשע אשר נוטה הוא לכת הקראים ושקרים רבים כהנה, וגם על תלמידיו ורעיו
במקומות שונות וישרפו את כל ספרי חכמה אשר מצאו בין בלשון אשכנז
בין בלשון עבר וגם ספר תורת משה עם הביאור ותרגום אשכנזי אשר היה
נדפס בצדו השליכו אל האח המבוערת או אל המחראות.

בצוק העתים ובמסכות האלה לא רפתה רוח שלמה ולא נסוג אחר מדרכו.
הוא לא בכה אף לא התחנן כמו פיו, לא בקש מחילה סליחה וכפרה, לא עמד
על פתח שער בית הכנסת למען ירוק כל העם בפניו ולמען יאבה הרב עם כל
עדת קדושי סלוח לו — לא זאת! אולם הוא ורעיו ערכו עד מהרה יחדיו
מכתב בקשה אל הממשלה על אודות הדבר הזה ובזמן לא כביר נאלץ הרב
הנאון האב"ד בלכוב בעצמו ובכבודו, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח,
לעשות את החרם הזה בטל ומבוטל, אשר לא יזכר ולא יפקד ולא ידברו עוד
בשמו. כאשר שלף החרב מתערה כן שבה מהר למקומה ולא פגעה ולא ננעה
במו אף כחוש השערה, וכאשר הוציא מלפנים את החרם הזה בקולי קולות כן
הכניסו עתה בנחת בלי להג הרבה וצפצופ דברים, בין לילה היה ובין לילה אבה,
בחושיך בא ובגלוי לעיני השמש יצא. ולא זאת בלבד, רק הוכרח גם כן
מטעם הממשלה לדרוש דרשה מיוחדת בעבור זה בשפת אשכנזית צחה וברורה
בכהכ"נ הישנה דחוץ לעיר (Altstadt - Sinagoge) בפני כל העם ובפני פקיד
משרי העיר ולהביא ראיות נכוחות מדברי התלמוד והמדרשים שמותר ללמוד
וללמד לכל עם בני ישראל חכמה ולשון וספר אשכנזי. הפקודה באה אל הרב ופניו
חורו. דרשה אשכנזית? בשפת הגוים הטמאים האלה אשר לא דבר בה מעולם?
היולד גוי פעם אחת? והפה שאסר ללמוד אשכנזית איך יתיר? — אולם
פקודת הממשלה נחוצה ודבר המלך אין להשיב. אכן איש למדן וחרף גדול

כמוהו יודע בכל עת פשר דברי. עד מהרה קרא לו את המעתיק (Translator) אשר בעיר והוא כתב עבורו דרישה אחת בלשון אשכנז קמנה שדופה וצנומה. דלת התואר וחסרת כל שעם, והרב למד אותה על פה. ויהי כיום המועד בהתאסף כל העם יחד אל בהכ"נ באו עם פקיד הממשלה גם רבים אשר לא מבני ישראל הם לשמוע את הדרשה. הם קוו לשמוע פה דרישה גדולה ונפלאה ערוכה כמוב שעם ודעת מפי הרב הזה אשר שמעו יצא לתהלה בכל מחנה העברים וגם נכבד היה בעיני חורי הארץ מני אז, כי תואר פניו כתואר פני מלאך האלהים, אך תוחלתם נכזבה. היאומן כי יסופר? הרב עמד על ראש הבימה ולימינו המעתיק אשר לקח לו למליץ בינו וכין העם מדבר מתוך גרונו. הרב דבר בחשאי מה שדבר והמתורגמן ענה ואמר בלשון אשכנז צח כאשר חסכן הסכין לדבר ימים רבים לאמור: רבותי! כיונת הרב היא כך! — וכה הגיד וחזר והגיד פעמים אין מספר אחרי כל אומר ומאמר אשר הוציא הרב מפיו בכבודות. ובמתינות גדולה, עד אשר קצה בו נפש כל השומעים הנוצרים ויעזבו את הדרשן ואת הדרשה אשר לא הבינו ממנה מאומה וילכו למקומם.

כה באו לרגל החרם הזה אשר בו דמו אויבי החכמה להכרית את כל מאהביה ולעשותם כלה פעם אחת טובות רבות ומועילות לכל שוחרי הטוב והתושיה. ראשונה, כי גם הממשלה שמה עיניה מן הוא והלאה על דרכי המקנאים האלה ותהלוכותיהם ותשם מתג ורסן כפיהם לכלי קרוב אל החכמים ההם ולגעת בהם, להכותם חרם או להכלימם ולהבזותם בגלוי לעיני כל באין מכלים דבר, אף פרשה כנפיה על כל דורשי חכמה בני ישראל ותמ אליהם חסד ותעזרם בכל יכלתה. אף זאת שנית כי על ידי החרם הזה נודע שם שלמה לתהלה בין כל חכמי ישראל המפורדים ומפורדים בכל מדינת גאליציה, וכלם כאחד מלאו פיהם תהלתו על דבר אומץ רוחו ועל אשר לא חת ולא זע מפני כל המתחסדים והלומדים גם יחד וישם את מצחו כנחושה להעריך את הדבר הזה אל הממשלה ולהביא למשפט את כל אנשי חרמו ומצותו אשר לא דבר קטון היה בימים ההם, באשר הרב הראב"ד וכל אנשי העיר היו נגדו ואין גם אחד אשר המה אליו חסד וסר למשמעתו. אז נודע (1) אל השר החכם מ"ה יוסף פערל אשר גם הוא רק באומץ רוחו ובעוזו חפצו היה השליט בכל עיר טארנאפאל, אל החכם נחמן קראחמאל בעיר זאלקווא אשר נסע אליו כפעם בפעם לכל עת מצוא ויתעלם אתו בדברי חכמה ומדע. ואל כל יתר חכמי גאליציה אשר עשו להם שם בארץ. המרחק הרב אשר היה בינמו לא הפרידה עתה את נפשותם, ובאשר עת צרה וצוקה היתה לכלמו התקשרו יחד לקשר אמיץ ולאנודה אחת ויעזרו איש את אחיו ואיש לרעהו אמרו: חזק! חלף מכתבים מלאים חן ושכל טוב אשר בו שפכו איש שיחו בחיק רעהו נפח אש כהגהלת הזאת ולא נתנה הכבות. — אולם התועלת היותר גדולה אשר באה לרגל המעשים הרעים ההם אשר סכבו כם אנשים בני בליעל יצאה לכלל

(1) ראה נכתב פערל ונשנה מקל"ח צו"ע, "ספח" חובתה ח' וז' שם כתוב כי הוא נזכר
אלה ש"כ זה יוסף מעשרים שנה ולא"כ זוזמן קרוב לחי סמך.

הכמת ישראל ותולדות דברי הימים לבני עמינו אשר מיסדם הראשון ומכונן
אשוותיהם היה שלמה. אם בכח מקרה אחד קטון לפעל רכות כלב גבר רם ונשא
כמוהו איך יגדל כח מקרה גדול כזה? החרם אשר פגע בכבודו עד מאוד וכמו
חרב חודרת ירד עד עמקי לבבו פנימה, הוא גם הוא עוררהו משנתו לעשות
חיל, להפיק את זממו אשר חשב מני אז ולהוציא מחשבותיו לפעולות אדם.
בעיניו ראה את החילול השם הגדול הנעשה אז בעיר מולדתו, עיר גדולה לאהים
ורכתי עם, לפני כל העמים והשרים ע"י דרשת הרב הנזכרת, ובאזניו שמע את
מהתלותיהם באמרם: ראו נא עם חכם ונבון הלזה את רכניהם וגדוליהם אשר
לענ לשונם וריק הניונם, ואשר לא ידעו אף דבר נכחה. ומני אז שת עצות
בנפשו לרפאות את שבר בת עמו, ולגולל מעליהם את חרפת הגוים אשר
סביבותיהם. להרים מעפר כבודם ולרוטם את קרנם. כי אהבת עמו ודתו היתה
כאש עצורה בעצמותיו כל ימי חייו. וזה היה המקור המהור אשר ממנו נבעו
כל מעלליו וממנו יצאו ואליו שבו כל מעשיו ומחשבותיו. וכמו גבור צולח
בשובו מן המלחמה הביתה אחרי הכותו את כל אויביו אחר ישיית מועצות
בנפשו איך ירפא את המכות אשר הכה במו ואיך יגהה מזורם, למען תהי
ממשלתו עליהם נכונה כל הימים, כן חשב שלמה מחשבות למעת פרחי חכמה
בתוך כרם ישראל אחרי הסירו ממנו את הקוצים ואת הסילונים, אחרי דברו
דברים נמרצים נגד הפלפול של הכל ובעלי החילוקים ונגד הזוית שוא והכלי
כזב של המתחסדים. כרותו זה ירד לעמקי ים התלמוד והמדרישים וכל ספרי
הראשונים והאהרונים לדלות פנינים ממצולותם ולגלות שפוני טמוני קדם, את
הפלפולים והבלבולים נתש וחקירת דברי הימים לבני ישראל שם תחתיהם, ואת
כל אחיו בני עמו הראה נתיב חדש לא שערום הראשונים לאמר: זה הדרך
לכו בו, פה תראו חריפותכם ובקיאותיכם, פה יש לכם מקום לבנות, מקום
להתגדר בו. — ואתם החסידים מה לכם תבקשו נסתרות ונעלמות מעיני כל
חי אשר לא היו ולא נבראו רק בדמיוניכם ובמעלות רוחכם, בקשו לכם את
הנסתרות בחיק העתים, את הנשכחות מרוב ימים אשר קוטמו מרוב זוקן, פה יש
לפניכם מסילה חדשה לעבוד עבודתכם גם על אדמת הקודש, פה תשבעו רב
נחת אף תגדילו כבוד ישראל ותרבו תפארתו בין הגוים. — וזה כל פרי עמל שלמה.
ולכן גם אנחנו וכל הדורות חכאים חייבים להודות לו ולפארו על רב הטוב
אשר עשה לעמו, באשר חשב להרום — ולבנות, לנתוש — ולנמוע,
לא רק בשומו את אבני החילוקים כאבני גיר מנפצות, רק בהראותו לנו גם על
אדמת הקודש דרך חדש אשר ילכו בה, בעזבם את הישן נושן אשר הרגלו בה
מנועה, אשר לא יעמדו בלכתם ויאבדו דרך, ביסדו ראשון אבן
כוחן ובור בקורת לחקירת תולדות ישראל כאשר המה בכתובים לכל
עם ועם מני דור דור, ובהחלו לעשות המלאכה אשר ערן לא נשלמה עד היום
הזה ואשר בה יעבודו עוד כל חכמי ורכני ישראל המפוארים בימים אלה.
נמיתי מעט מני אורח לרגל המלאכה אשר לפני. אשובה עתה לספר את
קורות שלמה ואת כל התלאה אשר מצאתהו אז מבית ומחוץ. — כקרב הימים

ההם התרושש שלמה במאוד מאוד, וכאשר עלו מחשבותיו ומזמותיו להטיב לבני עמו מעלה מעלה כן ירדו נכסיו מטה מטה. יד המקנאים ערן היתה רוממה ותקיפה, וכל מנמת פניהם רק הרע לשלמה ולאחיו בני בריתו בכל אשר תמצא ידם, לירד עמו לחייו ולגזול את פרנסת ביתו, ובאשר יראו מן הממשלה לעשות יומם ויעשו — לילה, ויארבו לו במסתרים. שלמה היה אז כותב וסופר אצל מוכסי הבשר והנרות הישנואים בעיני כל העם וגם בעיניו, רק למען מצוא שמה חית נפשו. ימים רבים עמד על משמרתו זאת ויש שכמו לסכול, הוא לא ידע בושת שוא וכלימת תוהו לאמור הלא מיוחס אני, למדן וחכם אנכי ואיך אעבוד לאנשים כאלה? ונהפוך הוא אשר גם אצלם עשה מלאכתו באמונה מאוד ורמיה רחקה ממנו כל ימי חייו, ואשר יספרו אנשים נאמנים וזקנים אשר הכירו אז את שלמה פנים אל פנים על דבר אמונתו וישרת לבו בעיני משא ומתן לא אעצור פה בעד הקורא. בעת אשר היתה הפקודה הזאת על שכמו נתן לו פעם אחד גזבר הכסף (קאססיער) תחת חמש מאות כסף צרוורות מאה מאה לבדה, חמש אלף כסף, והוא כאשר בא לביתו וראה החילוף והתמורה הלזה לקחם מהרה והחזירם לבעל הכסף, אף כי היה אז ברוחק גדול וצרוורות כאלה נתנו לכמה אנשים ולא ידע השולחני מאומה למי נתן המאות ולמי האלפים, בכל זאת לא ננע בדבר שאינו שלו. עיד יספרו אשר בימים ההם, בימי עניו ומרודו עברו שבועות וירחים אשר לקח מוזן לכיתו כחנות אחת בהקפה, ובעלת החנות יען היתה זקנה מאוד לא ידעה מאומה עת לקחו בהקפה ועת נתן כסף תמורתו, גם בטחה עליו אשר שלם ישלם בעד כל אשר לקח, ובעבור ערן ועדנים ושלמה שב מעמ לאיתנו לקח בידו כמאה וחמשים כסף והשיב לה בתודה רבה והדאה אותה אשר לא לקח אף שוה פרוטה אחת אשר לא כתב בפנקסו, גם כל שושניו ומנדיו אשר שנאת עולם שנאוהו נתנו תמיד עדיהן עליו אשר כל מעשיו באמונה מאוד וטוב לבו לכל בני האדם אף כי אפיקורוס גדול הוא ורע לשמים — האדונים אהבוהו מאוד בעבור זה גם בטחו עליו בכל מעשיהם ומשלח ידם, ולחנם עמלו המקנאים בנכליהם להעבירו מפקודתו זאת. עדי בא להם עת מצוא להפיק זממם ולא אחרו לעשות הדבר. עת המכס עברה אז לאנשים האלה אשר אצלם עבד שלמה זה זמן כביר, ויקם מוכס חדש אשר לא ידע רחמים ורק קנאה ושנאה מלאו עצמותיו כאש אוכלת. המוכס החדש הזה היה ר' מרדכי ארנשטיין, בן יחיד וילד שעשועים להרב ראב"ד בלבוב, אשר רק בעבור זה משך את המכס אליו למען העביר בפתע פתאום את שלמה מפקודתו ולהביאו בעוני וחוסר כל בפעם אחת. הדבר הזה הרע מאוד גם בעיני רבים ממתנגדי שלמה אשר ידעו את טוב לבבו ויושר לכתו עם אנשים ולולא ארבתו את החכמה ורדפו אחריה כל הימים לא מצאו בו שכולה. וכאשר באו אנשים רבים ונכבדים אל בן הרב הנ"ל להתחנן בעד שלמה ולדבר בעבורו כי יהנו ויחכה לו עדי ימצא חית ידו ממקום אחר, לא שמע עליהם ויקשה את ערפו וכמהתל ענה אותם דבר לאמר: "אנכי אינני שונא שלמה אך אין את נפשי כי תהיה לו מחיה" —

אמנם עשירי העיר בראדי הראו לדעת, כי לא רק באומר ודברים יאהבו את אנשי החכמה בבית ישראל, כי אם גם בפעולה ובמעשה יעזרו אותם ויגינו עליהם מסכלות מקנאים וטרשעת פועלי און. עשירים רבים מיושבי העיר הזאת ובראשם הגביר היקר והמשכיל מו"ה מאיר נירענשמיין ראו מעשי המקנאים המתחרים לעשות רע ויבחרו דרכיהם אך לתכלית טוב ונרצה, כי גם המה משכו ויקחו תחת ידם את מכס הבשר והנרות בעירם — אף כי מסחר כזה רחוק מאוד מחפץ נפשם ודרכי מסחרם. ורק בעבור ספוח את שלמה אל אחת הכהונות למען ימצא פרנסת ביתו בכבוד עשו זאת. בתודה רבה לקח את הפקודה הזאת מידם, ויסע לבראדי וישב שמה כשנתים ימים. שמה בין אנשים טובי לבב אשר חלק להם במדע ובתבונה למד והגה לכל אות נפשו בתורה ובחכמה, ובחלקים הראשונים מספרי בכורי העתים אשר החלו אז (שנת תקפ"א) לצאת לאור, נראו ראשית בכורי מעשיו בשיר ומליצה. גם אחרי כן בשוכו לעיר מולדתו לכובה נתנו עליו הגבירים ההם משרת סוכן על כל דברי מסחר וקנין אשר יצאו ובאו מתחת ידם מבראדי ללכוב ומלכוב לבראדי, כאשר ידעו צאתו ובואו את אלהים ואנשים ויושר לבו, ועל כולם רב חכמתו וידיעתו בכל דברי סחורה ומו"מ ואשר על ידיו זה מצא חן בעיני כל יודעיו ומכיריו אשר סחר עמהם ובכל אשר פנה הצליח. אז ארח לחברה גם את האחים קרוי בלכוב אשר היו אחרי כן מראשי יועצי המלך (מיניסטר) כי גם בעיני רבים וכן שלמים מן הנוצרים. היה נכבד מאוד וישב ימים רבים בשלות השקט בעיר לכוב.

בימים ההם עת אשר מצא מעט מנוחה ומרגוע וידו מצאה להחיות את נפשו ונפשות אנשי ביתו בכבוד הגה ככל העתות הנותרות לו לשלל מעמלו יומם בתורה ובמדעים. אף פעל ועשה הרבה מאוד בחכמה בשיר ובמליצה, אולם ביתר שאת וביתר עז בבקורת דברי הימים לבני ישראל אשר בה עשה לו שם עולם לא יכרת. ספרי בכורי העתים החלו אז לצאת לאור מדי שנה ושנה בעיר וויען המעמירה, אשר בימים ההם היתה עיר מסחר ספרים לכל עם בני ישראל במדינות אסטרייך, פולין ורוסיא, כי דפוס וויען היה משובח מאוד, ועליהם שם שלמה עינו להדפיס בהם כפעם בפעם מאמרים ומכתבים מעשה אצבעותיו. הספרים ההם היו אז כמו ערי פרוון בישראל, ערי מקלט אשר אליהן ינוס כל איש גבון לכב ומר נפש אשר הציקתהו רוח בטנו לדבר יהודית באזני בני עמו וללמדם חכמה ומוסר השכל, המה לבדם היו אז מקום הועד האחד לכל חכמי ישראל השוכנים מפורזים ומפורדים בכל מרחבי ארצות אייראפא, אשכנז ואיטאליא, פולין ורוסיא, ואיש איש מהם הביא מדי שנה ושנה לפי שכלו וכפי מסת ידו מבכורי עמו מנחה להחכמה — ויבוא גם שלמה בתוך הבאים ויבא גם הוא מנחת בכורים, אך מצער מאוד היתה ראשיתה כי רק מנחות קטנות הביא. כמו שיר הצלחת הבית (תקפ"א) ושיר התבערה (תקפ"ב) לפי שיללער, שיר האביב (תקפ"ד) לפי המשורר הגדול בשפת אשכנז מבני עמינו מו"ה ליפמאן בישענטהאל אשר היה נכד הגאון בעל יד דוד זצ"ל ואשר מת בלא עתו. השירים האלה אף כי רק העתקות המה, גם מתי מספר, בכל זאת לא נער יכתבם. כם נראה רב כחו

בשפת עבר לדבר רמות ונשנובות, כי כל קורא את ההעתקות ויתבונן במהר לשונם ועומק הגיונם יתפלא ויאמר: אכן לא העתקות הנה רק ממי יהודה יצאו, הנה כי כן עמד טעמם במ. גם בשפה פשוטה פרוזית הניא מאמרים נכבדים מאוד כמו "ספורי מפלאות הטבע" (תקפ"ב). ויהי אז בדעתו לכתוב מאמרים רבים על דבר הטבע ומפלאותיה, אך עד מהרה פנה וילך לו על שדה הבקורת שאהבה נפשו. מכתב תשובה על אודות החנוך לנער" (תקפ"ג, כבה"ע תקפ"ח). ומאמר אחד גדול "על דבר היהודים החופשים בארץ ערב" (תקפ"ד). היו פרי עטו בימים ההם. והנה ערך כל יתר המאמרים, מלבד המאמר האחרון הזה אשר בו נכבדות ידובר על כמה ענינים שונים, כאפס נחשב בעיניו כי ידע נאמנה כי לא במ תהי תפארתו על הדרך אשר החל לדרוך בה. ורק למשיב נפש היו לו מן העבודה הרבה אשר עמס אז על שכמו לחבר ספר גדול ורחב ידיים אשר בשם "אנשי שם" יכונה, ואשר יכלול תולדות כל אנשי השם בישראל מיום נסתם החזון ועד היום הזה; ולא קרא את שמו המפורש עליהן רק בר"ת שיר' חתם תחתיהן. אם טמעם הזה כאשר אמרתי, כי לא אֶתָּה נפשו להתפאר בדברים כמו אלה כאשר ידע כי בקהל המשוררים הגדולים בישראל אשר טמע עמקי לבם יביעו אומר לא תחד כבודו, או גם מפני חמת המקנאים אשר בתוכם הוא יושב ואשר רוחם עדין לא שככה ירא לקרוא שמו עליהן. אולם כאחרונה הגדיל מאוד, כי בשלש שנים האחרונות במרם בא הקץ לספרי בה"ע (תקפח — תקנ) חשף את זרועו כלח פעם אחת ויגלה מחשבותיו העצורות עד הנה בכליותיו לעין כל. בשתי המחברות הגדולות הנדפסות כבה"ע אשר האחת כשיר יסודתה והוא ספר שארית יהודה עם הקדמה גדולה ונכבדה מאוד והשנית על אדני הבקורת נוסדה הציב לו שלמה יד ושם עולם גם בין המשוררים גם בין המבקרים וכותבי תולדות הימים בכני ישראל. והנה להלל ולפאר את ספריו אלה, או את יתר הספרים והמכתבים אשר יצאו ממנו, זאת לא על הכותב תולדות ימי חייו לעשות גם דבר שפתים בכמו אלה אך למותר יחשב, כי כל ספריו ומכתביו כבר ידועים ונודעים המה למדי בכל תפוצות ישראל, ומי זה ממשיכילי בני ישראל אשר רוח הזמרה תפעם אותו ולא התעננה נפשו בצוף דבש מליצותיו? או מי זה מן החכמים המבקרים והמחפשים אחרי כל הנעשה בישראל בשנות קדם אשר לא טלאו פיהם תהלתו על כל מעשה ידיו? ומי אנכי כי אבוא למלא אחריהם? — אמנם עלי להשטיע כי שתי המחברות האלה וביחוד האחרונה אשר בה ידבר ברוח משפט וברוח באר על דבר תולדות רוב הגאונים וזמניהם וספריהם, ועל דבר ר' אלעזר הקליר אשר גם הוא גם פיוטיו בערפל חתולתם ולא נידע זמן כביר מי הוא? מאין בא? ואל מה ירומן מליו? עדי בא הוא ויעיר עליו בחכמתו. גם בה יבקר את הוצאת ס' הערוך עם הגהות ותיקונים מאת החכם ר' משה לאנדויא מפראג ויעוררהו בדברי נחת כי יתקן במהדרה השנייה את אשר עזת בראשונה: כל אלה עוררו רוח חדש בקרב לב כל חכמי ישראל כקרובים כרחוקים, כלם כאחד השתוממו לראות רב חכמת שלמה המפיץ אור יקרות על נתיב לא דרך בו איש מימות ר' עזריה מן האדומים ז"ל בעל מאור עינים ועד עתה. בזמן

לא כביר יצא שמע שלמה לתהלה בכל מקומות מושבות בני ישראל וחכמיהם ויתמהו איש אל אחיו לאמור: מי הוא זה שלמה? ואיה מקום כבודו? איש אחד בא מקצה ארץ גאליציא החשוכה בא ראשון על שדה החכמה וישפוט שפוט? ישפוט ויבקר במאזני צדק אשר האמת הסהורה להם לקו והתבונה הזכה למשקלת? — החכם הגדול שד"ל אשר ידיעתו וחכמתו בדקדוק כמחקר ובלשון היתה רבה למאוד ולא נשא פני איש — גם הוא קם הפעם מכסאו והרכין לו בראשו לאמור הגדלת לעשות! אחריו באו החכמים הגדולים צונץ, יאסמ, ייטלים, אלמאנצי, גירונדי, גייגער, מונק, גם הרבה מחכמי העמים כמו געזעניוס, עוואלד, ודעלישץ, ויכתבו לו אנרות מלאות תהלות על כל פעליו ומעשי ידיו כי להתפאר המה ואני לא אכפיל ואישלש פה את כל התהלות אשר פזרו לו על ספריו אלה, כי כל אלה ימצא הקורא המשכיל בחלקי כרם חמד ובספרים רבים עברים ואשכנזים מן העת ההיא, אך זאת אומר כי כל התהלות האלה, אף כי רוממה וינטלוהו לא הניעו את רוחו לאמור: אני ואפסי עוד, ונהפוך הוא כי כל ימי חייו היה עניו גדול ושפל רוח מאוד ואולי עוד יתר מדאי. הוא השיב תשובה לכל שואל וקבל את האמת מכל מי שאמרו — אף כי התנשא והתנכר כארי לרחות את את השקר בשתי ידים באומץ רוח ובלי משוא פנים — גם לא עמד על דעתו בחוזק יד* ותמיד היה כמתנצל עת דחה דברי זולתו. — אך על החכם יש ר אשר בא עמו בתחלה בכרית אהבה והחליף אתו מכתבים זמן רב חרה אפו בימים ההם על עמדו מנגד ולא חרץ משפט גם לא דבר דבר אודות מחברותיו כמו לא נחשבו בעיניו למאומה ואין שוה בנזק הזמן לדבר אודותם דבר, אף כי בקש ממנו באגרת ערוכה אליו כי יגיד לו משפטו עליהם, אם מצאו דבריו חן בעיניו אם אין, כי בלכב החכם הזה מצאה הקנאה קן לה ויקנא בשלמה אשר ממרחק בא מארץ חשכים ויגדל ויצליח לעשות לו שם גדול על פני חוץ הרבה יתר מבני דורו אשר קדמוהו לקנות חכמה ושם. גם מאן לתת שאלתו בדבר קטן אשר שאל מאתו הלא הוא להעתיק לו את שירי ר' משה מיראטו אשר היו תחת ידיו כי לו היו נחוצים מאוד לספרו אנשי שם, הוא בקש ממנו הדבר הזה וגם כתב אליו שאם תכבד עליו מלאכת ההעתקה יעשה מלאכתו על ידי אחר והראה לו מוצא לכסף אשר ישלם עבור זה, ככל זאת מאן החכם יש"ר לתת את שאלתו ויענהו בדברים של מה בכך. על זה התאונן** שלמה כאזני ירדו שד"ל במכתבו אליו. ועל כן סר לבנו מאחרי יש"ר כל ימי חייו וכמעט, השיב לו מדה כנגד מדה באחרית ימיו כאשר נראה הלאה.

* צום הפריז הכותב על המדה כי רוב מחלקותיו הם החכמים יש"ר ויאסמ וגייגער ואלה המפורסדים המפורסדים יראו כי לא-כן משפטו, ואם כי כבוד ראשפוט גדול גם צעיני צנאור מאלו כאשר הראיתי בהקפד אשר ספדתי לו בקנים וסגה, ככל זאת לא אצנע מהעיר על דברים כאלה וכיוצא בהם, כי עלינו לדעת את תכונת האדם הגדול כמו שהוא אדם ולא כנאלף אלהים או שרף מעופף כאשר יבצא אותו כותב הולדותיו בריאה חדשה. וגם משפטו אשר הרץ על המכס יסר משפט מעוקל הוא, כי לא זאת היתה דרך יש"ר לקנא בכבוד רעיו, וגם כבודו היה ממש עמו ונהו לו לקנאות בכבוד אחרים? ויבצר מה רבצו ש"ר אה שם יש"ר לסרסה וקלון אונה הדבר כי נער לו בלבו על כי לא סרץ משפט על מחברותיו כאשר כבד העירותי בלדק — לפי דעתי — צום שם חוצ' שפית על וכתביו. ועלינו ללמד עליו רק הזכות הזו כי גם הוא אדם ולא אל היה — המו"ל.

** ראה כ"ח א' המו"ל.

מן העת ההוא והלאה כבדה העבודה עליו מאוד. כי כמעט יום יום באו אליו אנרות רבות ושונות מקרוב ומרחוק מאת גדולי חכמי ישראל, זה בא לבקש דעת מפיו בדבר הקשה ממנו, ורעהו הקריב אליו מאמר או ספר אשר כתב ויבקשהו לשים עינו עליו ולהסיר את הקמשונים ממנו או לבקרהו, גם בהערות והשנות בתוהו סבבוהו ולא נתנו לו מנוח והוא נאלץ לענות לאיש ואיש כשאלתו. ורכים מידידיו ומכיריו העתירו עליו דבריהם לאמר: מתי נראה את ספרך. אנשי שם אשר בו תדבר כל היום? החישה מהר מעשיך למען נראה ונדעה. הלא בפיך אמרת כי „תולדות הגאונים” רק כדונמאות* מן הספר הזה המה, ועתה יעברו ימים ואין קול ואין קשב? אולם איך יחיש מעשהו אם על שכמו עמוס משא לעיפה? ואיך ימצא חית ידו אם יהנה כל היום בספרי מדע וישיב תשובות ויחפש קדמוניות, גם יכתוב ספרים ויסדר על נכון את אשר מצא שכלו המשוטט ברגע אחת על אלפי ענינים שונים ואת אשר רשם בהחפזה, אחת הנה ואחת הנה בלי סדרים? ואף כי לא לעתים רחוקות כתב מכתבים בדברי חכמה לרעיו ממרחק המצפים על מענתו בישובו בחנותו וכל ספר אין אתו ורק אשר עלה על זכרונו העלה על הגליון ויפחד לרגעים פן ישגה, בכל זאת התאוננו תמיד רע באזניו על כי יאחר מועד תשובתו, ובכך לא ידעה נפשו השקט ולבכו הלך אחרי מחשבות שונות ורחוקות אלה מאלה מבלי דעת אל מי יפנה בתחלה ומה יעשה בראשונה. פעמים רבות בישובו בבית המסחור וקונים ומוכרים שתו עליו ויאיצו בו למצוא חשבונות רבים בא רוח בקרבו ויחשוב מחשבות על דבר ר' אלעזר הקליר, או על דבר אנטונינוס ורבי. ולעומת זה פעמים רבות בישובו לכדו בביתו בלילה וכל ספריו ומכתבי שעשועיו היו סביבו באין מפריעו, עמל ויגע על חנם למצוא את אשר בקש, כי רעיונו שוטטו הלאה אחרי דרכי המסחור ומחית ביתו וכחשבו מחשבות על דבר אנטונינוס ורכי אשר לא פסק חזרת וצנון מעל שלחנם, זכר כי חג הפסח הולך וקרוב ויפריע מנוחתו, כי אין עוד מצות ואין יין וכרפס אבל — מרור ומרוזים די והותר בביתו. . . בעת הזאת קרבה שנת הארבעים לימי חייו לבוא וכוחותיו החלו לעזוב אותו, ואף כי חזק היה נזו בכל זאת נלאה נשוא עמל ותלאה כל היום בבית אדונים רבים אשר לא חכמה רק מלאכה דרשו ממנו, למכור ולקנות למדוד ולשקול ולתת קצב לכל דבר מקנה וקנין, וגם עבודתו אשר עבד לנפשו בלילה ולאור בקר גם היא לא הוסיפה לו און ועצמה, כי לא כח אכנים היה כחו. דאנתו לבניו אשר כבר גדלו ותבוא עת דודים להם הוסיפה יגון על יגונו לכלות נפשו ולהאדיב לבו. בימי רעה האלה נמר בדעתו אמר ויחליט לקבל רבנות באיזה עיר מערי אשכנז או במדינת הגר. לא עושר ונכסים ולא כבוד ותהלה שאל, רק מנוחה ומרגעה למען תהיה לאל ידו לשבת השקט בלי מפריע על מעינות התורה והחכמה, לשתות ולהשקות מימי הדת והדעת כל ימי חייו, במכתב אחד אל שד"ל משנת תקפ"ט שאל בעצתו על אודות הדבר הזה, גם דרש ממנו על דבר בית מדרש הרבנים

(* ראה סקדמנו למולדום סג' צ"ע סק"ץ.)

אשר היה בעירו תחת ידו, אולי ימצא שמה משרת מורה לדת. — בימים ההם חזר על כל ההלכות והדינים למען יהיו שגורים בפיו לעת מצוא מקום לרכנות, גם לקח לו מכתב תעודה מאת הרב הגאון הגדול מו"ה יעקב מליסא ומשאר רבנים אשר גם המה סמכו ידם עליו, כי הוא בקי בהוראה, וראוי לסמוך עליו בכל דברי דת ודין. גם עורר רבים מאוהביו כי יעמדו לו לעזרה וידברו דברים טובים עליו לעת מצוא, וכה עמד ויצפה ימים רבים, כשנות עשר (תקפ"ט — תקצ"ט) לראות איך יפול דבר ואם יקום ה' משאלות לבו, או יבוש משברו.

ג.

ימי היות שלמה רב בטארנאפאל (תקצ"ז — ת"ר)

מהרו בניך, מהרסיך ומחריביך ממך יצאו.

(ישעיה, כ' י"ח).

שלשה אנשים הרתה וילדה ארץ גאליציא, אנשים אשר יהיו לשם ולתפארת בבית ישראל עדי עד וזכרם לא יסוף מקרב זרעם לדור דור, הלא המה אנשי השם ר' יוסף פערל בעיר טארנאפאל, ר' נחמן הכהן קראחמאל בעיר בראדי אשר התגורר רוב ימי חייו בעיר הקטנה זאלקווא הקרובה ללובו ור' שלמה יהודה לייב הכהן ראפפאפארט בעיר הבירה לובו. שונים היו איש מרעהו האנשים האלה מאוד בתכונת נפשם ומהלך רוחם, לא בדרך אחד ומסלה אחת הלכו בחיים חיתם רק איש איש אל עבר פניו הלכו, אל כל אשר היה רוחו ללכת וכחו לפעול, זה בפעולות אדם, זה בדבר שפתים וזה במזימות לבב לעומק, אף כי לכלם היתה מטרה אחת, להרבות החכמה ולהפיץ מדע ומוסר השכל בקרב אחיהם יושבי ארצם. הראשון היה בימי עלומיו חסיד גדול, התפלל ברנה ובצעקה, רקד כאיל, האמין בנספאות, נסע אל הרבי לשמוע בחושך חשכת אמריו, חטף שירים משי"ר הקדש הנאכלין לחסידים ולכל הסרים למשמעת הצדיקים ביום השבת בין הערבים כסעודה השלישית; השני היה בימי נעוריו למדן גדול, חריף וחד השכל מאוד אשר שכל ידיו בפלפול ובסברא ובכוהן ידו הימנית היה מותיב ומפרק, בונה והורס פשמים וחילוקים עמוקים ורחבים מני ים, והשלישי נוסף על חריפותו ובקיאותו היה גם מגזע היחש, יקר וחשוב, בן כהנים ממשפחה גדולה ונכבדה בישראל עוד משנות המאות הראשונות לאלף הזה, מן הגולה אשר הגלתה מספרד אשר הגלה פערדינאנד הראשון מלך שפאניען. אך מי האמין לשמועה כי שלשת האנשים האלה: החסיד, החריף, והמיוחס — אלה שלשה עמודי התוף אשר עלימו נשען בית ישראל בימי החושך והאפלה — הם המה נהפכו ויהיו לאבירי החכמה בקרב בית ישראל, הם המה פנו עורף לכל הבלי החסידות לכל בלבולי הפלפולים ושמי כזב היחס, וישאו כיד רמה את חותם האמת על ימינם ורגל המדע בשמאלם ויאירו אור חדש, אור יקרות אשר מנוגה נגדו יאורו שנות דור ודור, ואשר לאורם ילכו עד היום הזה רבני וחכמי ישראל וכל אוהבי התורה והחכמה גם יחד וכל מבקשי שלום עמם באמת ובתמים, הלא ישתומם לבנו על המחזה הגדולה הזאת? מחזה הופך לבקר צלמות ונותן לאין אונים

עצמה ובורא חדשות בלבב הרואה, מחשבות חדשות אשר לא עלו על לבו לפניו.
 כי האם יזיד עוד איש דעת לאמור: זרה החכמה לנו, אין לה חלק ביעקב ולא
 נחלה בישראל, אחרי אשר יראה כי מסיר החסידות, מעמקי תהומות הפלפולים
 ומנוע ישן נושן היחש יצאה בגבורתה כשמש למוהר? —
 ואיכה נחיה הדבר הגדול הזה? איכה נעשו לפתע פתאום תהפוכות כאלה
 בקרב ישראל? —

עמוד פה עמי רגעים אחרים קורא נכבד, מרם אשיבך מלין על השאלה
 הזאת ומרם אחל לספר לך איך התמנה שלמה לרב בעיר טארנאפאל ואת
 הגדולות אשר עשה ר"י פערל עדי השיבתו על כס הרבנות, כי מאת ר"י פערל
 היתה שומה להרימהו לרב, ואיך התנגד חכם הגדול רבי נחמן קראכמאל וימאן
 לשמוע ולהסכים גם לפערל גם לראפאפארט, וכמו אחר החסידים המקנאים
 את קנאת ה' צבאות נראה גם אותו מתקומם למולם אחרי אשר היה אוהבם
 ומכבדם בלב ונפש זה כשלשים שנה מיום הכירו אותם, ולא מעט יפלא הדבר
 הזה בעינינו ונשאל: מה ראה קראכמאל על ככה להפר ברית אחים בפתע פתאום
 על לא דבר? עמוד נא ובחון מעט את תכונת נפש שלשת אלה האנשים הרמים
 אשר הופיעו כחכמתם על פני תבל, במה התאחדו וכמה שונים הלכו, ולבך
 יביט פלאות מפעלי העת והארץ אשר חיו בקרבה הרוותים באצבע התולדה עלי
 כל מעשיהם, כי כל מעשיהם ומחשבותיהם היו ילידי המעשים הראשונים שכבר
 נעשו זמן רב לפניהם, או סביבותיהם בימי עלומיהם.

הפלפול עלה בארצות פולין וגאליציה עד מרוסושיאו, תלי תלים דרשות
 וחילוקים, חמרים חמרים פלפולים ובלבולים נקבצו לקמצים בספרים רבים ורחבים,
 על כל קוץ וקוץ מדברי התלמוד נבגו מגדלי בבל, על כל נקודה ונקודה מדברי
 האחרונים גדודים גדודים קושיות ופירוקים, עד אפס מקום לבנות, אין עוד לבנים
 ללבון ואין חומר לחקר. אז הוליד הפלפול שתי בנות: את החסידות ואת תפארת
 היחס; דמות, הפרס גדול הכנפים, מועף ביעף למרומי שמים, דורס ואוכל על
 כל גדותים" לאחת, ודמות, השור עז תפארת קרנים, אך רב עצלתים, מעלה
 גרה בלחיים" לשנית, אלה אמרו: רב לנו עוד הרבות בפלפולים, וחילוקים כי
 הלא כבר טמנו עלו מעל ראשינו, ומה גם כי אין עוד מקום להתגדר בו, הכל
 אכלו אבותינו ולנו לא השאירו מאומה, הבה נעלה השטימה, ונדבר את מלאכים
 שרפים ואופנים וחיות הקודש, והם יגלו לנו סתרי תורה ומצפוני מסתרים בארץ,
 ונכ את שאול נעשה חוזה ונעשה נפלאות ונעשה לנו שם, והמחשבה ההיא חלתה
 ותלד בת, בת חשך וצלמות, היא החסידות אשר זרעה מושלה גם עתה במקומות
 אשר ערפל חתולם ולא ננה הדעת עליהם, אמנם לא נכהר כי אף אם פרעו
 החסידים פרעות בישראל בכל זאת נמצא בהם גם דבר טוב, כי המה הביאו
 רוח חדשה בקרב בית ישראל בארצות פולין, המה הפיחו רוח חיים בעצמות
 היבשות, והמה היו הראשונים אשר החלו לקצות בדרכי הפלפול ויבקשו למו
 נתיב חדש ומסילה אחרת ללכת הלאה, אך אבדו דרך כי בכקשם את האור —
 מצאו אופל, ובקשם לתקן עותו עוד יותר בהכיאם לנו מעשה נסים תחת

הפלפולים, אכן כוונתם הראשונה חיתה טובה מאוד, והיא, למצוא דרך חדש
לכמל את המנהגים הרבים (Ceremonien) ולכבד רק את המחשבה והכוונה
הנסתרת אשר מצאו למו כמצות המעשיות האלה, ורק בכחם זה משכו אחריהם
בזמן קצר מאוד את לבות העם אשר נלאה נשוא עול הדינים אשר עצמו מספר,
והמה היו הראשונים אשר ערב לבם להרום מוסדות עולם ולעבור על מצות
הש"ע, לאחר את זמן התפילה, להוסיף ולגרוע ככל העולה על רוחם וכחפצם,
והם המה היו המחדשים הראשונים בקרב עדת ישראל, ומקרב המחדשים
האלה אשר נעו מעגלותם יצא גם המחדש האמיתי והמתקן (Reformator)
המובחר הוא איש יקר מפנינים ר' יוסף פערל. כי כל אומץ לבו ועוזו
רצונו אשר עליהם נתפלא מאוד, רק מהחסידים היו לו למורשה, מהעזי הפנים
האלה אשר לא ישאו פני איש. כי ימים רבים התהלך אותם, וילמד מעשיהם וידע
היטיב כל תרמיתם ונכליהם לצודר נפשות, ועל כן לא חת ולא זע מפניהם,
וכמו איש אשר את גנבים ופועלי און התחבר לרעה בימי נעוריו ידע לסכל עצתם
בשובו מדרכו הרעה כן עמד פערל באומץ רוח נגד כל הלוחמים אתו פנים ואחור,
הוא ערב את לבו לעשות בימים ההם בעיר קמנה מערי גאליציא, במארנאפאל,
את אשר יראו אז רבים חכמי לב לעשות ברוב ערי אשכנז; הוא בנה לו בית
תפלה חדש עם מנהגים חדשים, גם בנה בית מדרש חדש ללמד בו — לא
פלפולים רק אישכנזית, צרפתית וכל דבר מלאכה לנערים ונערות, והוא גם הוא
הרחיב בנפשו עוז לקרוא איש אחד אשר הנה חרם ואשר החסידים והלומדים
וכל דלת העם גם יחד רדפוהו באף, הוא שלמה ראפפאפארט לשבת על כס
הרבנות בעירו בעוד אשר הרב הראשון אשר נחשב בין גאוני ישראל היה עוד
בחיים, וכמעט כל אנשי העיר היו נגדה, ורק פערל לבדו הכריע בכחו את כלם.
הוא חטה את לב שועי העיר לעמוד לימינו לתמו, ובלי תפונה הוא גם הוא
יעץ לשרי הפקודות בעירו לתת צו לבחור רב חדש, בעת אשר רב העיר חי
עוד רק זקן היה וחלש מאוד, ומי יודע מה פעל ועשה אז פערל למען הפיק
זממו הטוב ולהוציא מהשבתו אל הפועל עם כי כל מלאכתו, רק בסתר היתה
ובנלו לא דבר את אדם מזה מאומה.

על כן עשתה בימים ההם התמנות שלמה לרב בעיר מארנאפאל רושם
גדול בכל תפוצות ישראל, בכל המקום אשר שם שמע שלמה לתהלה הגיע,
כל חכמי ישראל כקרובים כרחוקים שמחו מאוד על הדבר הגדול הזה, ויקריבו
אליו שירים ומליצות מביעות למדי רגשי לבבם, ובאמת לא דבר קטן ולא
מעשים בכל יום היה הדבר הזה, כי רבה המבוכה במחנה העוררים על השמועה
הזאת. התמנות איש מחברת המשכילים לרב ומורה בעיר מערי גליציא היה נצחון
האור על החושך, תנכורת החכמה על הסכלות בפועל, לא רק בכח, ובצדק נוכל
לאמר: אלו לא ארכה עת היות איש כזה רב שמה רק יום אחד או אפילו
שעה אחת דינו, כי בזאת הכירו כל עם בני ישראל לדעת כי שנים שלשה
אנשים חכמים העומדים תמיד על המצפה למען הפיק זממם, יש לאל ידם לעשות

הרבה יתר מכל עדת נטהרי לבב ומוכי עורון אשר יזעקו בקול מבלי דעת על מה ולמה. וזאת היתה מטרת פערל ומחשבותיו אשר חשב בלבו. אמנם מעולם לא עלה על לב שלמה, אף כי לא רך הלבב היה, לקבל רבנות באיזה מקום ומה גם לקבל רבנות באחת מערי גאליציא. כי כל אוהבי דעת מאסו אז במשרת הרבנות והנקל היה להם לעבוד עבודת עבד ולפשוט עור נבלה בשוק מלהתלבש בטלית הרב ולעמוד על הבימה ולדרוש דרשה, ולא עלתה מעולם על לב אחד החכמים הגדולים: קראחמאל, נאמקיש, בלאך, ודומיהם לשבת על כס הרבנות אף כי עמלו בתלמוד רוב ימי חייהם, וידעו לעמוד על בוריה של הלכה ולפסוק כל דין ודין לאמיתו, לוא רק אִוְתָה נפשם לעשות ככה. והאות והמופת על זה כי גם ראפספארט לא חשב מזה מאומה עדי היותו בן ארבעים שנה, רק אז אחרי ראותו אשר בדי ריק יעמול ויגע לעמוד על משמרת הדעת, והמסחר כאחד, אחרי אשר רבו תלאותיו וצרה ומצוקה אפסוהו אז גמר אומר לעמוד על משמרת הדת והדעת כאחד, לקבל רבנות במדינת אשכנז או הגר בחשכו נאמנה אשר אז ימצא מנוחה ומרגעה לשבת באוהל החכמה, ולבצע את אשר החל לעבוד על שדה הבקורת וחכמת תולדות ישראל. מכל אלה נראה לדעת כי העוני היה הסיבה הראשונה אשר הניעתהו לעזוב את המסחר אשר לא הצליח בידו ולבקש לו פרנסה אחרת, פרנסת חותנו ואחי אשתו, כי חותנו הגאון בעל קצות החושן היה רב בעיר סמריא וגיסו רב בק"ק וולאדיסלאוו. ותפארת היחס מקושרת עם ידיעתו הרבה בתלמוד ובפוסקים הראו לו את כס הרבנות למקום מנוחה ושלות השקט, ששם יהי לאל ידו לעבוד עבודתו בחכמה בלי מפריע, וגם את העם יורה דעה, אז עורר את רבים מאוהבי החכמים אשר בא עמם בחליפות מכתבים זה זמן כבר לתמוך בדבר הזה ולדבר דבר טוב עבורו לעת מצוא, ור' יוסף פערל היה הראשון אשר עמד לימינו ומשוך אבירים בכחו למנות אותו לרב בעירו, אשר נחשבה בארץ גאליציא לעיר הדעת בימים ההם.

לא כן דרך החכם ר' נחמן קראחמאל; תכונת נפשו היתה רחוקה מאוד מתכונת אלה, הוא לא היה חסיד מעודו כמו החכם פערל, גם לא מיוחס כמו ראפספארט אולם חריף גדול היה, וכאשר אהב מתחילה לפלפל בשום שכל כן ירד אחרי כן לעומק שיטות הפילוסופים הגדולים: קאנט, פֵיכטנר, שעללינג והענגל; וביותר הטביע מזימותיו במחקרי זה הפילוסוף האחרון אשר כפי הנודע הוא מכת בעלי המחשבה (Idealisten) הם המה האנשים אשר בעיניהם המחשבה הטהורה לכדה אשר בה העולם היה יכול להבראות היא העיקר, ועשרה המאמרות אשר בהם נברא העולם וגם כל החבל הנבראת הם רק מפלים ואפס המה יחד. גם רוחו ובנין גופו של קראחמאל היתה מסוגלת ונוטה מאוד ללכת על הדרך הזה הלאה. גיוו היה חלש מאוד ונוטה לנפול, מחלת החזה עם חולי הבטן אחזוהו יחד מראשית ימי נעוריו ולא עזבוהו עד יום מותו, אולם רוחו ונפשו חזקו גברו על כל תלאות גופו, שכלו היה כחרב חדה יורד וחודר עד עמקי כל דבר פנימה, ובהרף עין ידע והשיג כל ענין לאשורו עם כל התולדות ותולדי

תולדות אשר יבואו לרגלו. יש לאל יד איש כזה להיותו פילוסוף גדול, בונה
והורס שמות עמוקות בדרכי הפילוסופיאה, גם חוקר ומבקר גדול בתולדות דברי
הימים לכל עם ועם, אך לא איש המעשה, איש חי ורב פעלים, איש אשר
לקול ענות גבורה מפיו יצא ירעשו הספים ותצלינה אזני כל המתהלכים
סביבו וסרום למשמעתו ויטהרו לעשות כמצותו, כמו זה האיש פערל. ונהפוך
הוא, קראחמאל היה ירא ורך הלבב מאוד, לקול עלה נדף רחפו כל עצמותיו,
ריב ומצה שנא מאוד, אף אם הצדק היה אתו, ותמיד היה מן הנעלבין ואינן
עולבין. רוחו היה חזק מאוד גם כביר אמרי פיו, אך ידיו לא עצרו כח לעשות
חיל, גם כל יודעיו ומכיריו לא יכלו מעולם להועץ אתו, כי פעם ענה ככה ופעם
בכה והחליף עצתו עשרת מונים עד אשר לא ידעו אוהביו מה לעשות ומה
לעזוב, אשר על כן נשא עליו החכם ביק משלו לאמר: רב נחמן הן ולא ורפיא
בידיה! — פערל וקראחמאל היו שני הפכים ועל כן לא היה שלום ביניהם, אף
כי אל מטרה אחת רצו וחפץ אחד הניע לבב שנימו, — ואם נאבה לתאר
בדברים מעטים את תכונת נפש שלשת אלה האנשים נאמר:

פערל היה איש אשר מעשיו מרובין מחכמתו, לא על נקלה
גמר במחשבתו, אולם כאשר חשב כן עשה עד מהרה, ולא מרחק רב היה בין
מחשבתו לפעולתו, ועל כן גם כל מעשיו היו טובים מאוד, וכל הטוב אשר פעל
ועשה לבני עמו ועירו הם קיימים ועומדים עד היום הזה.

קראחמאל היה איש אשר חכמתו מרובה ממעשיו, הרבה
מאוד חשב בחכמה, אולם מעט מן המעט פעל, וכל זה רק בעבור חולשת גופו
ולולא אוהביו ורעיו אשר הכירו אותו פנים אל פנים ותלמידיו היו מרבים לספר
בשבחו בכל מקום, ולולא אצו עליו תמיד לחבר את ספרו „מורה נבוכי הזמן“
לא היה נודע שם קראחמאל מעולם.

ראפפאארט היה איש הבינים, לא מעשיו היו מרובין מחכמתו,
גם לא חכמתו מרובה ממעשיו, רק שניהם שקולין כאחד, במאזני צדק וערך
שוה. גיוו היה חזק ובריא אולם, ומכאובי הגוף לא הפריעו את רוחו מעבודתו,
גם כתב על ספר כלשון למודים את כל אשר עורר עליו שכלו. הוא לא
רדף אחרי הכבוד בכל נפשו ומאורו, אך גם כחרפות וגדופים בחלה נפשו, ויצא
לקראת נשק ויך את אויביו אחור עת נגעו בו לרעה, צבי שעשועו היה
לרומם כבוד ישראל והרבות תפארתו בין הגוים ועבור זה לחם כל ימי חייו.

ואחרי הדברים והאמת האלה, אחרי אשר הראיתך לדעת, קורא נכבד,
כי אבינו הראשון הפלפול, העמוד התיכון אשר עליו נשענו כל בני ישראל
בימי ענים ומרודם, הוליד איש רם ונשא כקראחמאל, ואיך שתי בנותיו החסידות
ותפארת היחס הולידו לנו גם הנה — אך לא בדמותן כצלמן — אנשים כפערל
וראפפאארט, ואחרי חכרת גם את תכונת שלשת האנשים האלה, את משפטים
ודרכיהם, חייהם ומעשיהם, הסכת נא ושמע את כל אשר נעשה בדבר התמנות
שלמה לרב בטארנאפאל, כי עתה בין תבין את כל אשר לפניך:

בעיר טארנאפאל ישב אז על כס הרבנות הה"ג ר' יהושע העשיל כאב"ד

כעהמ"ח ס' יהושע. האיש הזה היה זקן מאוד בימים ההם, בן שמונים ושנים שנה וארבעים שנה שפט את העדה. עיניו כהו מראות, גם תש כחו מאוד. על כן יצאה הפקודה מטעם הממשלה כי יבחרו להם רב חדש אשר כח בו לעמוד לפני העדה ולהורות דת ודין, כי העיר הזאת עיר הגליל היא וכל בני הכפרים אשר סביבותיה רק אל רב הגליל ישימו עיניהם. אך מי זה עורך את הממשלה על הדבר הזה? האם בני העדה? לא! מנהג ישן נושן הוא בכל תפוצות ישראל, לכל למנות רב אחר בעוד הרב הזקן בחיים, ואף אם ימיו כימי למך ומתושלה, בלתי אם כנו ימלא מקומו, ואם אין לו בן, אז יעמוד האב"ד במקום הרב עד יום מותו. ועל כן אין כל ספק כי פעל הסב בדבר הזה למען הפיק זממו ולהביא את אוהבו ראפספארט העירה, ר"י פערל היה נכבד מאוד בעיני כל יועצי הממשלה ובעיני כל אנשי העיר, כי עושר רב היה לו והיה מוכתר בעדי עדיים (Orden) על דבר פעלו הטוב לבני עמו ועירו מן שני מלכי רוסיא ואפסטרדיך, ולא נעשה אז בעירו, דבר קטן או גדול למרות חפצו, ואז בהתאסף ראשי העדה יחד ובחמתים סוד על דבר בחירת רב אחר היתה עצת פערל, כי לא ישלחו כתב הסמיכה (קאנסענס) לאיש אחד נודע לגדול הדור כפי הנהוג, רק יודיעו את הדבר במכתב גלוי באחד מעלי העתים למען אשר יוכל כל איש אשר לו היכולת והכשרון להורות דין בישראל, לשלוח כתבי תעודתו כאשר יעשה במדינות אשכנז, וראשי העדה נאותו לו בזה, ויודיעו במכתב גלוי ויגבילו את העת עד יום 20 אקטאבער 1837 לכל החפצים להמנות, לשלוח את כתבי תעודתם אל ראשי העיר, ופערל התאמץ ככל כחו להפיק זממו ולהביא את ראפספארט על כס הרבנות, אולם כל מנמתו היתה להיות רואה ואינו נראה למען יאמינו העם כי הוא איננו נונע בדבר כלל ואחת היא לו אם ראפספארט או איש אחר ישא את כתר הרבנות על ראשו, ע"כ לא דבר את איש מזה מאומה ואף להקרובים אליו תמיד, וכאשר הִנְעַץ אתו אחד מאנשי העיר ובקש לשמוע דעתו וחפצו, ענה תמיד: ימה לי ולכם, עשו כטוב וכישר בעיניכם; בחיק יוסל הגורל, ומה' כל משפטו! — אך מיודעי פערל ומתי סודו הרואים את פניו תמיד אשר ידעו היטיב את רצונו המסתתר בעמקי לבבו פנימה שלחו אגרות אל ראפספארט ללבוז ויעצוהו לשלוח מבוקשו אל שרי המאניסטראט, כי (*), כל אנשי העיר וביחוד המכובדים נוטים אליו, כאשר יעצוהו כן עשה אולם לא שלח אל פקירי הממשלה רק אל אחד מאוהביו שלח את הבקשה למען יסרו אותה אליהם וגם אגרת התנצלות שלח אל ראשי העדה על מעשהו זה ועל אשר לא שאל אותם בתחלה אם גם דעתם מסכמת אליו, כל מבין יראה אצבע פערל בכל אלה! — את בקשת ראפספארט לקח פערל אליו וגמר בדעתו (**). שאם לא ישיג שום איש מבוקשו בעסק הג"ל גם מבוקשו לא יסוה, ואם ישיג איש אשר נודע ליחיד בדורו וגדול ונכבד מהרב מוהרש"ל לא יסור ג"כ מבוקשו, וכן המתין עד זמן המוגבל, הוא יום 20 אקטאבער, וכאשר נתידע לו אז מפי האדון

(* כלס כ"ס ד')

(**) מלה במלה לפי חנכה פעכל כלס א"ע, סעמ"ל ח'.

בירגערמייסטער, שלא הגיעו לידו שום בקשה בדבר הרבנות לא מסר גם בקשת
מוהרש"ל, אך כאשר ביום 21 אקטאבער הודיע לו שקבל מן הבידואר הבקשה
של איש אחד מו"ה לייבש פאדהארציה, אז מסר ג"כ מנוקש ראפסאפארט אל
המאגיסטראט". אחרי כן נבחרו מטעם הממשלה חשובי העדה שלשים וששה
במספר לבחירת הרב מן אלה השנים, גם פערל היה נבחרים. הבחירה היתה
בחשאי ע"י רוב דעות, רש"ל יצא ראשון ברוב דעות, ומיד השיג הדעקרעט
מפקידי העיר וגם *) כתב הסמיכה מן ראשי העדה, ובשבת שאחר זה הודיעו
בכל בתי הכנסיות כי ר' שלמה יהודה לייב הכהן ראפסאפארט מלבוב נתמנה
לרב ומו"צ בעיר טארנאפאל והגליל. — כאשר שמעו החסידים את כל אשר
נעשה, התעוררו בקול המולה גורא מאוד, ויצעקו חמס ויתאמצו בכל עוז להשיב
את הדבר אחורנית. כתבי עמל ופלסתר הרביקו על כל כותלי הבתים, גם החלו
לאיים בחרם ובנדוי על כל איש אשר יזיר ללכת לקראת הרב. אליהם נלוו כל
אנשי מדון, ריקים ופוחזים אשר שתו למו ליסוד לקחת מס כסף מכל דבר
הנעשה בעיר, כקמון כנדול, אם אירוסין או נישואין, אם מיתה וקבורה, אם רב
יבוא אל העיר, דין, שוחט, או ש"צ חדש, כסף ישלם לעזי פנים ועזי נפש
האלה, אשר לא ידעו שבעה, וכאשר הרבה האיש תת למו כן הרבו לנגוש
בו חנם, ואם לא אבה שלם ויערב את לבו לבטל את המנהג הזה או את
התורה הזאת — כי מנהג ישראל תורה היא, וביחוד אם בכסף יסודו — אז
ירדו עמו עד לחייו, הלכו רכיל וילשינו עליו אל המלכות גם "רצצו את גלגלתו"
אם הזיר להתראות החוצה, אולם הפעם מצאו איש אביר לכב אשר לא ישוב
מפני כל, פערל קם נגדם וידבר אתם קשות ויגלה את אזנם כי אף אם יצעקו
וידמו קולם בחזקה, לא יקחו אף קשימה אחת, זאת הציתה איש השנאה בלבם
כפלים ולא לבד בעיר טארנאפאל הרבו לדבר סרה על ראפסאפארט ועל פערל
מחזיק בימינו, כי אם גם לכל הערים הקרובות והרחוקות כתבו פתקי-אווילים
למען תת את שמם לשטצה בכל מדינת גאליציה, גם באו בכרית את חברת
בוגדים מלבוב ויבואו גם משם המון כתבים כאלה לראשי העדה ולכל איש
נשוא פנים בטארנאפאל, אמנם כאשר ראו כי כל עמלם לרוק ולא יפעלו מאומה
שלחו המון כתבי עמל אל ראפסאפארט ללכוב בשם כל אנשי העיר מבלי חתום
שם איש עליו ויעידו בו לבל יערב את לבו לבוא לטארנאפאל, ובראותם כי לא
הטה און לדבריהם כי דברי פערל אמצו את לבבו שלחו מכתב גדופים אל הגובערניום
למען הבאיש ריחו בעיני השרים, אך גם משם שבו כבושת ובחרפה, והנה אם
אמרו אספרה כל התועבות אשר עשו המקנאים האלה לשם שמים ואת כל
הרכילות והשקרים והכזבים אשר הפאו אז על שלמה ואשר הגדילו לעשות
מכל החסידים הראשונים ההיו בשנת תק"עו ביטי החרם הראשון תקצר היריעה
מהכיל את דברי, אך בדברים מעטים אומר פה, כי החסידים וכל הגלויים להם

*) כל חלישות החכמות והסוככמים עצור זה אשר מוקדם שחנתי רחם כ"ח ו', גם
אזכר מעל כו"ע "ספח" מונחה ח' ונ' וס' י' יוסף.

הרעישו עולם ומלואו על דבר התמנות ראפ"פ לרב. אולם לא עצרו כח לעמוד בפני פערל ולהפיר את עצתו. הוא לבדו התקומם נגדם בכל עוזו רצונו ויכס אחור. ביום א' בששה לחודש סבת תקצ"ח נסע פערל עם אחד ממנהיגי העדה ללבוש למען הביא את ראפ"פ העירה. וביום הששי בא שמה בשמחה ובכבוד גדול, כי כל נכבדי העיר ואציליה יצאו לקראתו ברכב ופרשים, ובכואו הלך עם ראשי העדה ושרי הפקודות אל בית הכנסת החדש אשר בנה פערל ואשר חבר יחד עם בית הספר החדש אשר לו שם נשבע לעבוד עבודתו באמונה כדת ויהי לרב ומו"ץ בעיר הזאת והגליל, ובשבת למחרתו הוא ס"ז סבת ררש הדרשה הראשונה קבל עם ועדה, פתח באגדה, פלפל בחריפות למען הכלים את שומניו ולהראות את העם כי גם באלה ידיו לו רב כאחד הרבנים וסיים ג"כ באגדה. כל חכמי ישראל אוהביו אשר שמעו הדבר הגדול הזה כי נתמנה לרב שמחו שמחה גדולה וישלחו לו אגרות ושירים מלאים הוד ותהלה. וביחוד החכמים שד"ל, ייטלים, ר' יוסף אלמאנצי, גירונדי, גם המשורר הגדול ר' שלום הכהן אשר סבב אז בערי גאליציא לאסוף חותמים על ספרו "קורא הדורות" משך את מיתרי כנורו וישורר את השיר "חשק שלמה" כאשר יראה הקורא המשכיל במחברות כרם חמר. —

במנוחה שאננה ישב שלמה בתחלה על כס הרבנות ותכון המשרה בידו. רפי העיר ושועיה התעננו על רוב חכמתו וישתו בצמא את דבריו. המונים המונים בחורי חמד נהרו אליו מכל עבר לשמוע שכל מליו, ובצדק נוכל לכנות העת הקצרה היא. עת הזהב לעיר טארנאפאל. כי (*) התשוקה והחפץ ללמודים עזים היו אז בלב כל איש ואיש כשוקד על דלתות בה"מ, כדורך על מפתן הנימנאזיאום, כסוחר אדיר השולח נמישות מסחרו עד למרחק כקובץ על יד נרה, את כלם נשא זרם העת החדש הזאת אשר רוח פערל הכה המון גליו ושמע שלמה הנודע לתהלה עד קצות ארצות אשכנז ואיטליא הפיץ עליו קרני הוד ותפארת. המקנאים לא יספו עוד לשאת את ראשם, ותהי זאת לבד נחמתם כי הרב החדש" הכין מקום שבתו בבהכ"נ החדש אשר בנה פערל לא בבהכ"נ הישן מקום הרב הזקן. יהיה לפערל ואנשי חברתו המרעים לרב ומורה ואנחנו אין לנו חלק ונחלה בו" ככה נכחו בסתר וירגנו תמיד באהליהם על הרב ועל פערל, אך ביד רמה לא ערכו את לבם לעשות מאומה או אף לפצות פה, כי נציב הגליל האדון פאן סאחער היה לו למגן ולמחסה מפניהם למען לא ישלחו בעולתה ידיהם.

זה האיש סאחער היה אוהב ישראל בכל לבב ועל כל כותב תולדות בני ישראל בארץ גאליציא ומספר תהפוכות העת ההיא, לתת תודה מעמקי לבבו להאיש הרם הזה. ובין שמות האנשים המפוארים אשר הרכו טובה לישראל, גם שם האיש הנוצרי הזה זכור לטוב. בעת החשכה ההיא היה הוא כמעט האחד בשרי הממשלה אשר תמך בידי כל שוחרי תושיה מבחורי ישראל ויהי להם למחסה ולמסתר מפני חמת המקנאים ומרגשת פועלי און. הוא סאחער

(*) ס' יד יוסף נל 23.

אשר היה אח"כ נציב הנליל בעיר הבירה לכוב ואשר תמך שם בידי המשורר הגדול רייכהארדט, בן להחזן בעיר סטאניסלאוו, ללמוד את חכמת הננוק, ולדרוך ראשונה על במתי הבימה בלכוב, וכאשר רבו עליו שוטניו ומקנאיו מרעיו הנוצרים אשר שחקו אתו בכימה ולא נתנו לו מנוח, נתן סאחער בירו מכתבי תעודה אל שרים רבים ממיודעיו ללכת ווינה. גם תמך בידי דאוויזאן המשחק בבימה הנודע לתהלה בכל קצוי הארץ בהיותו בלכוב, וכאלה וכאלה רבות אשר קצרה עמי מספור לאחת אחת. זכרה לו אלה למוכה! —

בעיני קראחמאל היה רע המעשה אשר עשה רעו ותלמידו מקדם להיות רב בעיר טארנאפאל. ועוד הרבה יתר חרה אפו על פערל על אשר תמך בימינו לקבל הרבנות למרות רצון בני העיר, אף כי האנשים האלה היו סכלים ונמהרי לבב והרב חנם גדול נודע בשערים, כי השלום היה אהוב לנפשו ולכבו נבא לו מראש כי מכוכות ומריכות נכונו לבוא לרגלי ראפאפארט. בראשית שנת תקצ"ח, כאשר השיג שלמה כתב הסמיכה ובקש במכתב ממנו, כי יסע עמו לטארנאפאל על השבת הראשון, למען תהיה תפארתו על הדרך, כנהוג במדינה הזאת אשר אנשים רבים ילכו את הרב לשלחו, ענה אותו בדברים של מה בכך ומכין שורות המכתב אשר שלח אליו יצהירו לכל מכין מחשבות לבו, כי לא טוב היה בעיניו הצעד הזה. ראפ"פ ופערל לא שחו אז את לבם לדבריו באשר ידעו כי ממורך לבו ידבר כדברים האלה, וכי רק אל הטוב פניהם מועדות, ולא אחת הכבוד או אחת עצמם תניעם לעשות מה שעשו. וזאת הוסיפה יגון בלבב קראחמאל אשר ידע טוב לב ראפ"פ וטוהר מחשבת פערל לפעול רק הטוב בעד עמו ועירו ולהדריכם בדרך הצדק והיושר, ובחשבו כי בכל זאת ישגו ופעולתם לא טובה היא ובשקר ישימו מנחםם. בשכלו הוך הכין כי תקות שלמה למצוא מנוחה על כס הרבנות תשאר מעל, המנוחה תהפך עד מהרה לאנחה, וכס הצדקה לצדקה, ואם כן למה זה הוא עמל לריק וירעיש שמים וארץ על חנם? — גם פערל בשוא נתעה" חשב קראחמאל בלכוב, כי לא זאת העת ולא זה המקום לעשות חדשות כאלה, על כן חשב שב ועל תעשה עדיף. אולם בזה שגה החכם הלזה מאוד מאוד. פה נראה נביט עין בעין, כי התבל תתן צדק לאיש המעשה, לא לאיש המזמות ובר הלכב לכד אשר ידיו תרפינה מעשות חיל, כי מעשים יולידו תולדות, מחשבות לא יולידו מאומה, אף אם ברות וזכות הנה כספיר לטוהר. זאת נעלמה מעיני קראחמאל לראות את הנולד, כי מעמק עכור מטארנאפאל תצא תקוה — פראג, כי רוח הפילוספיה של כת בעלי המחשבה (Idealismus) הולכה אותו שילל בדרך הזה אשר כבר סרו ממנו כל חכמי דורנו.

אולם המהומות והמבוכות אשר חזה קראחמאל ברוחו החלו לפרוע פרעות בקרב עדת טארנאפאל וכסא שלמה העומד רק על רגל אחת, הוא פערל החל להתנודד הנה והנה כקנה רצון. בתחלה היתה נחמת החסידים כי מקום שבת הרב הוא ככהכ"ג החדש, ובאשר לא דרכה מעולם כף רגלם על מפזן הבית הזה, כי טמא הוא להם לא ערבו את לבם לעשות מאומה מיראתם את פערל

ואת סקידי הממשלה העומדים תמיד לימינו. פן יכולע להם. אך כאשר מת הרב
הזקן והאיש פערל גמר אומר כי גם ראפ"ס יכין מושבו בכהכנ"ס הישן במקום
אשר הוכן למען הרב אשר יהיה בעיה או נהפך לכב העם וגם מהמכבדים אותו
בראשונה מאנו לתת אותו לשבת על מקום הרב וידרכו לשונם קשתם נגד הרב
ופערל. מלחמות החלו להתחולל עבור הנסכה הקמנה הזאת וכל נהרות איתן
לא יכלו לכבות את אש הקנאה והשנאה אשר התאככה עד מרומי שחקים.
פערל התקומם ברוח עזו ויצא עוד הפעם לקראת נשק; אך כחותיו החלו
להתמוטט. מחלת התחונניות אשר כבר הכתה שורש בקרבו התעוררה אז
ע"י התגרות ההנהגה עד כי נלחץ היה בראשית שנת התשע והתשעים לעזוב
את עיר מולדתו. ביתו ומשפחתו. ולשבת כחצי שנה בעיר הבירה לבוב לשאול
שמה את סי הרופאים. ושלמה נשאר כרד ועזוב בלי תומך ומחויק בימינו בין
עדת מרעים האלה אשר הקיפוהו תמיד כזאבי מרף ולא נתנו לו מנוח. אז
נפתחו ארובות השקר והרכילות אשר כבר סתמוס אוהביו והמוץ כזבים ועלילות
שוא עלו על שפת לשון והקנאה היתה לאש בוערה לכלותו מנפש ועד בשר.
הסכת ושמע נא קורא נכבד את עשו לו המרעים ותסמר שערות ראשך. מקנא
אחד הביא מנחה — מנחת קנאות — אל ראפפורט, דג גדול בערב שבת. אך לא
לכבד את הרב עשה זאת רק להתגולל עליו בעלילות שוא כי תחת כנפי כסותו
הביא אתו גם דג טמא ובעת אשר יצאה המבשלת מבית המבשלות עשה בערמה
כמו חפץ לקחת נחלת להעלות את מקמרתו ויניח את הדג הטמא על השלחן
ויעביר קול בכל העיר כי הרב אוכל כל דבר טמא, ראו נא ראו — קרא בראש כל
חוצות בקול גדול — הביא לנו פערל רב האוכל נבלות ומריפות בפרהסיא! דגים
טמאים ראיתי בבית המבשלות אשר לו. בקשונא ודעו וראו אם שקר בפי — שומעי
דבריו בקשו ומצאו כדבריו — ביום השבת למחרתו כאשר נקרא ראפפורט לעלות
לתורה השתומם בראותו. כי הצצית ממליתו הוסרו בחזקה בידי אדם ויכן כי מעשה
חסיד היא. ועל כן בא במביכה גדולה וישכח את הדין המפורש כי מותר ללבוש
אף שלית פסול ולא יבקש שלית אחר משום טרחה דצנורא. הוא שכח את הדין
הזה ויבקש לו שלית אחר, אז נעור החסיד ממקומו ויקרא בקלסה: מורנו ורבנו!
לא את המלית עליך המצוה להחליף רק את הדגים — פעם אחרת כאשר בא
הרב אל בית התפלה להתפלל מצא תכריך זפת על מקום שבתו ונאלץ לעמוד
כשתי שעות עד כלות התפלה! —

אולם בכל זאת לא שב אף המקנאים ממנו ועוד ידם נטויה; בשנה השלישית
לימי חיותו שמה היא שנת ת"ר בחג השבועות כלילה הראשונה התעוררה פתאום
עדת החסידים ממקומה בקול המולה נורא מאוד ויצעקו חמס על דבר הנבלה
הגדולה אשר עשה הרב לעין כל ועל חלול השם הגדול הנעשה בקרב מנחה
העברים, וישליכו אבנים גדולות אל תוך משכן הרב, וישברו את כל הלוגי הבית
ויבקשו לבוא אל חדרו לתפשו ולהכותו הרס. ואם תשאלני אתה הקורא מה עול
מצאו בחרב? ועל מה חרי האף הגדול הזה? — שמע והשתומם! הוא גם הוא
היה ער כלילה הזה כנהוג בכל תפוצות ישראל, וסביבו אחוזת מרעיו ותלמידיו

יושבים ומספרים בחלכה או כדברי חכמה. באשמות הנקר עוד טרם אור היום בהיותם עייפים ויגעים מאוד בקש הרב את חזן העיר, איש צעיר לימים ומננן נפלא (* ולו קול נעים וערב, כי ישיר לו משירי הפיוטים. למען המיב את לכם ולהסיר מעליהם את רוח התרומה אשר כבר אחזה בעפפיהם. החזן החל לשיר — וחסיד אחד בחוץ כשמעו קול זמרה בבית הרב צעק קול גדול וימרוש את פאות ראשו ויקרא: משירי הכומרים ישירו בבית הרב! חסיד אחר שמע חמור זה נוער וימהר ויצעק גם הוא צעקה גדולה ומרה, ובשעות אחדות נה ייתה מהומה ומבוכה בעיר טארנאפאל אשר עוד לא נהיתה כמוה למיום עמרה על תלה. הרב נחבא חדר בחדר כי ירא מאוד לנפשו, עדי אשר שלח פקיד העיר, הוא האדון סאחער, חיל וסוס (Dragoner) אל רחוב היהודים להשקיט את אש המריבה ולהגן על הרב בעד אנשי עדתו — הנשמע כזאת? או הנהיה כמוהו? (**)

במקום ציה ושטמה כנאליציון לא תכון התבונה, לא יגדלו המדעים, שם החסידה תקנן, תפרוש צלצל כנפיה, תגדיל את פאות בניה, שם חילוקים יאמרו והדרשה דורשת, שם היחוס יתגבר עם נבהות עיניו, אולם איש כראפ"פ לא יכון על כס הרבנות בארנאפאל. בשנה הזאת מת גם אוהבו, האישי הנעלה פערל, אשר לחם עבורו בזרוע עזו, ויקונן עליו ראפ"פ קינים והגה והי ככתוב בספר כרם חמד. שלמה נאנח בשכרון מתנים על כל התלאות האלה אשר יעבורו על ראשו מבלי הרפה ממנו אף רגע ואשר עוד יחכו לבוא עליו בימים יאתיו, כי אפס גם מחזיק ומנהל, אין עוד משען ומשענה ועוד יותר הכאיב לבכו כי גם קראחמאל אוהבו מאז נהפך ויהי מתנגדו וכמעט גוע בתוגתו — לולא בא מלאך אלהים ויקחהו בציצית ראשו וישאהו הרחק, הרחק מאוד מטארנאפאל העיר ומפולין הממלכה ויביאהו אל פראג, אל קריה גדולה ונכבדה ומלאה אנשים חכמים וטובי לבב אשר ידעו להוקיר חין ערך שלמה ורב פרשת גדולתו. ירחים אחדים טרם נסע שמה ובעת החליף אגרות ומכתבים עם מנהיגי עדת פראג על דבר התמנותו, השלים אתו גם קראחמאל וישוכו וימתיקו סוד יחד ויהיו אוהבים נאמנים כבראשונה, בראותו עתה כי עמל שלמה לא לריק היה, אולם זמן לא כביר אחרי אשר בא לפראג מת גם החכם הגדול הזה והעיר טארנאפאל אבדה את כל כלי חמדתה, את שלשת אלה האנשים המפוארים בשנה אחת.

חכמים אלה פנו מן העיר, פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה — והעיר טארנאפאל צהלה ושמחה! — — —

ד.

מעט נקרא לשבת על כס הרבנות בעיר פראג עד יום מותו.

(ת"ר — תרכ"ח)

בראשית שנת ת"ר נקרא שלמה לעיר ואם בישראל היא עיר פראג המהוללה, בירת ביהם, לקחת שם את משורת הרבנות על שכמו. ספרי כרם חמד

(* הוא הוננטיס זמכות הנודע עתה בשערים לחסלה נו"ס יהושע חנאלק ט"ן בחזקתספה.
 (** רוב הדברים סאלה לקומים מן זכרונות ט"ז מאת ל"ז א. יעללינטק חטב כחז במוס"ע

אשר החלו שמה לצאת לאור עולם ואשר הרבה מאמרי חכמה כלולים בהדרגה מעשה אצבעותיו נקבצו ובאו לתוכם הסכו לא מעט בדבר הזה. גם רבים מאוהביו וממיודעיו אשר ידעו את עניו ואת לחצו בעיר מארנאפאל עמלו ויגעו עבדו זה כביר להמציא לו מנוחה ונה שאנן בעיר אחרת, וכיחוד היה החכם הגדול ד"ר מיכל זאקס, דרשן ומוכיח אז לעדת פראג ואחרי כן בעיר ברלין, אשר התעורר לדבר על לב ראשי העדה ולהטות את לבם כי יקראו את הכהן הגדול מאחיו בתורה ובחכמה וכיחש לשבת על כסא המשפט שמה ולהורות דת ודין בשערי בת פראג.

זאת תפארת עדת העיר הזאת הישנה ונושנה מימות עולם, וזה מהללה אשר מימי קדם קדמתה רבנים גדולים ומאורי ישראל האירו שמה את אור תורתם ותכונתם, שם ישב על כס הרבנות הרב הגאון ר' יהודה ליוואה בעל באר הגולה, הוא ליוואה, אשר ממנו יספרו עוד עד היום הזה אנשי פראג נפלאות אין מספר, כי הפיח רוח חיים באף נו לם אחד, למען היות חוטב עצים ושואב מים לכל אנשי העדה, עת נתנה דת בעיר מטעם המלך לכל יזיד איש נוצרי לעבוד עבודת עבד אצל יהודי, ואשר יסר את הקיסר רודולף במכות אכזריות על היותו שונא ישראל, וכנהג; שם השתרר זמן רב הגאון הגדול מהור"ר יחזקאל לאנדווא אשר הרעיש אז פני תבל בספריו הצליח ותשובות נודע ביהודה, ורבנים גדולים אחרים לפניהם ואחריהם, ושם גם שם על מקום שבת הרבנים המובהקים ההם בכהכ"נ היותר נכבד וקדום בזמן הנקרא אלס-נייאשול נקרא גם שלמה להכין שמה את כס מושבו, איש אשר לא בנולם וגוש עפר הפיח רוח חיים רק בעצמות יבשות, אשר החיה מערמות עפר רבים שוכני ארמה אשר כבר נשכחו מרוב ימים, כי הסיר כרוחו החזקה ענני כסל והבלי שוא אשר החשיכו את זוהר תולדות ישראל ויעפרום בעפר. —

האומנם גם פה לא מצא שלמה בתחילה המסלה ישרה מבלי כל מעקשים, גם פה מצא אכני נגף וצורי מכשול אשר עמדו לשטן לו על אם הדרך. אמנם כמה נחשבו אלה מול הראשונים? בעיני החכם ר' משה לאנדווא אשר היה מראשי עדת פראג והנכבד בינמו, גם אחד מטובי העיר היושבים ראשונה להועץ על כל דבר הנוגע לטובת הכלל (ק. ק. שטארטראטה) לא ישר בתחילה בחירת שלמה לרב בעירו, הוא לאנדווא, אשר כבר דברנו ממנו למעלה, אשר הוציא לאור כעשר שנים טרם זה את ס' הערוך עם הערות והגהות ונוספות, ואשר עליו הניף אז שלמה את שבט הבקורת בעים רוחו, ויך כמעט את כל הספר לרסיסים, עד אשר לא הוסיפו ההוספות ולא נגהו ההגהות ולא העירו הערות. זאת הכאיב למדי את נפש החכם הזה, אף כי שלמה בנחת דבר ולא פגע בכבוד המחבר אף כחוט השערה, כדרכו, וכיאות לכל מבקר נאמן, ואולי גם רק עבור זה חרה לו עוד ביתר שאת ועל אשר ידע כי הצדק ילין את איש דיבו, כאשר ידע זאת כל מכיר יצר לב האדם. אולם אנשים טובי לבב ומשחרי החכמה באמת, כמו זה החכם לאנדווא, לא זמן כביר ישמעו לקול

סרעפים יועצים רע ושמי כזב אשר מצאו מסלות כלבכם, עד מהרה יגבר בלבם המוכ על הרע והאמת על השקר, ובכן נאות גם לאנדויא לדברי החכם זאקס אשר דבר על לבו, ויתן גם הוא אמר לקרוא את שלמה על כס הרבנות. מן העת ההיא והלאה הסיר לאנדויא כל שמץ שמנה מלבו נגדו, ויהי לו אוהב נאמן כל הימים, גם עזר לו אחרי כן להדפיס את החלק הראשון מספרו ערך מלין בכתבו כתב מליצה לכל אצילי העדה, למען יחתמו ידם לקנות את הספר הזה בכסף מלא.

אז בא שלמה לפראג, עוד הפעם נשא עיניו, הביט אחר ונפשו בקרבו השתוחחה על אשר עזב עירו וארצו במצב רע מאוד ועל אשר לא ישוב לו אותן עוד עד עולם. רגשי לבבו השתפכו מבעד לשפתותיו באין מעצור (*). וכנשאו קנה על מות אהובו ואלוף נעוריו החכם הגדול קראחמאל, ישמע גם קול גדול אדיר וחזק הולך ויוצא מקירות לבבו עד עמקי לבנו פנימה, קול כקול נעים זמירות יה בדברו כקול המשורר הנישגב נעמחה כאחרית ימי חייו אשר ישיר בהקדמת שירו הנפלא פייסט: נשמע מפיו: — בן יעברו לאחד אחד אנשי חברתי ומתי סודי ממני וחלאה אל מקום לא הראם עין בשר, אך מדי נתקו המה מעמק עכור הלזה מאדמה עצובה, הוביאוני גם רגלי מרחוק לגור, ועתה על מי ועל מה אככה? אם על ידידי אשר כאפיק נחלים עכרו ואינם, או על ארץ מולדתי אשר לא אשוב לראותה עוד? אחי ואהובי! ארצי ועמי! אזכרכם עתה כחלום נעים, כחלום יעוף ואיננו, אכן שני אלה הגכורים (פעול וקראחמאל) עלו למנוחת שלום, ואת אדמת נעורי איך נשארת! — האם לא יחס ללבנו בשמענו הדברים האלה יוצאים מפי כהן גדול? ואם לא ישפיקו המלים המעטים האלה להיות עדים נאמנים אשר לא יכזבו נצח, על מוהר לבו וישרת מעשיו עם מחשבותיו כל הימים אשר חי על פני האדמה ולהכזיב דברי הדוברים עליו תועה כי ידע חונף? —

הדרשה הראשונה אשר דרש שלמה בעיר פראג עשתה רושם גדול, גם החכם הדרשן ד"ר יעללינגעק יאמר: (**). זכור אזכור עוד כהיום הזה איך פעלו מדברותיו אלה כלבב כל השומעים, וביחוד באשר כם השיב תשובה כהלל, בחבה יתירה וכלי התרגו, לאיש אחד אשר אץ עליו בשאלות זרות ומזרות" — רבו כמורבו אז אנשים כאלה אשר לא נתנו לוימוח ויסכבהו תמיד בשאלותיהם ובחידושיהם אשר מצאו חדשים לבקרים ויגלו ממנו את עתו היקרה הדרושה לו להשלים את חבוריו הגדולים, אמנם אי לך ארץ ואי מקום אשר שם יוכל איש כצדק התפאר בנפשו לאמור: פה מצאתי מנוחה, פה חפשי הנני מכל רעה ופגע, פה אעבוד בנחת עבודתי, בלי כל מפריע, לא אחד! בארץ נאליציא ימצאו נחשים וצפעונים השורפים בהכל פיהם את אנשי החכמה, ובארץ אשכנז או גם בארצות הקרובות אליה כמו זאת מדינת ביהם, ימצאו כמו כן רבים וחלי עפר למיניהם, גם שם חיות קטנות עם — כהמות גדולות, שם זבובים

(* כ"ט ו'.
(** זכונות פ"כ.

רבים יאוספו אספה סניכות האישי הנעלה באמת, יצפצפו ויהנו וימלאו את ראשו דברי להג אין קין, אף ילחנו עפר כפות רגליו וינטלוהו וינשאוהו מעל למרוטי שמים באמרי פיהם, אולם החנכים האלה כענקים המה בעיניהם, כלם חכמים, כלם נבונים, כלם יודעים את כל התורה וכל מדעי התבל עד תומם, כלם אוהבי חכמה באמת ושונאי בצע, אף כי בת הללות — מאוד געלה נפשים, איש איש מהם יחבר ספרים, יחפש קדמוניות, וכאשר ירים איש את ידו או את רגלו ללכת, כן ירים גם את עמו לכתוב — כאשר יכתוב, רק למען כתוב, כן יפתח גם את פיהו, לדבר בחכמה, ללכת בנדולות וכנפלאות ממנו, כמו נסה באלה, או גם לדרוש במקלות, להשיף מוסר ולהורות דעת לעם ישראל, והנה לא עליהם תלונתינו, כי מה לנו ולהם? — אולם המה יגישו גם מנחתם אל האדם הגדול השוקר על דלתות המדע בכל אות נפשו, בכקר בכקר יבואו אליו, יפריעוהו ממנוחתו ומעבודתו לאמור: ראה זה מצאתי דבר חדש, לא נודע לעולמים, ואני אני הוא הראשון אשר דברתי מזה והעירותי עליו כטוב טעם ובהשכל" — אנשים רבים כאלה הלכו סניכות שלמה בהיותו כפראג, והוא כטוב לבו שמע להכליהם לא התקצף עליהם ונהפוך הוא, כי פעמים רבות נאלץ להניע ראשו ולאמר: צדקת ירדתי אף יאמנו דברך" וכלבו נאנח על אכרן עתו היקרה בדברים של מה בכך כאלה, גם מארצו, ארץ מולדתו, יצאו שלשה חודשים לדרוף אחרי מלך ישראל, לחפש אחרי שנגותיו וזדונותיו ולשום להם שם בארץ בשומם את שמו לשמצה, הם המה כנו עצמם בשם "רואים", ויהתלו בו ויחברו מחברות אחדות נגדו, על קדקוד "הרואים" האלה הכה שלמה ככובד אפו פעם אחת עד אשר לא יכלו קום, אחד אחד שבו אחרי כן אליו בדברים רכים ובתחנונים לאמור: "סלחה אבינו! פשענו ומרינו!"* — החכם הגדול צונץ אשר היה אוהב ראפ"פ כל הימים, בשמעו התלונות הרבות נגד שלמה ואת העמל הרב אשר עמלו מנגדיו לחפש כחפש מחופש אחרי כל שגגה ושגגה אשר יצאה מפיו, רגל על לשונו לאמור: "הניחו לו לשלמה ולשגגותיו!"** אני לומד משגגות ראפ"פ הרבה יתר מאשר אלמוד מאמתיות של אחרים, כי דברי ראפ"פ הם תמיד דברים של מעם לכל הפחות, ואמתיות של אחרים הם הרכה פעמים כעצמות היבשות אשר לא יצלחו!" —

הרכה פעל ועשה שלמה בעת ההיא בחכמת בקורת תולדות ישראל וביחוד בעשר שנים הראשונות בכואו לפראג, כל ספרי כרם חמד מלאים מאמרים יפים ונחמדים מעשי אצבעותיו, גם חליפת מכתבים גדולה במאוד מאוד חיתה לו בימים ההם כמעט עם כל חכמי ישראל, גם כדברי דת דין, גם כדברי חכמה ועניי מדע שונים ובכל דבר הנוגע מעט לכלל ישראל, באו אליו יום יום שאלות רבות ושונות, והוא השיב תשובה לכלם, כל איש מחבר ספר החיש עד מהרה את הספר אליו למען יבקרנו או יעשה עליו הקדמה בראשו, ויהיו דברי שלמה בימים ההם בחקרי קדמוניות כדבר האלהים, עד אשר נתעה חכם אחד

(* כלם ספר חוכמה ה' ס'
**) חכמי בני קדם לז 69 בספרה.

גדול, הוא כרמולי, לחבר ספר אחר בשם "אלדר הדני" לפי קורות חייו אשר כתב ראפ"פ ועפרם בעפר למען יהיה כמו קדמון למראה ויאמר עליו כי הוא ספר ישן נושן ונשלח לידו על ידי חכם ממארוקא, עד אשר (*) בא שלמה בעצמו ויכל לעיני כל את מעשה האיש הזה ואת תרמיתו. — אז התחוללה גם כן מלחמה עצומה ביני וכין החכם הכותב תולדות ישראל בלשון אשכנז מהור"ר מרדכי יאסס על דבר אנטונינוס הנזכר בתלמוד ובמדרשים רע רבי מי הוא זה אנטונינוס? ובאיזה זמן חי? על זה רבו מאוד הדעות, ושני אלה גדולי ישראל התיצבו כמערכה זה מול זה, גם כל חכמי הדור התקבצו סביבם אלה מזה ואלה מזה, אלה מיטינים ואלה משמאילים, אך כלם תלו בהשערות דקות את דבריהם ואין יודע פשר דבר. יאסס אשר דרכו היה מאז לכתוב רק אשכנזית, התעורר הפעם וילטוש חרבו חרב מלחמה ויכתוב מחברת עברית בשם "ציון" נגד ראפ"פ ויצמד אליה גם טרורות ודברים קשים כגידים. על זה הרה אף שלמה וישיבהו מענה בכ"ח ואחרי כן בערך מלין ועוד בהוספות לספר הזה בסוף הספר ואנחנו לא נכניס ראשינו בין הרי המחלוקת האלה, להצדיק את ראפ"פ או את יאסס, כי אין זה המקום לדבר כמו אלה. אך זאת נאמר, כל איש מבין אשר יקרא את כל המאמרים והמכתבים המדברים מענין הזה, בין מראפ"פ בין מיאסס, מראשית זמן החלו להלחם עד תומם — כי המלחמה היתה ארוכה מאוד ביננו — יראה אשר החכם יאסס יסוג מעט מעט אחר מדעתו הראשונה אולם ראפ"פ יחזיק בדעתו ויעמוד על עמדתו כצור חזק לא ימוש ממקומו. גם זאת לדעת אשר החכם יאסס צוה לפני מותו, לשרוף את כל האגרות אשר הריץ אליו ראפ"פ כענין הזה. ידידו החכם הנדול ד"ר קירכהיים אשר צנה עליו לעשות זאת ראה כאנתת לב את המגדלים האלה מעשה ידי אמן, פורחים באויר ועולים בלחב השמימה. —

בדברי דת ואמונה כבר עשה לו שלמה ליסוד מוסד מראשית ימי נעוריו לבלתי סור מן כל המצוה אשר צותה עלינו התורה או חכמינו ז"ל ימין ושמאל ולהחזיק בישן נושן אחרי הסירו ממנו כל חלאה ואבק וכל מנהגי הבל ורעות רוח אשר התגנבו לכוא ולהאחו אחווה בתוך דת ישראל במשך תקופות הימים, ועל כן היה מתנגד גדול לכל המתקנים והמחדשים (Reformator) אשר פרו וישרצו בימים ההם כארבה לרוב ותמלא הארץ אותם. רבת ענמה לה נפש שלמה כראותו אנשים רבים כפראג יפרו חוק ויעברו על דת, אף גלה לבוסר אונם בדברי נחת וכטוב לב; אך מעולם לא התקצף עלימו כמו פיו כאחד המקנאים, בידעו נאמנה אשר דברים כאלה הנאמרים בחמת אף ישונו ריקם ולא יפעלו מאומה בלב גבר, ותהי גם על הרוכ להפך, כי תקוין נפש השומעים במוסר מכל וכל ויחרה אפם במי שאמרו, עד אשר יעשו אחרי כן הרע גם בלא נפש חפצה ורק למען המרות רוח המקנא, בעבור זה נשמר מאוד מלכת בדרך רבנים אחרים בעניינים כאלה — ונספר פה רק דבר אחד אשר ממנו נוכל להכיר את תכונת האיש שלמה ותחלוקותיו עם אנשים בהיותו רב, ואיך תמיד קלע אל

(*) הקדמה ס' הסמון, סולסה ע"י ר' זלמן שעעקן כוכב טוב

השערה במישפמו ובמעשהו מכלי החטיא את המטרה. — בעד פראג היה אז איש יהודי אשר מאן להכניס את בנו בכריתו של אברהם אבינו, אף כי בנו כבר בא בשנת העשר. אנשים רבים המקנאים קנאת ה' צנאות התגרו בו עבור זה ורב אחד אמר לכופו מטעם הממשלה כי ימול את בנו, ותרב המלחמה במתנה העברים שמה על אודות הדבר הזה. אז בא איש אחד נשוא פנים אל הרב ראפ"פ, ויבקש ממנו להרשות אותו לעשות בדבר הזה כפי אשר יהיה לאל ידו, ויבטיחוהו על דברתו, כי רב אשר אתו מאשר אותם, כי נכבד הוא בעיני החכמים, ויש ויש בידו לכופו את האיש הזה למול את בנו. "הניחו לי" ענה ראפ"פ אותו קשות, "אין את נפשי לכופו את שום איש" — "אך מדוע יאכה רב אחר לעשות ככה", שאל אותו האיש בפנים נועמים. — "הרב הזה" ענה אותו ראפ"פ "יכופו את האיש — להמיר דתו, אבל לא למול את בנו". המקנא הלך לו כחמת אף, אולם מדברי ראפ"פ לא נפל דבר ארצה. האיש המיר דתו עם כל בני משפחתו ולא מל את בנו. — אולם נגד אסיפת הרבנים בעיר וויסבאדען בשנת תר"ה ואח"כ בעיר פראנקפורט דמיין אשר אבו לשגרש כל ענף מתושבע"פ, לכפור בפומבי כביאת המשיח ולהחזיק רק בתורת משה לבד, וגם מזה רק אלה הדברים אשר ידעו מעטם ויסורם בזמן הזה; נגד אלה התקומם אז שלמה עם אחות מרעיו, המה החכמים שד"ל וצונץ ככל עזו כוחם וידברו אתם קשות ויזכחו אותם לאמור כי לא עליהם לעשות ככה, וכי המה יגדילו המכונה ויפריעו פרעות גדולות בישראל. ראש המתקנים האלה ומנהיגם היה החכם גייגעה ועליו חרה אף שלמה ביתר שאת, באשר היה בתחלה מאוהביו וממכבדיו, אז ערך שלמה נגדם האנרת "תוכחת מנולה" אשר נעתק לל"ע ע"י החכם ד"ר קורכהיים בפפד"מ ונרפס שמה 1854 גם כתב אז ספר אחד קטן נחלה לישראל, (נרפס בוויען 1851). אולם כל דבריו וספריו אלה לא הועילו מאומה, המתקנים עשו מעשיהם זר מעשיהם כמו בתחלה, ויחלק העם להרבה מחנות, בהרבה מערי אשכנז, וכיחוד בהאמבורג וברלין, הכינו להם המחדשים בתי תפלה חדשים עם מנהגים חדשים אשר לא שערום אבותינו ומקצתם גם אשר לא בדת. כל זאת הכאיבה למדי את נפש שלמה ותרבה לו עוצב ודאגה, כי ירא מאוד פן יחולל כבוד ישראל בין העמים, אשר יאמרו: גם זה עם ישראל, עם ישן נושן ואחד משנות קדם, החל לעזוב את דת אבותיו ולהחלק למפלגות שונות (סעקטען); גם בצדק בא מורך כלכבו אשר בהנתק עבודות הדת יסורו גם הרצובות האחדות המקשרות בקשר אמיץ את כל עם בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם, וברבות הימים יאברו בגוים ויעלו בתוהו ועם ישראל יהיה כלא היה. — מעת בא מורך זה כנפשו הציקוהו מאוד מורשי לכבו, והמרגעה עזבתו ולא שבו אליו עוד. תמיד היה מלא כעש ורוגז על כל מתנגדיו בדת ובמחקה רוחו סרה, פניו זועפים וילך שחוח וכמעט — אחורנית. על נקלה התקצף מאוד ועורקי לבו רתחו בקרבו כאש אוכלת, עד אשר לא יכול כלכל ויתפוש עד מהרה את קסת הסופר בידו ויכתוב מרורות גם על רבים מאוהביו וממורעיו אשר בכבודם התימר עד כה. ועם הפחד והמגור, אשר קננו אז בקרבו, נלוו להרגיז רוחו השיבה אשר נזקה בו

והחולי המר והנמהר אשר הפריע לאט לאט את מנוחת רוחו וגיזו, הוא חולי שחפת קנה הריאה (Phthisis trachealis) אשר כפי הנודע, זה אות המחלה הזאת אשר המעונה בה ירגז ויתקצף כרגע, ולא עוד נשתומם על המחזה, אם נראה את השב הנכבד הזה בימים האחרונים לשנות חייו הולך תמיד שחוח תחת משא עצב ויגון, דבריו לעז, נחר גרונו ועמו, ותחת נועם לקחו ונחת לכתו עם אנשים, גם עם מתנגדים ושוטנים, אשר בזאת התנכר תמיד על כל המבקרים בימי קדם, נהפך בימים ההם כמעט לאיש אוהב מדנים אשר יום יום יצא לקראת נשק בחרבו הקשה והחזקה, פעם לקראת בעלי "החלוצ" — אשר באמת עותו הרבה יתר מאשר תקנו — פעם נגד החכם יש"ה, פעם נגד המשורר הגדול מה"ל, ובאחרונה הכביר את שנט זעמו על החכם גייגער וישפוך עליו בספרו אור תורה* (בו וקלון עד לבלי די, גם הרבה פעמים ללא אמת וללא צדק, בזה שנה מאוד הרב הגדול ראפ"פ, כי כאשר בא לכלל כעס, בא לכלל טעות, ועל הכותב תולדות חייו בלי משוא פנים להזכיר גם שנגותיו אלה כאשר הרבה לספר בשבחן, והנה אנחנו לא נשפיל כבוד הרב בכל זה אף כחוש השערה, גם לא נאמר כדברי האומרים אשר האדם הרם הזה למד חונף והתלכש בטלית הצבועים לימי שיבתו, כאשר יערבו את לבם לאמר איזה חכמים בעיניהם בימינו אלה; אמנם גם באדם גדול יש שכולה, ועלינו לדונו לכף זכות ולאמר, כי ימי שיבתו וחליו המה סבכו בכל אלה. — ובכל זאת ביום מלאת לשלמה שבועים שנה בשנת כתר"ר לפ"ק עשה משתה ושמחה וחג גדול, וכל חכמי ורבני ישראל הריצו לו אגרות תהלה, גם מנחות רבות הביאו לו, גם נבקרו אחרי כן את ערי הרחצה וויסבאדען ועמם בעצת הרופאים ויבוא גם לעיר פראנקפורט דמיין, כבדו אותו בכבוד גדול, כיאות לאיש רם כמותו. —

וימת שלמה עבד ה' ועבד התורה והחכמה ביום ג' רחוק"ט סוכות שנת תרכ"ח לפ"ק בשנת השבעים ושבעה לימי חייו, ביום הובל לקברות ספרו עליו הרב הג' ר' אלעזר הלוי הורוויץ רב בוויען והחכם המטיף המפואר ד"ר יעללינעק אשר באו בעצם היום הזה מוויען לפראג על נתיב הברזל, למען עורר עליו מספר בנועם לשונם ויבכו עמם כל עדת פראג אשר הכירו לדעת, כי שר וגדול נפל היום החוא בישראל. אחריהם באו ויקוננו כל רבני ומוכיחי פראג, ועל כלם הגדיל החכם המטיף הנעלה פרפ. ד"ר קעמפף, בכל השבעה כתי כנסיות במשך ימים רבים. גם המו"ל את"מ"ע "השחר" עורר עליו "קנים והנה" בשיר ומליצה, וראשי העדה מאהבתם את הרב שלחו להמקונן מכתב תודה ותהלה על פעלו הטוב והישר בעיניהם, יבוא שלום הולך נכוחו, אחריו השאיר בן אחד, הוא הנכר היקר מהור"ר דוד ראפ"פ בקראקא ושלוש בנות אשר כולנה ידיהן רב להן בחכמה ובלשון, הבכירה היא אשת הגביר היילפערן עשיר גדול בלייפציג; השנית נשואה להחכם ר' צבי בודק, ג"כ שמה; והשלישית היא אשת הסוחר הנכבד בוש בפראג. — אשת ראפ"פ מתה עליו עוד בשנת תר"ב, שתים שנה אחרי בואו לפראג. — עוד לו בן אחיו, הלא הוא הנגיד ר' שאול ראפ"פ, איש זקן ונכבד, סוחר פה בעיר וויען. —

(* ילא לאור זה לא כביר ע"י בנו יחידי עם חכמה חסד ונסת הקע"ס. קהלקויל חכ"מ. —

עושר ונכסים לא השאיר אחריו. כי מכספו פזר נתן תמיד לאביונים
ובכל עת היה ביתו פתוח לרוחה לכל עובר ואת אשר לא אכלו העניים, אכלו
הספרים; כי בית עקד ספרים גדול היה לו מחזיק יותר משלשת אלפים ספרים
בלשוונות שונות. את כל הספרים נתן עפ"י צוואה במתנה לעדת פראג, בתנאי
אשר העדה הזאת תוציא לאור את כל ספריו אשר השאיר בכתובים.

ראפ"פ היה נכה הקומה ואיש תואר, זקנו הגדול ירד על פי מדותיו, עיניו
הפיקו תמיד זיקי איש ורוח דעת. כל איש איש הביט בו, הכיר עד מהרה כי
רוח בו. בתהלכותיו עם אנשים היה טוב וישר מאוד מאוד. את אנשי ארץ
מולדתו גאליציא אהב עד יום מותו. אף כי רעות רבות הסבו לו מקדם, (*) גם
ראכה נפשו מאוד בשמעו מן הפרעות הרבות אשר נעשו שמה, במאסם ללכת
לרוח העת ועורם מחזיקים בהבליהם — הוא זכה לשלשה כתרים: כתר תורה
וכתר כהונה וכתר שם טוב. — כשנתים ימים הנה חלפו מיום הלקח מאתנו
ארון האלהים זה ואיננו. כבר ספרו הספדנים, דרשו הדרשנים אף שררו המשוררים
שירי תוגה ואכל עלי מות הכהן הגדול מאחיו, הרם והנשא בישראל אף
צדיק וישר באדם, וגם ביום הובל לקברות גם ימים רבים אחרי כן בכו כל
בית ישראל את השריפה אשר שרף ה'. ולא עתה העת הרים עוד הפעם קול
בכי או לשאת קנה. ימי בכי אכל שלמה שלמו — וכן התמו. העת השושפת
כזרם מהלכה את כל הנעשה על פני חלה, היא תהפוך כחומר חותם גם את
קירות לבבנו רגשי שמחה וגיל, רגשי עצב ויגון יולדו בקרב איש ולב עמוק,
הלנצח שמה יעמוד? הלעולם זיל איש דמעות פלגים יכלי מים? — לא! אך
יום או ימים — ובהאריך הכאב — אך חודש או עשור יסער בלבו באין מעצור
ואחר יחדל. או אז יבליג עלי יגון וגלי רוחו ישובון לדממה אחרי הסערה —
דממת עצב תרחף על פני האיש ואז יעלו על לבבו זכרונות מני קדם,
יזכור את האיש אשר עליו אכלה נפשו, יזכור גם את כל המעשים ואת כל
הגדולות והנצורות אשר פעל ועשה בעוד התהלך בין החיים, ונפשו תשתוקק
מאוד לדעת את אשר לא ידע עוד, וכאשר יקרא את תולדות האיש הגדול
וקורות ימי חייו, את כל התלאה אשר מצאתהו, גם כל המקרים והפגעים אשר
כתרוהו סבבוהו אחרי כן מחמת שוטניו ומקנאיו ואת כל מעשה תקפו וגבורתו
במלחמתו עמהם, יערב לנפשו ורוחו תמלא שמחה — עם תוגה.

(*) גם בלשונותיו ומלכותיו הם חכמים רומם ככל עם בני פולין ורוק"י תמה לטובו ויהי
כבוד לחוכים, סמו"ל.

יאר נתיב על דרכי בני ישראל בזמן העבר וההווה

בו יבואו

- (א) מאמרי חכמה; דברי הימים, תולדות אנשי שם, תולדות השיר והמליצה בשפת עבר.
- (ב) ספורים אשר יסודתם כשפת עבר לא העתקות, שירים ומסעות, בקרת ספרי ישפת עבר וידיעת ספרים.
- (ג) ביאורים ככתבי הקדש, כתלמוד, מדרשים ואגדות.
- (ד) חדשות הנעשות בארץ; חדשות הנעשות בקרב בית ישראל.
- (ה) מכתבי אנשי שם.

השנה הראשונה נשלמה וכל קורא מכין ומודה על האמת יודה כי לא היתה עוד כזאת בישראל, כי יבואו במכתב עתי ספרים גדולים ויקרי הערך ומאמרים ומכתבים כאשר באו בשנה הזאת בהשחר. אך לא אוכל להלל פעל כפי, לכן אחשוב לאחד אחד את הספרים והמאמרים הגדולים וכל קורא יראה וישפוט.

הספרים

ספר גאון יהודה וירושלים שרד מתאר כגדי העברים והעבריות וכל תכשיטי בנות ישראל מאת ד"ר שלמה רובין, יכיל שבעה בוגין.
 ספר היוכלים עם מברא שערים מאת הנ"ל. יכיל עשרה בוגין.
 התועה כדרכי החיים ספור יסודתו כשפת עבר ומתאר כשרד אמת חיי העברים ודרכיהם מאת המו"ל. שני חלקים עשרים בוגין.
 מזכיר לבני רשף והוא רשימה מקובצי וכתבי יד הנשארים מעזבוני המנוח החכם והחוקר הגדול המדקדק ר' שטחה פינסקער ז"ל מאת יהודה ברד"ח. יכיל שישה בוגין.

תולדות

תולדות הרב הג' ר' אלעזר הלוי איש הורוויץ עם תמונתו מאת המו"ל.
 תולדות הרב הג' מהו' שלמה ליב הכהן ראפאפורט עם תמונתו מאת אהרן הכהן פאריעס.

תולדות רבינו תם מאת יעקב גרמייזא עם הערות מאת המו"ל.
 תולדות דון עמנואל טעאיקסערא מאת נח לוריא.
 תולדות רבי אברהם הכהן מאת א. זופניק.

מכתבים

מכתב הרב הישר באדם ר"י פערל אל אחד מרעיו בחוב' א' וב'.
 מכתב מאחד "הרואים" אל הג' ראפאפורט ומענה ממנו. בחוב' ג'.
 שני מכתבים מאת הג' ראפאפורט חוב' ששית.
 מכתב מהחכם ר' יעקב בורק אל הג' ראפאפורט ומענה ממנו בחוב' ח'.
 מכתב מהרב הג' מהו' ליכש לעוו רב כסענעדין אל הג' ראפאפורט כחוברת י'.
 מכתב מענה מהג' ראפאפורט כחוברת י"א.

מאמרי חכמה וספורים

אבן ישראל הוא מאמר בקרת (על הספר "דער יידישע שטאטמס" מאת המטיף הנעלה דר. יעללינעק) בחוברות ג' ד' ו' י"א י"ב מאת המו"ל.
המכע חרש אבן מאת דר. רובין בחוב' ג'.
דברים אחדים על דבר הספר שיר השירים מאת הנ"ל חוב' ה'.
משפט כתוב מאת י' גראס בחוב' ה' ו'.
ההרגשה והמחשבה מאת החכם נפתלי קעללער ז"ל בחוב' ה'.
אליהו הנביא מאת מ. ד. בראנדשטעטר בחוב' ד'.
מפת גלילות הארץ מאת הנ"ל בחוב' ו'.
מרדכי קיזאוויץ מאת הנ"ל בחוב' ז'.

ביאורי מקראות ואגדות וחקרי מלים רבים ושירים גדולים ונכבדים רבים ומכתבים ומאמרים שונים וחדשות מאת החכמים הנודעים אברהם הכהן המכונה אלברט כהן בפאריז, בנימין לאנדוי רב בררעזודען, אליהו ברד"ח ז"ל, נפתלי קעללער ז"ל, י. מ. זאבלודאווסקי, י. ח. קארן, יעקב רייפמאן, שניאור זאקש, מרדכי פלונגיאן, שלמה מאנדעלקערן, א. לאנגבאנק, מו"ח, מאנדישיין, י"ל סמאלענסקיין, ש. הורוויץ, ישכר בער הורוויץ, מרדכי סטועליסקער, ש. שווענטאסלאווסקי, יה"לל, אבן קאלעה, דארנצווייג, זלמן אשכנזי, אור שני, י. מ. צונץ, קארנאלד, א"ם ק"ן, ידיעת ספרים חדשים ומאמרים גדולים שונים כמעט בכל החוברות מאת המו"ל.

עתה ישים נא כל קורא את עיניו בו ויראה וישפוט אם לא כאוצר גדול להשפה העבריה יחשב השחר. מחיר כל השנה ששה פלאר' בארץ עסטעררייך. ארבעה רובל טאהל' בארץ אשכנז. חמשה רובל בארץ רוס'. בארץ מאלדוי ומירקייא שבעה פלאר. בארץ צרפת ואטאליא עשרים ושנים פראנק, זה הוא המחיר בעד השנה הראשונה וזה הוא המחיר בעד השנה הבאה. על השנה הכע"ל יוכלו לחתום גם על חצי שנה במחיר שלשה פלאר. ומחיר רבע שנה א' פלאר. ושמונים קר. מחיר חוברת אחת שכעים קר' —

גם ידעו החותמים. כי על השנה הכע"ל אדפיס מספר חוברות על ניר היותר טוב בתכלית היופי והמחיר יהיה בארץ עסטרייך 8 פלאר. בארץ מאלדוי ותונרמא 9 פלאר. בארץ אשכנז 6 טהאל. ברוסיא 8 רובל. בצרפת ואטאליא שלשים פראנק. ימהרו החותמים הנכבדים לחתום ידם על השחר למען אדע לכלכל דברי במשפט וסדר נכון. החפצים לכתוב אלי יכתבו על שמי

Peter Smolensky,

Leopoldstadt, Franzensbrücken-Strasse Nro. 11.

ואלה המה המוכנים בערים אחרות והאדרעססע אליהם:

Herrn Akiba Chaschmal in Bukarest, Moldau; Herrn A. Dornzweig in Lemberg (נסוכן שלא על מנה לקבל פרס); Herrn A. Faust in Krakau; Herrn J. Michalowski in Wilno, Russland; Herrn Sender Grenitz in Odessa, Russland.

